

UNIVERSITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

KRIMINALITA MLÁDEŽE A JEJÍ PŘÍČINY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

Prof. PhDr. Blahoslav KRAUS, CSc.

Autor diplomové práce:

Bc. Hana ZIMOVÁ

BRNO 2012

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Kriminalita mládeže a její příčiny“ zpracovala samostatně a všechny použité prameny jsem uvedla v seznamu.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Bc. Hana Zimová

Poděkování:

Děkuji prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc. za velmi užitečnou a obětavou metodickou pomoc i za cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování diplomové práce.

Bc. Hana Zimová

Obsah

ÚVOD	5
1. MLÁDEŽ A KRIMINALITA.....	6
1.1. Charakteristika mládeže	6
1.2. Kriminalita jako sociálně patologický jev.....	8
1.3. Specifické znaky kriminality mládeže	11
2. PŘÍČINY KRIMINALITY MLÁDEŽE	22
2.1. Biologické příčiny.....	24
2.2. Psychologické příčiny.....	28
2.3. Sociální příčiny.....	32
2.4. Příčiny a specifika romské kriminality	44
3. CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH DRUHŮ KRIMINALITY MLÁDEŽE	47
3.1. Majetková kriminalita.....	48
3.2. Násilná kriminalita.....	50
3.3. Drogová kriminalita	53
3.4. Trestné činy narušující lidské soužití	54
4. ANALÝZA PŘÍPADŮ KRIMINÁLNÍHO JEDNÁNÍ.....	56
4.1. Projekt	56
4.2. Případové studie.....	58
4.3. Poznatky z rozhovoru se sociální pracovníci	79
ZÁVĚR	80
Anotace	82
Resumé.....	83
Seznam použité literatury:	84

ÚVOD

Přestože byl v posledních letech obecně zaznamenán pokles trestné činnosti mládeže, vzrůstá její agresivita a brutalita. Různé formy násilností se více než v minulosti vyskytují ve školách (šikana), a poměrně novou formou trestné činnosti mládeže je trestná činnost motivovaná nacionalismem a rasismem. Mládež se podílí na trestné činnosti související s prostitucí a v nepoměrně významnější formě se oproti minulosti mezi mládeží vyskytuje trestná činnost spojená s různými druhy závislostí.

Častěji než v minulosti je mládež (zejména trestně neodpovědné děti) zneužívána k páchání trestné činnosti a zapojování do organizovaných zločineckých skupin.

Kriminologické výzkumy a zkušenosti sociálních pracovníků, policistů, trestních soudců a státních zástupců i personálu věznic potvrzují, že pachatelé trestné činnosti mají celou řadu společných sociálních charakteristik a společných „zkušeností“, které do značné míry předurčují jejich asociální vývoj. K nejtypičtějším patří disfunkční rodina, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání (např. umístění do ústavní výchovné péče), problémy související se školní docházkou, nezaměstnanost, nízký sociální statut, nestrukturovaný volný čas trávený převážně mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost, extrémistické postoje apod.

Příčiny delikventního chování lze rozdělit do dvou kategorií, z nichž k té první patří vnitřní příčiny spojené přímo s osobou pachatele – faktory biologické, psychologické a fyziologické. Druhou skupinu tvoří příčiny vnější, které spočívají v oblasti sociální. Jsou tvořeny prostředím, ve kterém jedinec bydlí, žije a komunikuje.

Práce nazvaná „Kriminalita mládeže a její příčiny“ je rozdělena do čtyř kapitol. V první části první kapitoly jsem vymezila základní pojmy: „mládež“, „mladistvý“ a „kriminalita“, se kterými jsem v následujících částech pracovala. Ve druhé části první kapitoly jsem popsala kriminální jednání jako sociálně patologický jev. Ve třetí části první kapitoly jsem uvedla specifika kriminality mládeže. Ve druhé kapitole jsem rozepsala psychologické, biologické a sociologické příčiny delikventního chování této věkové kategorie. Třetí kapitolu jsem věnovala charakteristikám jednotlivých druhů kriminálního jednání mladistvých, doplněných kazuistikou. Ve čtvrté kapitole jsem prostřednictvím případových studií analyzovala několik kriminálních případů, na nichž jsem se pokusila demonstrovat teoretické znalosti, které se týkají příčin delikventního chování mladistvých.

1. MLÁDEŽ A KRIMINALITA

Delikvence a kriminalita patří k závažným sociálně patologickým deviantním formám chování a v současnosti představují nejen celospolečenský, ale i globální problém lidstva. Počet delikventů stoupá nejen ve státech hospodářsky zaostalých, ale i ve státech s vysokou životní úrovní.

Pojem *kriminalita* (z latinského *crimen* = provinění, zločin) představuje „souhrn trestných činů, které spáchali, ať úmyslně anebo z nedbalosti, trestně odpovědní jedinci, na určitém místě za určité období“. V této definici je zakomponován trestný čin, kterým označujeme čin nebezpečný pro společnost, jehož znaky jsou uvedeny v Trestním zákoně.

S pojmem *kriminalita* úzce souvisí pojem *protispolečenské jednání* (konání). Rozumí se jím jednání úmyslně anebo neúmyslně narušující společenské normy, zájmy a ekonomické, politické a morální základy společnosti.

Sociální deviace chápeme jako termín pro označení odchylky od očekávaného, standardizovaného a institucionalizovaného chování, které předepisuje právní norma platná v určité společnosti, skupině, případně sociálním útvaru.

Sociální patologie je souhrnem pojmů pro označení chorobných, nenormálních, všeobecně nežádoucích společenských jevů, ke kterým patří i sankcionované formy deviantního chování, stejně jako studium příčin jejich vzniku a existence. (Kraus, Hroncová 2010, s. 30-31)

1.1. Charakteristika mládeže

Životní etapa mezi dětstvím a dospělostí se nazývá mládím. Jedinci, kteří se nacházejí v této fázi života, jsou pokládáni za členy sociální skupiny nazvané mládež. Mládež, na rozdíl od mládí, není biologickým fenoménem, ani přírodním produktem, nýbrž sociokulturním jevem, jehož formy se odrážejí v historicko-společenské dimenzi. Mládež tvoří jedinci sociálně ještě nezralí, kteří zatím nezastávají všechny role dospělých. Na plnění těchto rolí se teprve připravují. Mládež tedy představuje tu část populace, která již není dětmi, ale nepatří ještě mezi sociálně dospělé. (Kraus 2006, s. 9)

Sociologové, psychologové a pedagogové vymezují termín mládež, adolescence, nástup dospělosti a způsobilost k různým úkonům v širokém pásmu, a to nejen věkovém, ale i v závislosti na vnějších projevech v osobním životě, např. osamostatněním se vůči primární

skupině, prokázáním sociální zralosti apod. Jde o sociální skupinu ve věku přibližně 15 – 25 let, která již ve společnosti neplní roli dětí, ale společnost jim ještě nepřiznává roli dospělých. I v právních předpisech se uplatňuje věkové hledisko. Pro soukromoprávní odvětví je typické používání pojmu „dítě“, naopak veřejnoprávní disciplíny pracují s podrobnější věkovou kategorizací. Pojem dítěte v trestním právu neodpovídá pojmu zletilosti z hlediska občanského práva. Čl. 32 odst. 1 Listiny zmiňuje pojmy „dětí“ a „mladiství“ tak, že společně zakládají nadřazenou kategorii mládeže. Hledisek pro možnou klasifikaci mládeže je velké množství a liší se podle toho, jak který vědní obor mládež zkoumá. Mládeží se vesměs rozumí osoby od narození do 18 let. Zákon č. 218/2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže definuje mládež jako děti mladší 15 let a mladistvé (15 – 18) let.

Za mládež označujeme věkovou skupinu, která ve společnosti zaujímá specifické postavení. U mládeže probíhá fyzické a psychické dozrávání, ve kterém se odehrávají kvalitativní přeměny organismu v duševním životě i v sociálním postavení jedinců a které vrcholí dosažením relativně stálého stavu dospělosti. Určité úskalí přináší fakt, že zralost tělesná, zralost duševní i zralost sociální nepřicházejí ve stejnou dobu a že existují různá kritéria používaná pro ohraničení každé z těchto zralostí. Při výkladu pojmu „mládež“ se nejčastěji používá věkové kritérium, které určuje úsek, během něhož je dotyčná osoba považována za příslušníka mládeže. Horní věková hranice není ve společenskovědních oborech pojímána zcela totožně. (Chromý 2010, s. 15)

Mládež je nositelem svébytných skupinových znaků, které jsou pro ni příznačné a které jsou relativně ustálené. Předně se jedná o somatické vlastnosti, jako je např. nedospělé fyzické vzezření, slabší tělesná konstituce, psychické vlastnosti, jimiž se rozumí nerozvinuté intelektové schopnosti, otevřená emoční struktura atd. Pro život mládeže jsou příznačné místní a časové podmínky – jde především o to, že mladiství se věnují studijním a zájmovým činnostem na určitých místech.

Životní styl mládeže je specifický tím, že sociální příslušnost současných mladých lidí k rozličným mládežnickým subkulturám výrazně modifikuje jejich způsob života (např. hodnotovou orientaci, oblékání, poslouchání hudby apod.) Odpor mládeže vůči stereotypnímu životu konzumní majority může přerůst až do vzniku sociálněpatologických jevů. Mládež má specifické sociální potřeby, které jsou charakteristické touhou po silném zážitku, sebeurčení, orientací na uspokojující partnerské vztahy a touhou něco dokázat. Specifické jsou i sociální problémy mládeže, které mohou souviset s problémy v rodině, ve škole, později na pracovišti.

Chceme-li přesnější definici pojmu mládež, můžeme se např. v Pedagogickém slovníku dozvědět, že mládež je „sociální skupina tvořená lidmi ve věku přibližně od 15 do 25 let, kteří již ve společnosti neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot. Každá generace mládeže reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společnosti, jiné odmítá a vytváří hodnoty nové“. (Průcha, Walterová a Mareš 1998, s. 133 in: Kraus 2006, s. 9)

Vedle pojmu „mládež“ se v současnosti v podobném či stejném vymezení používá pojem adolescence (především v psychologii). Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa adolescere (dorůstat, dospívat). Označení adolescence je typické pro psychologii, zatímco označení mládež je charakterističtější spíše pro pedagogiku a sociologii. (Macek 1999, s. 11, in: Kraus 2006, s. 11). V evropské psychologii se adolescence tradičně oddělovala od pubescence. V současnosti se od takového rozlišování upouští a stejně jako v anglosaském světě se i naši odborníci již přiklání k jednotnému názvu pro celé období mezi dětstvím a dospělostí - adolescence. (Kraus 2006, s. 11)

Přestože v obecně teoretických pasážích budu hovořit o mládeži, kdy lze pod tento termín zahrnout děti i mladistvé, chci se ve své práci zabývat především věkovou skupinou, kterou lze z pohledu sociálně psychologického spojit s kategorií adolescence (mládí). Tato věková kategorie je datována přibližně od 15 do 20 (22) let a lze ji v užším smyslu vnímat jako mladistvé. To se týká především kapitol zabývajících vybraných druhů kriminality mládeže a případové studie.

1.2. Kriminalita jako sociálně patologický jev

Kriminalita mládeže přitahuje pozornost různých odborníků, kriminologů, sociologů, pedagogů, psychologů, vychovatelů a v neposlední řadě pracovníků formální kontroly (Policie ČR, státních zástupců, soudců, pracovníků Probační a mediační služby, pracovníků Vězeňské služby ČR). Díky tomu známe více pojmů, které vymezují chování vymykající se obvyklosti, normám dané společnosti: kriminalita mládeže, delikvence mládeže, sociálně negativní jednání, sociálně patologické jednání.

Rozeznáváme jednak legální pojetí kriminality a jednak sociologizující pojetí kriminality. První přístup rozumí kriminalitou pouze trestnou činnost, druhý přístup sem řadí i ta jednání, která sice

nejsou trestněprávně postižitelná, ale jsou společensky patologická a trestné činnosti předcházejí nebo ji významně podmiňují, např. alkoholismus, drogová závislost, extremismus. (Chromý 2010, s. 17)

Legální pojetí kriminality poskytuje větší terminologickou přesnost a navazuje na platnou právní úpravu. V tomto pojetí kriminalita zahrnuje souhrn všech trestných činů spáchaných v určité době na určitém území, které úmyslně nebo z nedbalosti spáchali trestně odpovědní pachatelé.

Trestnou činnost lze definovat jako sociální (protispolečenský) jev, jako výsledek působení nekonečného množství objektivních činitelů, které jsou transportovány do vědomí a následně jednání člověka. Je to multidimenzionální, mnohofaktorový společenský jev integrující protispolečenské aktivity a jevy, které jsou diferencovány a sankcionovány jurisdikcí. Kvalitou a kvantitou je tento jev podmíněn rozdílným zaviněním a motivací a rozdílnou účastí bio-psycho-sociálních faktorů. (Jusko, 2009)

Pojem protispolečenské jednání zahrnuje jak jednání záměrné tak neúmyslné, kterým jsou narušovány společenské normy, zájmy a ekonomické, politické a morální základy společnosti. Obvykle má podobu systematického či příležitostného porušování právních, případně sociálních norem chování a je pocíťováno jako nežádoucí. Porušení nebo podstatná odchylka od některé sociální normy nebo od souboru norem, které jsou většinou členů určité sociální skupiny nebo společnosti akceptovány, se označuje jako sociální deviace. Sociální deviaci však nelze ztotožňovat s trestnou činností (kriminalitou), která je pouze jednou z jeho forem. Za sociálně patologické se pokládají jen vysoce společensky nebezpečné formy deviantního chování, které přímo ohrožují společnost nebo konkrétního jedince. Kriminalita je tedy jedním ze sociálně patologických jevů. Jde o jev společensky nebezpečný a negativně sankcionovaný. (Urban, Dubský 2008)

Vědním oborem, který se stěžejně zabývá stavem zločinnosti, jejími příčinami a podmínkami, osobností pachatele, jakož i prevencí kriminality je kriminologie. Pojem zločin můžeme podle Ondrejkooviče vymezit třemi způsoby:

- Sociálně-etické vymezení zločinu: jde o dělení zločinů na přirozené (to, co je špatné samo o sobě) a umělé (to, co je jako špatné zakázané). Toto pojetí je charakteristické pro formování veřejného mínění.
- Normativní (trestně-právní) vymezení zločinu, tj. přesné, jednoznačné vymezení rozsahu kriminality.

- Sociologické vymezení zločinu chápe zločin jako formu sociální deviace. (Kraus, Hroncová 2010, s. 31)

Kriminalita a další sociálně patologické jevy velmi úzce souvisejí se stavem společnosti, jsou jeho trvalou součástí, citlivě reagují na společenské změny, problémy a způsoby jejich řešení a současně z jejich popisu a hodnocení lze usuzovat na kvalitu společnosti. Z tohoto pohledu je současná situace kriminality mládeže, jejího podílu na dalších sociálně patologických jevech, např. prostituci, hazardních hrách, narkomanii, alkoholismu, rasismu, členství v závadových partách a problémových sektách apod., značným společenským problémem a zralá na radikální společenská řešení včetně důrazných preventivních opatření.

Problematika sociálně patologických jevů u mládeže se v posledních letech dynamicky vyvíjí, a proto některé nové nebo nečekaně se rozmáhající jevy, které dříve nebyly společenským problémem, je možno popsat pouze na základě dílčích zkušeností z praxe. Rozsah prorůstání sociálně patologických jevů do chování dětí a mládeže je nepochybně závislý na těchto skutečnostech:

- na kvalitě vnitřních regulativů chování, která závisí především na kvalitě socializačního procesu zejména v prostředí rodiny, školy a nejbližším sociálním okolí včetně volnočasových aktivit
- na kvalitě vnějších regulativů, tj. na intenzitě a funkčnosti formální kontroly (prováděné školou, policií, justicí, výchovným zařízením) a neformální kontroly (prováděné členy rodiny, blízkými rodinnými příslušníky, spolužáky, vrstevníky apod.)
- na objektivní sociální situaci ve společnosti, včetně společensky propagované hierarchie hodnot, možnostech a kvalitě kultury. (Mühlpachr 2008, s. 133)

Vzhledem k zaměření svého studia a vzhledem ke zvolenému tématu se budu zabývat nejen kriminalitou trestněprávně postižitelnou, ale kriminalitou mládeže jako jevem společensky patologickým. V trestně právní nauce je termín trestný čin užíván pouze pro osoby starší 18-ti let. Pro čin, který má znaky trestného činu, ale spáchala jej osoba mladší 18-ti let, se užívá termín provinění a pokud se takového činu dopustí osoba mladší 15-ti let, užívá se termín čin jinak trestný. Vzhledem k tomu, že má diplomová práce není textem právním a v předchozí části jsem vysvětlila pojem „mládež“ a její věkovou kategorii, budu v textu tam, kde jde o provinění, používat termín trestný čin, který je pro danou problematiku výstižnější.

1.3. Specifické znaky kriminality mládeže

V současné době mládež pociťuje výrazněji než dříve veškeré dopady postmoderní společnosti v podobě stále celkově rostoucích nároků, požadavků na kvalifikovanost, uplatnění se v životě, a v neposlední řadě i v oblasti trávení volného času, tedy na celý život. Zátěž (stresem) je *výsledkem vzájemného působení dvou faktorů*:

a) souboru vnějších podmínek a nároků kladených na člověka, pro něž je typická nečekanost, neobvyklost nebo intenzita a trvání;

b) vlastností osobnosti člověka zvládat tyto nároky (např. věk jedince, dosavadní životní zkušenosti, pohlaví, temperament, stupeň socializace) (Kraus 2006, s.93)

Podle výzkumů, které pod vedením profesora Krause provedl tým odborníků, je nejfrekventovanější zdroj potíží a problémů adolescentů: škola a učení, volný čas, vztahy k vrstevníkům, vztah k opačnému pohlaví, rodina, zdraví, psychické problémy, nedostatek peněz, situace ve společnosti a strach z budoucnosti. (Kraus 2006, s. 94) Mládež má tedy své specifické životní problémy, které v řadě případů mohou přerůst v kriminální jednání.

Mládež je považována za skupinu osob nejvíce ohroženou sociálně patologickými jevy, a to jak negativními společenskými jevy charakteristickými pro moderní společnost (bída, nemoci, úrazovost), tak asociálními společenskými jevy (výtržnictví, vandalismus, extremismus, šikanování), a v neposlední řadě sociálně patologickými jevy v užším slova smyslu (sebevraždnost, prostituce). (Chromý 2010, s. 20)

Pro dospívající je typické zjednodušeně vyhraněné vnímání reality. Černobílé vidění jim sice „pomáhá zpřehlednit situaci“, ale mnohdy k jejich škodě. V zátěžových situacích, v emočně vypjatých stavech, mají sklon vracet se k vývojově nejzralejším (infantilním) způsobům reagování. Ve chvíli prudké zloby či depresivního rozladění směřují nedospělí jedinci k řešení situací způsobem: „buď všechno, nebo nic!“. Mnohdy se snaží ulevit si z napětí alkoholem, posilnit se „na kuráž“, aby věc lépe zvládli. Při selhání sebekontroly agresivní tenzi ventilují sprostotou, nadávkami, ničením věcí, napadáním druhých i sebepoškozením. (Jedlička a kol. 2004, s. 197)

V rámci kriminality páchané mládeží vystupuje do popředí věk jako takový. Trestná činnost mládeže se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti ostatních věkových skupin pachatelů. Tato odlišnost je dána stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy k páchání trestné činnosti.

Výběr předmětu útoku je určován jiným hodnotovým systémem. Mladiství pachatelé zcizují zpravidla to, co aktuálně potřebují nebo se jim líbí (např. mobilní telefony, jízdní kola, peníze, alkohol, spotřební elektroniku, léky apod.). Častěji páchají trestnou činností se spolupachateli a ve skupině (výtržnictví, fotbalové chuligánství, šikanování, rasově motivovaná trestná činnost, krádeže, loupeže, vandalismus). S tím souvisí skutečnost, že se mladiství pachatelé členům své skupiny o přípravě, či kriminální zkušenosti často svěřují. Trestná činnost mladistvých nebývá plánovaná, příprava je nedokonalá, často jde o akt spontánní. V řadě případů je impulsem alkohol nebo jiná návyková látka, která zvyšuje agresivitu a nepřiměřené reakce. Vzhledem k nedostatku vědomostí, zkušeností a schopností při překonávání překážek často používají neúměrné prostředky - zvýšenou tvrdost, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocováním zařízení.

Charakteristickým znakem kriminality mládeže je destruktivita. Je to schopnost ničit, která je obecnou vlastností života. Pokud provází kriminální čin, jde o patologickou destruktivitu, která se může projevit individuálně i skupinově. Zejména druhý případ je charakteristický pro kriminalitu mladistvých. Tato skupinová destruktivita se objevuje například sprejerstvím, ničením dětských hřišť, poškozováním soch, zmrzačením nebo umučením zvířete, týráním slabšího nebo starého člověka, násilím zaměřeným na příslušníky jiných národností nebo minorit.

Struktura trestné činnosti mládeže se v posledních letech významně změnila zejména v tom směru, že došlo k posunu ke kvalifikovanějším a závažnějším formám. Způsob páchání trestné činnosti i její struktura jsou ovlivňovány vývojovými prvky osobnosti, existencí kriminogenních faktorů i schopností mladého člověka negativní jevy rozpoznat a eliminovat. Mladiství pachatelé používají rafinovanější způsoby zakrývání trestné činnosti, mnohdy až profesionální úrovně. Trestná činnost mladistvých se netýká jen chlapců, ale ve zvyšujícím se počtu i dívek (např. šikanování, krádeže).

Trestněprávní aspekty kriminality mládeže

Přestože je vyjadřována určitá míra relativnosti sociálních, normativních, kulturních hodnot, právní systém a především trestněprávní kodexy vyjadřují jasně limity, za které není radno jít a pokud se tak stane, bude člověk potrestán s vysokou mírou pravděpodobnosti. Trestní právo reflektuje základní hodnoty života člověka a fungování společnosti, které jsou jím chráněny. (Bargel, Mühlpachr a kol. 2010, s. 129)

Jedním z klíčových kriminologických pojmů ve vztahu k mládeži je pojem kriminalita mládeže. Jde o porušení trestně právních norem určitou částí mladých lidí. Při teoretické analýze sociálně pedagogických souvislostí delikvence a kriminality se musí přihlížet na osobnost člověka jako účastníka těchto společenských jevů a procesů. Rozeznáváme dvě, z hlediska svých charakteristik odlišné, podskupiny účastníků, a to pachatele a oběti. Pachatelé z řad dětí a mládeže lze rozdělit na *tři věkové kategorie*:

a) máloletí pachatelé (resp. dětská predelikvence do 15. roku věku), z hlediska současné legislativní úpravy je u nich vyloučená trestněprávní odpovědnost, což však neznamená, že se nemůže dopustit jednání se znaky trestného činu. O preventivních a nápravných opatřeních se u nich nerozhoduje v trestněprávním, ale v občanskoprávním (správním) řízení. Významnou úlohu tu hraje sociálně právní ochrana dětí a sociální kurátorství jako součást subsystému sociální pomoci, opatření, které (kromě jiného) přispívají k předcházení vzniku krizových situací v rodině.

b) mladiství pachatelé (resp. juvenilní delikvence ve věku 15-18 let). Trestně právní odpovědnost v této kategorii již existuje, ale trestní stíhání i samotný trest jsou upraveny odlišným způsobem od trestní odpovědnosti dospělých.

c) mladí dospělí pachatelé (resp. kriminalita mládeže ve věku 18-24 let). Tato kategorie (společně s mladistvými) se téměř překrývá s pokusy o sociologické vymezení věku mládeže a označujeme ji pojmem věk blížký věku mladistvého. (Kraus, Hroncová 2010, s. 34)

Počátky vzniku speciálního zákona, který by se zabýval odpovědností mládeže za protiprávní činy je možno datovat do roku 1931, kdy na našem území platil zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. Tento zákon však platil jen do roku 1938. Nově vzniklý Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže

za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže navazuje nejen na zákon z roku 1931, ale čerpá i ze zkušeností jiných států. Současná právní úprava je účinná od 1. ledna 2004.

Zákon č. 218/2003 Sb., reflektuje skutečnost, že stupeň rozumové a mravní vyspělosti, zejména okolo patnáctého roku věku, je u jednotlivých mladistvých velmi rozdílný. Tato koncepce trestní odpovědnosti je kromě dovršení stanoveného věku v době spáchání trestného činu podmíněna i dosažením určité míry mravní a rozumové vyspělosti. Proto stanoví, že: „mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný“ (§ 5 odst. 1). Znamená to, že mladistvý je trestně odpovědný pouze tehdy, pokud dosáhl takového stupně vývoje po stránce intelektuální (schopnost rozpoznávací) a po stránce mravní (schopnost ovládací), jaký je obvyklý u jeho vrstevníků, a umožňoval mu rozpoznat protiprávnost svého jednání a podle toho toto jednání usměrnit. „Rozumová a mravní vyspělost“ mladistvého pachatele je zásadním pojmem v řízení.

Nedostatek rozumové a mravní vyspělosti pachatele, tedy jeho nedostatečná zralost (která se zjišťuje znaleckým posudkem), může vyústit až v nedostatek podmínky pro trestní stíhání a v konečném důsledku až k zastavení trestního řízení. Za mravní vývoj osobnosti mladistvého zákon považuje „proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality“. Složka rozumového vývoje zahrnuje „postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení“.

Úprava obsažená v § 5 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb., je založená na tom, že trestní odpovědnost mladistvého je vymezena kritérii, kterých jinak trestněprávní teorie i trestní zákon používají pro vymezení přičetnosti s tím, že pojem duševní poruchy nahrazuje pojmem rozumové a mravní vyspělosti. (Institut pro kriminologii a sociální prevenci 2009, www.kriminologie.cz)

Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění. Na rozdíl od obecné definice trestného činu, jak je uvedena v trestním zákoníku, požaduje zákon o soudnictví ve věcech mládeže vyšší stupeň společenské nebezpečnosti. Podle závažnosti provinění může soud mladistvému uložit výchovné, ochranné nebo trestní opatření.

Pokud čin, který má znaky trestného činu, spáchá dítě mladší 15 let, nejedná se o trestný čin, ale o čin jinak trestný. Soud ve věcech mládeže v takových případech může dítěti mladšímu patnácti let uložit

opatření, kterým je dohled probačního úředníka, zařazení do vhodného výchovného zařízení nebo ochrannou výchovou.

Základní odlišnosti trestního řízení proti mladistvému tedy spočívají ve speciální právní úpravě. Je uplatňována zvýšená ochrana soukromí, která spočívá v menším rozsahu poskytovaných informací o mladistvém pachateli. Výjimečně je vedeno společné řízení proti mladistvému a dospělému pachateli. K vyšetření duševního stavu mladistvého pachatele jsou vždy přibráni dva znalci. Znalec z oboru psychiatrie zjišťuje vyspělost rozumovou (intelektuální), která má vliv na složku rozpoznávací, psycholog zjišťuje tzv. mravní vyspělost, která má vliv na složku ovládací.

Mladistvý delikvent je nejčastěji posuzován ze tří hlavních úhlů:

- zda delikventní chování mladistvého je výsledkem jeho individuálních zvláštností (včetně genetického vybavení) nebo zda je výsledkem sociálního působení (rodiny, užšího či širšího sociálního okolí).
- zda se jeho osobnost a její projevy výrazně odlišují od společenského normálu, standardu, tj. zda kriminální čin byl vyústěním určitého způsobu života mladistvého delikventa, jenž je v souladu s vlastnostmi jeho osobnosti, avšak samotný způsob života je výrazně odlišný od způsobu společností propagovaného, či zda je výrazným vybočením z jeho jinak společensky přijatelného chování, v rozporu s vlastnostmi jeho osobnosti.
- zda lze ovlivnit jeho další život (především jeho osobnost a její projevy) tak, aby se jeho delikventní jednání již neopakovalo, případně aby se výrazně snížilo riziko recidivy takového jednání.

Účel trestu, který je ukládán mladistvému, je ve srovnání s obecným zněním účelu trestu, modifikován. Účelem trestu ukládaného mladistvému je především jeho výchovná funkce směřující k výchově mladého pachatele v řádného občana, s ohledem na jeho osobní vlastnosti a prostředí, z něhož pochází.

Nejzávažnějším a nejtvrdějším možným trestem v naší společnosti je trest odnětí svobody. Odnětí svobody je vždy aktem velice významným v životě mladistvého delikventa, který je tak zároveň potvrzen jako občan, byť dosud nedospělý, ale který je osobně odpovědný za své činy, které zákon označuje jako trestné činy. Soudní řízení a rozsudek představují pro mladistvého osobní zkušenost se společenským sankčním systémem a společenským hodnocením své osoby. Uložení nepodmíněného trestu je potvrzením společenské nebezpečnosti jeho činu i jeho osoby, a proto důležitým životním mezníkem nejen z pohledu jeho osobního života, ale i z pohledu společnosti. (Mühlpachr 2008, s. 131)

Druhy kriminality mládeže

Kriminální jednání, jeho příčiny a důsledky je možné třídit z nejrůznějších hledisek. Například ze sociologického hlediska lze zločinnost rozdělit do čtyř základních druhů: násilnou a majetkovou trestnou činnost (tzv. obecnou kriminalitu), kriminalitu bílých límečků, organizovanou kriminalitu a kriminalitu bez obětí.

Násilná kriminalita - (vraždy, loupeže, přepadení a znásilnění) znamená přímou konfrontaci mezi pachatelem a obětí. Kriminalita proti majetku zahrnuje loupeže, rozkrádání, krádeže automobilů apod., ale také „menší“ zločiny, jako jsou např. krádeže v obchodech a kapsářství. Protože při krádežích často nedojde ke konfrontaci „tváří v tvář“ s obětí, může mít pachatel dojem, že nemá se „skutečně“ spáchanou škodou nic společného.

Podle policejních statistik páchají část násilných a majetkových trestných činů mladí chlapi. V průmyslově rozvinutých zemích masmédiá zdůrazňují kriminalitu etnických a národnostních menšin. Převážná část trestných činů mladistvých je však dílem mládeže z bělošských rodin.

Organizovaná kriminalita se rozvíjí ve skupinách osob, které si kladou za cíl vydělávat na nelegálním zboží a službách. Typická organizovaná kriminalita se soustřeďuje do tří forem aktivit. První je nejnápadnější a spočívá v ziscích z prodeje zakázaného zboží anebo z právě nedovolených služeb: prodej drog a kuplířství. Druhou formou jsou aktivity spočívající v nelegálním ochodu a službách, jako např. poskytování finančních půjček těm, kteří nemohou sehnat peníze legální cestou. Třetí forma je nejrozšířenější. Zaměřuje se na obstarávání legálního zboží a služeb nelegálními způsoby.

Za „kriminalitu bez obětí“ jsou považovány aktivity jako: prostituce, pornografie, nelegální sexuální praktiky dospělých, nákup a užívání drog, opilství, různá „klubová“ zařízení apod. Část populace nepovažuje tyto aktivity za deviantní a věří, že vláda nemá právo regulovat jejich soukromé chování a zakázat nebo omezovat formy odchýlného vzrušení a zábavy. Přitom tyto aktivity mají své oběti. Uživatelé drog umírají na následky závislosti, nekontrolovaná prostituce vede k přenosu nebezpečných chorob, oběťmi se stávají i lidé umírající na následky řízení motorových vozidel v opilosti. (Jedlička a kol. - Kořa 2004, s. 146)

Podle statistiky Policejního prezidia došlo během let 2004 až 2008 ke snížení kriminality páchané mladistvými. Analýzou trestné činnosti

spáchané během těchto let bylo zjištěno, že mládež páchá nejčastěji majetkovou kriminalitu (v roce 2008 to bylo 10,6 % z objasněné majetkové kriminality). Mladiství pachatelé nejčastěji páchají krádeže prosté a krádeže vloupáním. Od roku 2004 vykazuje majetková kriminalita páchaná mladistvými pachateli pokles, zvyšuje se však kriminalita násilná, která se během let 2004 až 2008 zvýšila z 9% na 14 %. Mravnostní kriminalita zůstává standardně na 2%. (Bargel, Mühlpachr a kol. 2010, s. 130)

Stav kriminality v určité době i jeho změny v porovnání s dobou minulou či prognózy změn do budoucnosti, jsou obvykle popisovány a dokladovány statistickými údaji a komentáři k těmto údajům. Statistické údaje o kriminalitě bývají k dispozici za poměrně dlouhou dobu, protože je zpracovávají různé instituce, z různých hledisek a v různých státních útvarech. Nejčastěji jsou to údaje a komentáře orgánů činných v trestním řízení, především pak policie. Jde proto o údaje o skutečích těchto orgánům známých, údaje o evidované kriminalitě a o zjištěných pachatelích.

Je důležité si připomenout, že existuje tzv. latentní kriminalita, to znamená kriminalita, která nebyla zjištěna (např. krádeže doma, v bytech a obchodech, materiální škody na věcech, které zdánlivě nikomu nepatří) včetně kriminality zjištěné, ale příslušným orgánům neoznámené (např. krádeže členům rodiny, v bytě u příbuzných, na pracovišti, domácí násilí apod.). Na stav ročních ukazatelů může mít zásadní vliv hromadná amnestie, především taková, která se vztahuje i na zahájená trestní řízení a v neposlední řadě politicky motivovaná dekriminalizace, příp. kriminalizace určitých způsobů jednání a chování anebo jen zvýšená pozornost (především u drogových deliktů, kuplířství, domácího násilí apod.).

V souvislosti s uvedenými vlivy se stává seriózní hodnocení stavu kriminality složitým úkolem. Jednoduchá a rychlá hodnocení základních statistických údajů v konkrétním roce jsou zpravidla jen laickým popisem čísel, vytrženým z kontextu. S ohledem na tyto skutečnosti je třeba pohlížet na aktuální statistiky o kriminalitě, o trestných činech, o tzv. známých pachatelích apod.

(http://www.viod.cz/editor/assets/download/prezentace_maresova)

V kontextu s výše uvedeným předkládám na následující straně zjednodušenou tabulku Policejního prezidia, která se týká zjištěné kriminality v roce 2010. Tabulku jsem doplnila grafy, které zobrazují podíl mladistvých pachatelů na konkrétní trestné činnosti.

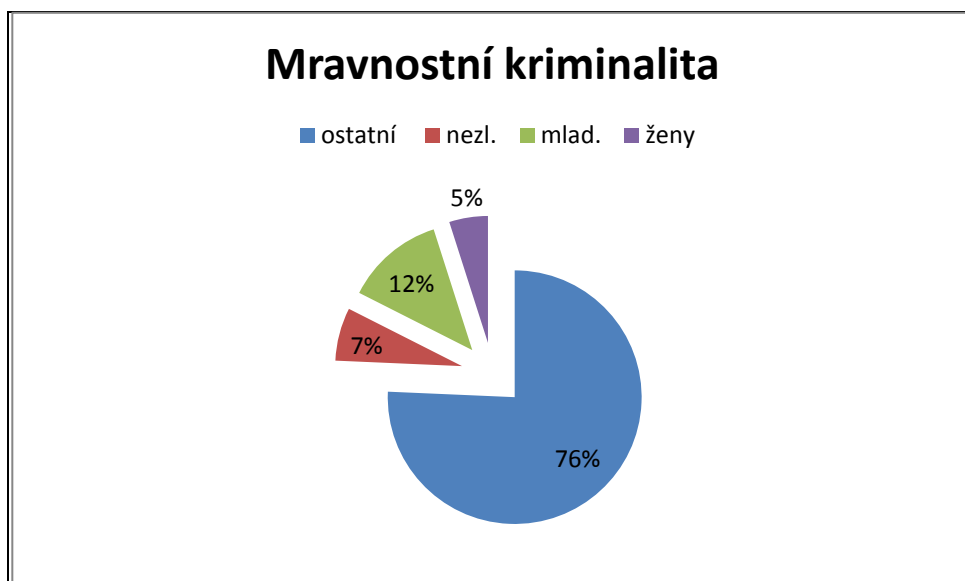
Statistika kriminality od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2010:

Název trestného činu	Zjištěno:		Stíháno, vyšetřováno osob:			
	celkem	mladiství	celkem	nezlet.	mladiství	ženy
Vraždy celkem:	173	4	186	1	4	34
Loupeže	3 874	311	2 185	168	287	163
Úmyslné ublížení na zdraví	4 786	298	4 086	82	293	278
Nebezpečné vyhrožování	2 068	26	1 499	18	15	67
Vydírání	1 359	72	1 016	71	72	79
Násilné činy celkem:	18 073	810	12 763	396	743	1 170
Mravnostní činy celkem:	1 811	166	1 197	81	151	59
Krádeže vloupáním do obch.	3 625	114	763	33	86	25
Kr. vl. do ubytovacích objektů	637	7	99	0	3	4
Krádeže vloupáním do kiosků	1 212	74	308	18	56	12
Kr. vl. do ostatních objektů	34 168	583	4 665	167	419	180
Krádeže vloupáním celkem:	58 758	1 277	9 114	338	891	448
Krádeže kapesní	15 223	144	734	37	83	216
Krádeže jiné na osobách	8 367	121	819	53	78	176
Krádeže mot. voz. dvoustopých	12 349	247	1 616	31	212	88
Krádeže věcí z automobilů	39 455	206	1 789	12	95	111
Krádeže jízdních kol	6 535	83	478	13	51	23
Krádeže v bytech	3 991	171	1 627	47	160	364
Krádeže v jiných objektech	21 665	346	8 583	63	253	1 654
Krádeže ostatní	8 612	121	2 066	20	79	202
Krádeže prosté celkem:	126 311	1 537	18 468	293	1 089	2 860
Podvod	4 962	46	2 206	9	24	477
Zpronevěra	941	11	720	0	4	124
Neoprávněné užívání cizí věci	139	10	68	4	9	5
Poškozování cizí věci	11 345	126	1 714	105	136	123
Majetkové činy celkem:	203 717	3 033	32 651	756	2 183	4 119
Výtržnictví	2 897	156	2 705	51	144	193
Sprejerství	2 608	123	560	129	114	42
Dopr. nehody silniční - nedbal.	6 637	44	6 224	6	38	977
Podpora a propagace hnutí	112	12	86	0	10	3
Zbývající kriminalita celkem:	35 960	193	32 065	34	159	3 453
Krádež	476	1	414	0	0	62
Ochrana měny	2 982	83	289	19	64	38
Neoprávněné držení plat. karty	8 074	125	1 175	30	66	306
Poruš. autor. Práva	650	9	184	0	10	31
Obecná kriminalita celkem:	249 038	4 913	65 944	1 522	3 692	7 402
CELKOVÁ KRIMINALITA:	313 387	5 339	112 477	1 606	4 010	14 804

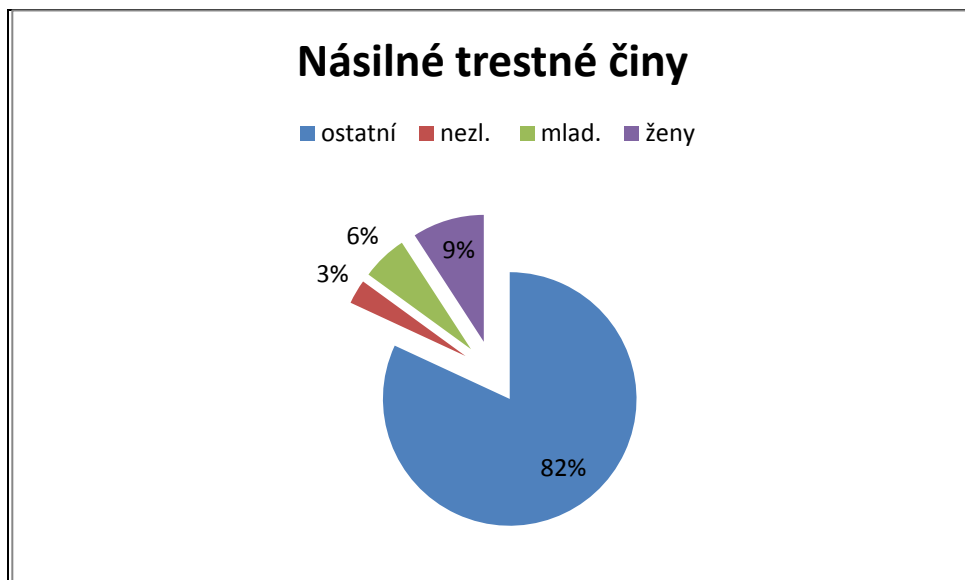
K tabulce a následujícím grafům doplňuji několik vysvětlujících termínů:

- **kriminalita zjištěná** je ta část kriminality, která je stíhána Policií ČR.
- **kriminalita stíhaná, vyšetřovaná** je nejen ta část (zjištěné) kriminality, kde byla podána obžaloba a obžalovaný byl souzen, ale i ta část (zjištěné kriminality), kde bylo vedeno vyšetřování u osob, které spáchaly provinění (mladiství) nebo čin jinak trestný (nezletilí)
- **kriminalita skutečná** je veškerá kriminalita, to znamená zjištěná i latentní.
- **struktura kriminality** vypovídá o tom, jaké jsou proporce mezi různými formami registrované kriminality.

Následující graf zobrazuje **rozložení mravnostní kriminality** v roce 2010. Za spáchání mravnostního trestného činu bylo stíháno, (vyšetřováno) celkem 1197 osob. Z uvedeného počtu činil podíl mladistvých 12 %, s počtem 151 osob.

Za spáchání násilného trestného činu bylo v roce 2010 stíháno (vyšetřováno) celkem 12763 osob, z nichž bylo 396 nezletilých (3%), 743 mladistvých (6%) a 1107 žen (9%).

Z celkového počtu 32651 osob stíhaných (vyšetřovaných) pro majetkovou trestnou činnost (viz tabulka), bylo nezletilých 756 (2%), mladistvých 2183 (7%) a ženy byly v počtu 4119 (13%).

Struktura trestné činnosti v jednotlivých regionech České republiky se liší. Je to dáno hustotou obyvatelstva, nezaměstnaností a dalšími sociálními vlivy. Policejní prezidium zveřejňuje na svých stránkách v rubrice *Informační servis - statistiky* každý měsíc analýzu stavu a vývojových trendů kriminality v České republice i v jednotlivých krajích.

Je tedy zřejmé, že kriminalita páchaná mladistvými se týká nejčastěji majetkové trestné činnosti: především se jedná se o krádeže prosté, např. zcizování věcí ve škole spolužákům (např. mobilní telefony, značková obuv a oděvy, drobná elektronika), v obchodech (např. alkohol, cigarety), ale i krádeží v bytech rodičů a rodinných příslušníků, což je charakteristické pro mladistvé narkomany. Mladiství se dopouštějí také krádeží vloupáním, např. do zahradních chatek, dílen, osobních automobilů. Mezi majetkovou trestnou činností patří i poškozování cizí věci. V souvislosti se zvýšeným výskytem požívání alkoholu a návykových látek, které zvyšují agresivitu a emocionální napětí bývá předmětem útoku pouliční osvětlení, zastávky MHD, ale i kulturní památky, hřbitovy. Specifickým druhem poškozování věci je sprejerství - graffiti. Dá se říct, že s graffiti se setkáváme takřka na každém kroku. Původním smyslem tohoto fenoménu bylo osobitým způsobem dát o sobě vědět – „jsem tady! Žiju!“ V současné době však tyto ideje překrývá především adrenalin – zákaz tvorby na historických památkách, zákaz překrývání kvalitních výtvorů aj.

Současným fenoménem je internet. Umisťováním video záznamů na různé sociální sítě na internetu (facebook, Youtube apod.) se snaží mladiství, mnohdy anonymně, „pobavit“ či šokovat širokou veřejnost o svém protiprávním činu. Jde o nový fenomén, tzv. kyberšikanu. Ta využívá možností, které jí poskytují moderní technologie, jako jsou mobilní telefony, kamery a internet. Příkladem může být nahrání ponižující situace na mobilní telefon a její rozesílání ve formě MMS anebo prostřednictvím internetu. Dalším druhem internetové kriminality, které se dopouští mládež, je porušování autorských práv. Této kriminality se dopouštějí nelegálním stahováním hudby, filmů a různého softwaru (např. hry, programy) a následným rozšiřováním těchto děl formou sdílení.

Násilná trestná činnost mladistvých se v poslední době zvyšuje. Je to jednak zvyšujícím se výskytem požívání alkoholu a drog, ale ve společnosti a tedy i mezi mladistvými, se celkově zvyšuje agresivita, která je v některých případech spouštějícím mechanismem kriminálního činu. Mezi násilnou trestnou činností mladistvých patří vydírání, loupeže, rvačky atd. Mezi mladistvými se ve větší míře objevuje šikana. Zarážející je, že dívky jsou mnohdy ke své oběti krutější než chlapci. Vydírání je spojováno jak se šikanou, tak např.

i se sexuálním vydíráním a omezováním osobní svobody. Mezi fotbalovými fanoušky dochází ke rvačkám a s tím pak souvisí trestný čin ublížení na zdraví. Zvyšující se podíl násilné trestné činnosti se týká i útoků na bezdomovce, alarmující je násilí zaměřené na seniory.

Byť jde o ojedinělé případy, je třeba zmínit i několik šokujících případů vražd spáchaných mladistvými, kdy motivem jejich jednání byl buď majetkový prospěch (nájemná vražda matky mladistvého, který tak chtěl získat majetkový prospěch) anebo zážitková forma (mladík se pokusil zabít svou přítelkyni podle filmové předlohy, či trojice mladíků zabila přítelkyni jednoho z nich, protože „chtěli vědět, jaké to je...“).

Mladiství však mohou být také iniciátory trestné činnosti dospělých, ačkoliv je příslušné ustanovení trestního kodexu přijato k jejich ochraně. Je tomu tak např. u podávání alkoholických nápojů: mládež má zájem konzumovat alkoholické nápoje a vítá možnost jeho získání na základě vyjádřené poptávky. Pokud jde o oboustranně dobrovolný pohlavní styk mezi příslušníky mládeže, z nichž jeden je mladší patnácti let, v naprosté většině případů to mládež nepovažuje za trestný čin. Mnohým mladým lidem připadá právní norma patnácti let pro začátek tolerovaného sexuálního života za neadekvátní.

2. PŘÍČINY KRIMINALITY MLÁDEŽE

Teorie zabývající se obecně příčinami sociálních deviací se vzájemně liší. Univerzální teorie platná pro všechny fenomény označitelné za sociální deviace neexistuje. Stejně tak neexistuje ani univerzální teorie o příčinách kriminality mládeže.

Společenské pojetí deviací se mění v průběhu času. Tento proces lze sledovat i v sociálních vědách, které zaměřily svou pozornost na společenské deviace od druhé poloviny devatenáctého století. Za sto padesát let vznikla řada definic a škol, které odlišným způsobem přistupovaly k pojetí a vymezení sociálních deviací - od snad o typologii deviantů až například po teorie sociálního nálepkování. Teprve v nové době byly pod deviace zahrnuty jak kriminální skutky, tak příklady zjevně nenormálního či patologického jednání, které svědčí o výrazné psychické úchylce. Pod rostoucím vlivem psychologických věd na výklad zákonitostí lidského života jsou i mnohé kriminální činy vykládány na základě úvah o odchylkách v psychickém vývoji, což provází nejen výklady trestných činů, ale i aplikaci právních norem při vynášení soudních rozsudků. (Jedlička a kol. - Kořa 2004, s. 66)

Z velkého množství existujících teorií deviace lze vyčlenit **tři základní teoretické proudy**, a to:

- **biologický** - nacházející příčinu deviace v genetických, anatomických a fyziologických faktorech
- **psychologický** - kladoucí důraz na osobnost člověka, motivaci, frustraci či sílu ega (např. agresivita, duševní choroby atd.)
- **sociologický** - zdůrazňuje rozhodující vliv prostředí a sociokulturních či skupinových faktorů (např. vliv velkoměsta, sociální a ekonomický vliv, rodina, škola, subkultura apod.)

Jakkoliv jsou jasné sociální kontexty potencionálně deviantního chování, těžiště úvahy je především v aktérovi a jeho racionální volbě nebo v situaci, která určitý typ volby umožňuje či přímo nabízí. Novější koncepce se odvracejí od normativního absolutismu ve jménu teorie, která akceptuje pravidla jako nutně problematická v konkrétních situacích. Tradiční teorie deviace spočívaly na neproblematičnosti sociálního řádu, na předpokladu danosti sociálních norem. Novější teorie vycházejí z empiricky prověřeného faktu kulturní variability hodnocení určitých aktů jako deviantních. (Mühlpachr 2008, s. 38)

Kriminalita je považována za jev, na jehož vzniku se podílí mnoho vnitřních i vnějších příčin. Vnitřní jsou méně zastoupeny, ale hůře ovlivnitelné než vnější příčiny. Analýzou vnitřních příčin se zabývá především psychiatrie, psychopatologie, forenzní psychologie a jiné vědy. Vnější, především sociální příčiny, jsou předmětem zkoumání sociologie, kriminologie, sociální patologie, sociální pedagogiky, sociální práce a dalších věd. (Kraus, Hroncová 2010, s. 37)

Obecně lze tedy příčinné faktory vzniku a projevu sociálních deviací a tedy i kriminality mládeže, rozdělit do dvou skupin: na příčiny vnitřní (endogenní) a vnější (exogenní).

- Mezi **vnitřní faktory** vzniku a projevu sociálních deviací patří:
 - *biologické faktory* - genetické poruchy, poruchy činnosti žláz s vnitřní sekrecí, fyziologické poruchy, vrozené nebo vývojové vady
 - *psychické faktory* - poruchy socializace zejména v raném dětství, porucha vztahu k rodičovským autoritám, citová deprivace dětí, krize v určitých životních etapách, poruchy osobnosti;
- **Vnější faktory** vzniku a projevu sociálních deviací lze rozdělit na:
 - *sociální faktory* – sociální změny spojené se změnami ve společnosti, vliv sociální skupiny či subkultury podporující či odměňující porušování norem a zákonů
 - *kulturní faktory* – etnocentrismus, neznalost, xenofobie (stigmatizace subjektů pocházejících z jiné kultury, jestliže se v kulturně odlišném prostředí chovají se standardy své vlastní kultury)

Vnitřní příčiny tedy spočívají v osobnosti pachatele. Představují vyšší predispozice na páchaní deviantní činnosti, které mohou být buď dědičné, vrozené, ale i získané např. v důsledku choroby, úrazu apod. Tyto predispozice mají tendenci se rozvinout především v sociálně patologickém prostředí. Člověk, který jimi disponuje, se může, ale i nemusí stát pachatelem trestného činu. Pravděpodobnost jeho selhání je však vyšší, než u ostatních lidí. Mezi vnitřní příčiny řadí A. Heterik v knize *Základy forenzní psychologie* tyto poruchy osobnosti: psychopatie, psychózy a schizofrenie, neurózy, mentální retardace, lehká mozková dysfunkce a jiné poruchy. (Kraus, Hroncová 2010, s. 37)

K vnitřním predispozicím je zařazován i faktor pohlaví, protože muži představují rizikovější skupinu ve vztahu ke kriminalitě než ženy. Podle Matouška - Kroftové, stojí před soudem 6-krát více mužů než žen a ve výkonu trestu je poměr mužů a žen 30:1. Rozdílná míra kriminality mužů a žen je připisována vyšší vrozené agresivitě mužů, odlišnému způsobu výchovy a dalším činitelům. (Kraus, Hroncová 2010, s. 38)

Vnější příčiny vzniku kriminálního jednání se nacházejí v sociálním prostředí, ve kterém delikventi žili a které na ně působilo. Jde především o vliv rodiny, školy, závadových skupin a jiné vlivy sociálního mezo a makroprostředí. (Kraus, Hroncová 2010, s. 39)

2.1. Biologické příčiny

Historický exkurz - teorie rozeného zločince

Biologické teorie jsou nejstaršími teoriemi deviace. Svou pozornost zaměřují především na studium chování a analýzu zločinu, který je podle jejich mínění páchan biologicky determinovanými jedinci.

Biologické teorie hledají příčiny deviantního jednání:

- ✓ ve zvláštěnostech morfologie a fungování organismu
- ✓ v dědičných faktorech
- ✓ ve specifickém průběhu fyziologických či neurofyziologických procesů.

Největšího ohlasu dosáhla italská pozitivistická škola kriminologie, která se rozšířila ve druhé polovině 19. století. Za zakladatele lze považovat Cesare Lombrosa (1835-1909).

Podle biologických teorií jsou určití lidé předurčení ke zločinnosti, což je jim dáno dědičnou predispozicí. Tato dědičná predispozice

s dalšími faktory způsobuje deviantní jednání. Dle zastánců pozitivistické teorie biologické determinace (Ferri, Varvalo) je zločin výsledkem nižších sklonů a takových psychologických rysů osobnosti, které jsou dány vztahem mezi tvarem lebky, mozkiem a chováním člověka.

Zastánci biologické teorie uvádějí, že existují jisté fyzické znaky a zvláštnosti, které delikventy odlišují od normálních lidí, a delikventní jednání vzniká převážně z negativních vlivů sociálního prostředí na méněcenné jedince.

Na pozitivistické tradice navázala *teorie konstituční typologie*, která se na základě zhodnocení souboru zděděných tělesných a duševních vlastností jedinců pokusila k jednotlivým tělesným typům přiřadit určité psychické vlastnosti včetně sklonu chovat se deviantně (Kretschmer, Sheldon). Profesor harvardské university William H. Sheldon vytvořil klasifikaci lidských typů do tří kategorií, které se odlišovaly jak silou temperamentu, tak i rozdílným stupněm mentální úrovně:

- ✓ *Endomorfie* je charakteristická mělkostí a oblostí tvarů. Tento typ se vyznačuje krátkými údy, malými kostmi a hladkou kůží. Je vlastní lidem, kteří jsou uvolnění v postojích i pohybech, mají rádi fyzické pohodlí, milují jídlo a pití, jsou družní, snášenliví, ale často samolibí, vyhledávají společnost, nenávidí samotu, lpí na obřadech, rituálech a rodinných vztazích, udržují styky s přáteli z dětství, snadno se vzrušují a své pocity projevují otevřeně.
- ✓ *Mezomorfie* se vyznačuje tvrdostí, pravoúhlostí tvarů, kostí a poměrnou převahou svalů a spojovacích tkání. Stavba těla je výrazně muskulární. Mezomorfní jedinec je bez zábran, agresivní v postojích i pohybech, fyzicky miluje dobrodružství a vzrušení, je extrovertní, plný energie, má dobrou fyzickou kondici, je výbušný, rád ovládá lidi, má rád riziko a těší ho boj, často je však bezohledný, necitelný vůči bolesti, lhostejný, citově nestálý.
- ✓ *Ektomorfie* je synonymem pro křehkost a lineárnost tvarů (hubenost), které jsou dominantní u lidí s křehkými drobnými kostmi, vyčnívajícími žebry, malým obličejem a hezkými vlasy. V poměru ke svému tělu má tento typ také největší mozek. Ektomorfní člověk je bystrý, chápavý, senzitivní, má rychlou reakci, ale je introvertní, miluje soukromí, ve společnosti často upadá do rozpaků, je citlivý vůči bolesti, ale chybí mu sebeovládání a vnitřní rovnováha.

Mezomorfní typ má podle této teorie k páčání protiprávního jednání ty nejlepší předpoklady. (Mühlpachr 2008, s. 48)

Oligofrenie jako příčina delikvence

Nízkou úroveň mentálních schopností (oligofrenii) považoval za jednu z hlavních příčin delikvence H. H. Goddard. Ve své výzkumné činnosti se zaměřil nejen na mentálně retardované jedince, ale rovněž na jedince, jejichž mentální úroveň se pohybuje v pásmu slaboduchosti (IQ 80-70). Goddardovi se nepodařilo, podobně jako dalším badatelům, přesně vymežit podíl biologických a sociálních faktorů na kriminogenezi, a proto nelze tyto výsledky považovat za prokázané. Obecně však lze konstatovat shodu autorů spočívající ve významném zjištění výrazně vyššího počtu osob s podprůměrnou inteligencí oproti většinové populaci. (Fischer, Škoda 2009, s. 30)

Herbert C. Quay (1987) soudí, že celkově snížená úroveň rozumových schopností představuje pro dítě hendikep v mnoha situacích. Rozumově méně nadané dítě je v útlém věku zranitelnější nepříznivými vlivy rodičů a také snadněji než normální nadané dítě vyvolává nepříznivé reakce rodičů. Potíže ve škole pak hendikep znásobí, dítě si obtížně buduje pozici ve třídě, nesnadné je pro ně navázat vztah k učiteli a jeho nevalné školní výsledky pak negativně hodnotí rodina. Rozumové schopnosti nejsou bez vlivu na utváření sociálních dovedností „vyššího řádu“, jako jsou smysl pro morální hodnoty, empatie, schopnost řešit konflikty, schopnost odložit uspokojení atp. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 32)

Mentální retardace představuje geneticky podmíněnou poruchu, která se projevuje snížením intelektu, nižší kritičností a neschopností zvažovat následky svého jednání. Intelektová subnorma často snižuje způsobilost k právním úkonům. Chápání a schopnost utváření pojmů jsou u slabomyslných pomalejší, nejistější, nepochopí (na rozdíl od normálních dětí) pojmy dobro - zlo, můžeš - nemůžeš, jsou impulzivní, bez zábrán, jejich morálně volní vlastnosti jsou slabé a lehce ovlivnitelné. (Sejčová 1997, in: Kraus, Hroncová 2010, s. 38)

Genetické a adopční studie

Novější přístup představují srovnávací studie jednovaječných a dvouvaječných dvojčat. U dědičné podmíněnosti delikventního chování by v případě jednovaječných dvojčat měla existovat shoda. Starší studie Langa to potvrzovala. Výsledky značně zpochybnil Christiansen, který realizoval šetření na velkém rozsahu osob. Dědičná predispozice nebyla statisticky významně potvrzena. (Fischer, Škoda 2009, s. 31) Podle Mednicka mají při vzniku kriminálního chování vlivy prostředí o něco větší váhu než vlivy genetické zátěže. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 24)

Adopční studie S. A. Mednicka byly orientovány na výzkum frekvence kriminality adoptovaných dětí, jejichž biologický a adoptivní otec spáchali či nespáchali trestný čin. Takto orientované výzkumy však spolehlivě nepotvrdily genetickou predispozici k delikvenci. (Fischer, Škoda 2009, s. 31)

V jiném zpracování týchž dat s jiným týmem Mednick zjistil, že adoptování dítěte rodinou s vysokým společenským a ekonomickým postavením poněkud oslabuje projevy dědičné dispozice ke kriminalitě v chování. Děti, které byly adoptovány chudými rodinami s nízkým společenským postavením, měly o 40% větší pravděpodobnost, že se budou chovat kriminálně, než děti adoptované rodinami z druhého konce společensko-ekonomického žebříčku. Lepší sociální podmínky během dětství tedy bez ohledu na dědičnost snižují kriminalitu adoptovaných dětí. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 25)

Dědičné rozdíly v inteligenci – **geny** tedy nejsou považovány za přímou příčinu určitého chování, ale prostřednictvím biochemických procesů určují vlastnosti nervové soustavy a její činnost a mohou tak výrazně ovlivnit dědičnost temperamentu a inteligenci (budoucí chování a životní orientaci jednotlivce určuje především kulturní potenciál, který ovlivňuje genetickou výbavu).

Rozvoj biokriminologie se zaměřuje na fyzické aspekty psychických poruch a onemocnění. Vzniká snaha sestavit mapu genů (genom) a identifikovat tak ty geny, které vedou k delikventnímu jednání. Biochemické teorie vycházejí z myšlenky, že příčinou deviantního chování může být chemická nevyváženost látek v lidské krvi. Henry E. Kelly tvrdí, že hyperglykémie (přebytek cukru v krvi) může vést k trestnímu jednání, stejně tak jako vitaminový deficit. (Mühlpachr 2008, s. 49).

Člověk žije ve svém těle a jeho biologická podstata vytváří základní a neopominutelné omezení jeho já. Z nativistického pohledu se člověk rodí s určitými dispozicemi zděděnými po biologických předcích, které sice lze utlumovat či rozvíjet, ale vždy pouze v hranicích fyzicky vymezených možnostmi toho kterého jedince. Existují tak určité (individuálně nestejně) hranice možností, které člověka vymezují v jeho rozvoji. Genetické vlohy určují míru rizika vzniku psychické odchylky. Čím je geneticky podmíněná porucha rozvoje určité funkce závažnější, tím méně se zde mohou uplatnit vlivy prostředí. Sady genů matky a otce vytvářejí základní genetickou výzbroj nového jedince, žádný gen se však neprojevuje zcela izolovaně, ale vždy v rámci celého genotypu, v rámci komplexity organismu jedince žijícího v určitém prostředí (Havrdová 2007, s. 32, in: Vágnerová, 2004). Obecně můžeme říci, že genetická výbava tvoří předpoklady pro rozvoj určitých vlastností jedince. (Havrdová 2007)

2.2. Psychologické příčiny

Každý člověk žije svým vlastním duševním životem, svými poznatky, prožitky, myšlenkami, představami, vůlí, city apod. Duševní život neboli psychika, tvoří souhrn všech duševních obsahů a funkcí člověka a týká se to samozřejmě i posuzování projevů osobnosti mladistvých delikventů.

Občas se každý z nás setká s protějškem, jehož vystupování se jeví jako neobvyklé, podivné, nenormální. Určit hranici duševní normality není jednoduché. Osobnost se nemusí vždy vyvíjet bezproblémově, může být doprovázena různými poruchami, kterými se zabývá psychopatologie a klinická psychologie.

Podobně jako biologické teorie považují psychologické teorie deviaci za úchylku a devianty za nositele jisté abnormality. Z hlediska psychopatologie je deviace považována za nemoc a abnormalita za něco, co je třeba léčit a podrobovat kontrole. V každé společnosti existují chování, která jsou úchylná, deviantní, pohoršující, provokující, nemorální, špatná a společensky nebezpečná. (Mühlpachr 2008, s. 49)

Mezi nejčastěji se projevující psychopatologické fenomény patří:

- **neurózy** - jedná se o funkční poruchy, neohrožující podstatu osobnosti. Příčinami jsou dlouhodobě, chronicky působící a neřešené psychické zátěže a konflikty (u mladistvých např. alkoholismus rodičů, týrání či šikana ve škole)
- **psychopatie** – nejde o nemoc, ale o trvalou úchylku (osobnost je disharmonická, projevuje se nepříznivými, nadměrně zvýrazněnými vlastnostmi).
Existují různé druhy psychopatií:
 - paranoidní (chorobně ostražití, nedůvěřiví, hádaví, urážliví)
 - kverulanti (bojují za „svou pravdu“)
 - impulzivní (toulání, pyromanie)
 - anetičtí (bez vyšších citů, bez svědomí)
 - nestálí a nezdrženliví (minimální zábrany)
 - sexuální deviace (transsexualita, fetišismus, pedofilie aj.)
- **reaktivní psychické stavy** – vznikají jako důsledek prožitku extrémní psychické zátěže (afekty zlosti, zkratkovité jednání)
- **psychické poruchy způsobené závislostí** na alkoholu, drogách, patologické hráčství

Psychopatie je většinou psychiatrických škol pojímána jako trvalá, vrozená osobnostní dispozice, která staví člověka mimo normu. Mezi normou a psychopatií se ještě někdy rozlišují akcentované osobnosti a

anomální osobnosti. Psychopatie, případně i oba další typy odchylek od normy, jsou diagnostikovány u pachatelů trestné činnosti velmi často. U mladistvých je ovšem nesnadné odlišit povahové změny vyvolané bouřlivěji probíhajícím dospíváním od stálých povahových rysů, případně od projevů procesuálního psychického onemocnění. Tentýž symptom - např. nápadně klackovité, obhroublé chování - může být projevem, jenž po dosažení dospělosti beze stopy zmizí, může být také projevem stálé osobnostní struktury, ale může být i prvním příznakem začínající hebefrenní formy schizofrenie (hebefrenní znamená podobající se dospívání). (Matoušek, Kroftová 1998, s. 30)

Častou příčinou vzniku kriminálního jednání představují také **psychózy** a **schizofrenie**, které patří do skupiny duševních onemocnění způsobujících narušení psychické integrity osobnosti. Typickým znakem tohoto onemocnění jsou různé bludy a halucinace, které nemocný považuje za realitu. Člověk ve stavu rozvinuté psychózy nedokáže rozpoznat nebezpečí svého jednání a často není za svůj čin trestně odpovědný. (Kraus, Hroncová 2010, s. 38)

Osobnostní vlivy

Trvalý neklid a velké kolísání pozornosti jsou nejnápadnějšími znaky dětské poruchy, která byla po druhé světové válce nazývána *lehkou dětskou encefalopatií*, a později byl pro ni přejet anglosaský titul *minimální mozková dysfunkce*. Nejnověji se odborníci kloní k označování tohoto souboru příznaků jako *syndrom hyperaktivity*. Postihuje nejméně 5%, podle některých pramenů až 10-15% dětí, mnohem častěji chlapce než děvčata. Biochemickými metodami byly u hyperaktivních dětí prokázány snížené hladiny látek, které napomáhají přenosu vzruchů mezi mozkovými buňkami. Nedávné pokusy vysvětlovat hyperaktivitu dětí jako důsledek nedostatku či převahy jistých látek v potravě (např. cukru) zatím nejsou obecně akceptovány. Existují však práce, které dokazují, že zvýšený příjem cukru v potravě zvyšuje hyperaktivitu dospívajících, i práce dokazující, že dospělí pachatelé násilných činů trpí častěji hypoglykemií.

Dlouhodobé sledování hyperaktivních dětí ukazuje, že jejich potíže nemizí v období dospívání, jak dříve tvrdila medicína, psychologie a pedagogika. Tyto děti mají v dospívání i v dospělosti větší potíže s adaptací na společenské prostředí než ostatní děti. Syndrom hyperaktivity je spojován s takovými znaky chování adolescenta, jako jsou impulzivita, agresivita, záchvaty vzteku a snížené sebehodnocení. Několik desítek procent těchto dětí je v dospělosti klasifikováno psychiatry jako anomální nebo psychopatické osobnosti. V každém

vzorku delikventně se chovající mládeže, který je z tohoto pohledu studován, se najde několikrát víc hyperaktivních jedinců než v kontrolní skupině. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 28)

Zkoumání osobnosti pachatele trestné činnosti je nesmírně obtížné, neboť je podmiňováno řadou vzájemně působících příčin a současně i limitováno celistvostí a systémovostí psychických funkcí a vlastností. Jistě i proto dosud neexistuje jednotná koncepce osobnosti delikventa. Přesto však bývá často diskutována otázka, zda se jedinci, kteří se dopouštějí trestné činnosti, vyznačují určitým komplexem psychických zvláštností osobnosti, který by byl pro ně charakteristický a odlišoval by je od osob, jež se nedostávají do konfliktu se zákonem. (Jedlička a kol. - Němec 2004, s. 324)

Často zkoumaným jednotlivým znakem osobnosti, o němž se předpokládá, že se podílí na kriminálním chování mládeže, je *impulzivita*, čili opačně vymezeno schopnost odložit uspokojení. Tento znak nepochybně souvisí se syndromem hyperaktivity a také s převládající časovou orientací na přítomnost. Mnoho studií ukázalo, že osoby chovající se delikventně dávají přednost okamžitému uspokojení před uspokojením vzdáleným a jednají tak podle hesla: Lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše.

Dalším často zkoumaným znakem osobnosti v souvislosti s delikventním jednáním je *sebehodnocení*. Výzkumníci docházejí daleko častěji k závěru, že většina delikventně jednajících lidí má negativní sebehodnocení, že si sebe neváží, že sami sobě nepřipisují hodnotu, případně, že nemají o své hodnotě jasnou představu, že jejich sebehodnocení je zmatené, plné protikladů. U menší podskupiny delikventně jednajících mladistvých je naopak zjišťováno sebehodnocení nerealisticky zvýšené, jež je dáno do souvislosti s vysokou pohotovostí k agresivní obraně vlastní osoby. Osoby, které se dopouštějí trestného činu opakovaně, mají v průměru nižší sebehodnocení než ti, kteří se proti zákonu provinili jen jednou. Delikventní chování je některými autory přímo vysvětlováno jako pokus člověka s nízkým sebehodnocením zvýšit pocit vlastní hodnoty kriminálním činem v podmínkách, které mu neumožňují, případně blokují běžnou, společensky přijatelnou formu potvrzování vlastní hodnoty studijními výsledky, prací, sportovními výkony, úspěšně realizovaným vztahem k člověku opačného pohlaví, založením rodiny atp. Tato hypotéza byla některými studiemi potvrzena včetně zjištění, že provedený čin zvýšil hodnotu delikventně jednajícího mladistvého v jeho vlastních očích. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 56)

Člověk, který se dopouští trestné činnosti, má z hlediska běžného názoru vždycky narušenou morálku. Z pohledu psychologie lze pojem

morálka rozložit nejméně na tři složky, které mají různý vliv na chování. Jsou to: morální názory, morální postoje a zevnitřně morální usuzování. Průzkumy, které byly prováděny na delikventně se chovající mládeži neukazují významné rozdíly mezi touto mládeží a mládeží nedelikventní. Jenom jistá malá část delikventně se chovající mládeže má morální postoje z hlediska standardní morálky zcela zavrženíhodné, odvozené např. z postojů vůdců satanistických skupin (člověk má realizovat všechny své slony, včetně zlých a deviantních, aby se vnitřně osvobodil) nebo z postojů vůdčích osobností skinheadských skupin (člověk má bojovat za rasovou čistotu své země a nemilosrdně pronásledovat příslušníky jiné rasy jen proto, že mají jinou barvu pleti). V takových případech je odlišný morální postoj spojen se silnými emocemi a s chováním, které společnost buď neschvaluje, nebo přímo kvalifikuje jako trestný čin. Pachatelé většiny ostatních trestných činů vědí (podle výsledků empirických šetření) velmi dobře, že to, co provedli, dělat neměli. Cítí jen o něco menší zábrany k provedení trestného činu a v menší míře než jiní mladí lidé, kteří meze zákona nikdy nepřekračují, pociťují následné pocity studu a pocity viny. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 57)

Každý člověk je z hlediska své osobnosti jedinečný. Strukturu osobnosti tvoří individuální základ pro chování a prožívání, který se v závislosti na situaci aktivizuje. Osobnost tvoří čtyři základní složky: schopnosti, rysy, temperament a charakter. V současné době je stále více věnována pozornost zvyšující se agresi. Z vymezení struktury osobnosti vyplývá, že příčiny projevů agrese a agresivity jsou zcela individuální. V menší míře jsou agresori nešťastní lidé, kteří si agresí „léčí“ své komplexy, jejich tvrdost se projevuje jen navenek, kdežto uvnitř jsou to lidé bez sebevědomí, trpící pocity méněcennosti, protože nedosahují takové úspěchy jako ostatní. Jedná se o typ úzkostného agresora. Jsou to lidé, kteří se nedokázali přijmout a tím pádem nemají rádi ani své okolí. Ve většině případů však jde o velmi sebevědomé a ničím neohrožitelné lidi, kteří mají neovladatelnou touhu dominovat, mít moc nad někým jiným, ovládat druhé a prosazovat své zájmy. Hlavním společným znakem je naprostá absence morálních hodnot. Jsou sobečtí, egocentričtí, bez schopnosti soucitu a empatie. Nemají úctu k člověku, jeho právům a názorům.

2.3. Sociální příčiny

Sociologické teorie obsahují tři základní přístupy: strukturální funkcionalismus, teorii konfliktu a interpretativní sociologii. Souhrnně je lze prezentovat takto:

- **teorie anomie** – produktem nedostatečné sociální regulace je stav bezzákonosti, kdy ve společnosti přestávají platit zákony.
- **subkulturní teorie** tvrdí, že deviace je výsledkem konformity s normami a hodnotami těch skupin, jichž jsou individua členy. Příslušníci určité subkultury se často příliš neodlišují od dalších členů společnosti. Základní odlišnost je však v oblasti norem – subkultura uznává jiná pravidla a jiné hodnoty, než jsou ty, které uznává konformní většina, a proto přirozeně produkuje chování, které lze z hlediska společnosti označit za deviantní.
- **teorie kulturního přenosu** vychází z představy, že deviace je přenášena sociálním učením a socializací.
- **teorie sociálního učení** předpokládá, že deviantní i konformní chování je především determinováno sankcí, která za ně následuje, a to jak sankcí pozitivní, tak negativní.
- **etiketizační teorie** – deviace je určitou nálepkou, která slouží k falešnému obvinění chudých bohatými, žen muži, mladých lidí starými, minoritních skupin majoritními atd. (Mühlpachr 2008, s. 51)

Při narození člověka je jeho individuální odlišnost nepatrná. S vývojem se utváří jedinečný způsob integrace duševního života, formuje se osobnost. Člověk se učí sám sebe poznávat na základě informací, které získává svojí vlastní zkušeností a z výpovědí druhé osoby nebo skupiny osob. Jedná se o tzv. sociální učení.

O výsledné podobě osobnosti rozhodují **dva vlivy**:

- vnitřní výbava, kterou představují dědičné a vrozené faktory
- vnější podmínky individuálního života (vlivy sociálního okolí)

Mládež je kontinuální součástí společnosti a svým vnějším chováním odráží stav morálky dospělých. To znamená, že v chování mládeže se odráží jak působení rodičů a dalších blízkých osob, tak působení společnosti v širším slova smyslu, ať už pozitivně či negativně, vědomě, či nevědomě, přímo, či zprostředkovaně. V současné společnosti uvědomění takových souvislostí často chybí a mládež je vnímána jako skupina, která nám byla nadělena a s níž musíme něco udělat, protože je problémová. Kriminalita mládeže, stejně jako kriminalita obecně, je stavem dynamickým a odráží stav společnosti.

Sociální příčiny kriminality mládeže by bylo možné shrnout pod vliv prostředí, které jedince obklopuje již od jeho narození. Každé prostředí, které člověka obklopuje, má vždy dvě stránky. Jedná se o stránku materiální (věcnou, prostorovou) a sociálně psychickou, která je dána lidmi, kteří se v daném prostředí vyskytují.

V následujícím výčtu uvádím **některé ze sociálních faktorů** ovlivňujících kriminalitu mladistvých:

- negativní jevy v rodině – výchovné prostředí (např. vztah k členům rodiny, sociální podmínky rodiny: sociálně slabá a majetná rodina)
- negativní jevy spojené se vzdělávacím a výchovným procesem (např. přístup ke vzdělání a jeho kvalita, typ výchovného prostředí, struktura spolužáků)
- nevhodné trávení volného času (např. zvyšující se počet heren a z toho plynoucí gamblerství, snazší dostupnost psychotropních látek)
- stav společnosti a její patologie (konzumní společnost, globalizace, podrobení se diktátu současné módy asociálních a antisociálních životních stylů)
- promiskuitní přístup k sexualitě
- nekritičnost k vlastnímu chování (odsuzování starší generace, neúcta k dovednostem a znalostem starších)
- pocit nudy (venkovské prostředí, velkoměsto)
- kult násilí v médiích, digitálních hrách, sportovních akcích, hudebních produkcích
- negativní projevy spojené s vysokým společenským statusem (mocenské postavení)
- zanedbanost a fyzické chátrání životního prostoru a z toho plynoucí delikventní chování

Disfunkční rodina

V běžném povědomí dnešního člověka vystupuje rodina jako společně žijící malá skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Rodinu současnosti je možné považovat za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Tradiční rodina je postavena na partnerství osob opačného pohlaví, které má trvalejší ráz, a na příbuzenství. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk. (Kraus 2001)

Z hlediska průběhu socializačního procesu má zásadní význam, do jaké míry se daří rodině vypořádat s funkcemi, které má plnit. Rodina se pohybuje v určitém společenském prostoru, a proto se mění i její funkce. Lze však konstatovat, že z dnešního pohledu by měla rodina plnit tři funkce. První je funkce **biologicko-reprodukční**, která spočívá jak v uspokojování potřeb jednotlivce žijícího v rodině (uspokojování sexuálních potřeb, potřeba pokračování rodu), tak v uspokojování společenských potřeb (zajištění stabilní reprodukční základny). Neméně významná je funkce **sociálně-ekonomická**, chápaná jednak jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti a jednak jako autonomní systém s výraznými prvky solidarity. **Socializačně-výchovná** funkce je stěžejní pro přípravu dětí a mládeže na jejich vstup do praktického života.

Funkční rodina plní přiměřeně všechny své funkce, v **afunkční** rodině občas dochází k poruchám v plnění jedné či několika funkcí, které ale nenarušují vážněji život rodiny a zásadně negativně neovlivňují vývoj dítěte. Pokud dochází k vážným poruchám, vnitřnímu rozkladu rodiny a zásadně je narušován socializační proces dítěte, hovoříme o rodině **disfunkční**. (Kraus 2001, s. 79)

Toto, dnes už tradiční pojmání rodiny, je současnou mládeží často nepochopené, bagatelizované, případně až odmítané. Je však potřeba zdůraznit, že pokud nedochází k naplnění některé z uvedených funkcí, je rodina disfunkční a právě disfunkční rodina je nejčastější cílovou kategorií sociální práce. V takových rodinách často dochází k týrání, zneužívání a zanedbávání dětí a mládeže, která je tak díky nezdravému rodinnému prostředí často předurčena k asociálnímu chování, tedy i k páchání kriminality.

Narušené rodičovství je v současnosti jeden z nejzákladnějších sociálních a zdravotních problémů. Rodičovství má **tři základní složky**:

- ochranu dětí před poškozením, ochranu a podporu jejich zdravého tělesného a duševního vývoje
- kontrolu a vynucení mezí, které zajišťují jak bezpečí dětí, tak bezpečí jejich okolí úměrně tomu, jak se rozšiřuje aktivita dětí v průběhu jejich vývoje
- zajištění co nejlepších podmínek rozvoje talentu dětí, zajištění co nejlepších možností pro jejich využití.

Rodičovství není vrozené, lidé se mu musí učit. *Narušené rodičovství* se v současné době považuje za jednu z klíčových příčin tělesných, psychologických, psychiatrických a sociálních onemocnění a poruch dětí a dospívající mládeže. Je v kořenech antisociální poruchy dětí a dospívajících, delikvence, závislosti na alkoholu, nikotinu a drogách. (Koukolík, Drtilová 2008, s. 191)

Dospívající, který nedokáže dodržovat společenské normy, byl pravděpodobně rodiči špatně trénován ve smyslu *vnitřní disciplíny*. Dlouhodobými výzkumy je dnes dostatečně potvrzeno, že v rodinách delikventně se chovajících adolescentů se rodiče méně starají o vytvoření zábran v asociálním chování dětí nebo je jejich výchovný styl nekonzistentní - jednou dítě za přestupek trestají vehementně, jindy ho za totéž netrestají. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 44) Zvláštním případem je *neuvědomělé rodičovské povzbuzování* dítěte do delikventního chování. V takových rodinách rodič prostřednictvím dítěte uspokojuje svoje neuvědomované přání. Bývá to častěji matka - pro dítě důležitější rodič, která nenápadně povzbuzuje dítě k chování, jež mu naoko zakazuje nebo neschvaluje. Rodič své skryté přání může sdělovat opominutím, nedůsledností, tolerancí, protikladnými instrukcemi, které obsahují pro cizího pozorovatele nerozluštitelný interpretační klíč. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 44)

Tradičně se soudí, že rodiny mladých delikventů jsou *rodiny sociálně slabé*, případně *neúplné – rozpadlé*. Tato hypotéza však byla popřena výzkumy provedenými v posledních desetiletích, kdy výzkumníci zjistili, že v mnohem větším počtu, než se předpokládalo, mladiství delikventi pocházejí i z dobře situovaných a na první pohled dobře fungujících rodin. Vysvětlením tohoto jevu může být skutečnost, že existují rodiny, které se navenek tváří jako harmonické, ale v sobě skrývají vážné vnitřní konflikty. V současné době lze zaznamenat i fakt, že obecně slábnou vliv rodiny na dospívající děti a při vzniku delikventního chování má prvořadý význam vrstevnická skupina.

Přesto stále platí, že většina rodin mladistvých delikventů je méně soudržných a atmosféra v nich je konfliktnější než v rodinách s *normálně* se vyvíjejícími dětmi. Jde o rodiny, kde existuje napětí a nesoulad mezi otcovským a mateřským postojem k delikventnímu dítěti. To, co jeden dovolí, druhý zakazuje a naopak. Polarizace v postojích k jakkoli ohroženému dítěti se dá považovat za univerzální reakci rodičů, delikvence je pak jen zvláštní případ. Neúplná rodina, zejména s chybějícím otcem, se statisticky významně častěji vyskytuje jako charakteristika rodinného zázemí u delikventních osob. V souvislosti s tím se podtrhuje význam otcovského vzoru a otcovské autority. (Mühlpachr 2008, s. 171)

Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později mezi dítětem a otcem a dítětem a dalšími členy rodiny, je klíčovým činitelem osobnostního vývoje. Studia delikventně jednajících mladistvých založené na jejich popisu rodinného prostředí ukazují rodinné prostředí přestupníků zákona jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou dětmi charakterizováni jako pasivní či odmítaví, nezainteresovaní na potřebách dítěte. V takových rodinách je pravděpodobnější, že se u dítěte projeví některý z druhů nejisté vazby k rodiči (ambivalentní

vazba - zesilování emočních projevů, vyhýbavá vazba - stažené chování, dezorganizovaná vazba - střídající projevy potřeby blízkosti rodiče i jeho odmítání), a tím pádem i ke světu dospělých. Nejčastěji jde o vazbu vyhýbavou (příznačná pro děti rodičů, kteří se cítí nároky dětí přetížení) a dezorganizovanou (pro ni vytváří půdu agresivní odmítání dítěte, těžké tělesné trestání, event. sexuální zneužívání a přetěžování dítěte dospělými odpovědnostmi). (Matoušek, Kroftová 1998)

Zvláštní kategorii tvoří děti, které rodinné prostředí vůbec nepoznaly. Tyto děti byly vychovávány v kolektivních institučních zařízeních. Jsou to v pravém smyslu deprivované děti, které mají oslabenou nejen schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich uspokojení, ale mají i oslabený smysl pro „neústavní“ realitu. Jejich delikventní chování během dospívání a časně dospělosti může být někdy projevem naivity vrstevnického vidění světa, které neměly možnost korigovat v dlouhodobém vztahu k respektovanému dospělému a také ve vztahu k mimoústavním institucím. Jejich adaptace na ústav je samozřejmě lepší než adaptace na samostatný život mimo ústav. Proto pro ně může být vazba i vězení známým prostředím, které nevědomky upřednostňují před náročnou samostatností života na svobodě. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 43)

Dalším rizikovým faktorem může být rodinné prostředí v situacích, kdy dítě přichází na svět jako nechtěné. Tato situace může nastat v případě, že je dítě mimomanželské, narušuje nastartovanou kariéru, manželé prožívají krizi, nebo pokud jde o ekonomicky slabou rodinu, kde je vychováváno více dětí atd. V takovém případě je dítě zanedbáváno, citově vydíráno, anebo naopak na něj mají rodiče přehnané požadavky atd. Tím dochází k traumatizaci, neurotizaci a frustracím.

Častou zkušeností je, že se sourozenci vychovávaní v jedné rodině v životě velmi odlišují: někteří jsou společensky přizpůsobení a nemají větší duševní obtíže, jiní mají jak problémy se společností, tak se u nich projeví příznaky poruchy osobnosti. Považuje se za dokázané, že rysy chování, v nichž jsou si sourozenci vzájemně blízcí, jsou výsledkem jak činnosti genů, které mají sourozenci společné, tak sdíleného prostředí. (Koukolík, Drtilová 2008, s. 190)

Z výše uvedeného vyplývá, že k problematickému psychosociálnímu vývoji dítěte dochází nejen v rodinách kriminálků, alkoholiků, toxikomanů a lidí, kteří principiálně nemají zájem pracovat, ale i všude tam, kde chybí láska, pocit bezpečí, kde výchovu provázejí nedůslednost nebo nezdravé ochranářství nabízející dítěti vše, na co si vzpomene.

Klíčovým činitelem zdravého vývoje dítěte je kvalita vztahu mezi ním a matkou, později mezi ním a otcem a samozřejmě i mezi dalšími členy rodiny. Děti, jejichž potřeby nejsou dostatečně uspokojovány nebo které naopak dostávají od rodičů vše, co chtějí, aniž by pro to musely cokoliv udělat, mívají často vážné problémy v komunikaci se svým sociálním okolím, chybí jim základní životní jistoty a pozitivní vzory. Těžko se, především v období dospívání, orientují v sociálních situacích, nedomýšlejí důsledky svého chování, bývají zranitelné a sociálně nevyzrálé. Jejich prožívání bývá často spojeno s prázdnotou, beznadějí a často s permanentní nudou. Zpravidla náhoda rozhoduje o tom, jestli začnou užívat drogy, páchat trestnou činnost, seberealizovat se v projevech davové agresivity nebo zda zvolí jinou formu sebedestruktivního chování. (Jedlička a kol. - Němec, 2004, s. 322)

Rizika subkultur mládeže

V odborné veřejnosti zabývající se rizikovou mládeží je populární představa inspirovaná dílem psychoanalytika Erika Eriksona, že dospívající si svou osobní identitu musí během dospívání vytvořit v průběhu dramatických střetů s rodiči, případně s jinými představiteli „světa dospělých“. Hlavním prostředkem tohoto hledání vlastního já má být vrstevnická skupina, jež se na prahu dospělosti stane významnější referenční skupinou, zastiňující svým vlivem všechny ostatní skupiny, včetně původní rodiny. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 83)

Děti tráví čím dál více času ve formálních skupinách v kolektivních zařízeních (ve škole, v zájmových organizacích) i v neformálních skupinách v místě bydliště. Tyto skupiny jsou mnohem větší než rodina a vliv učitelů, resp. vychovatelů na děti je v nich výrazně menší než v rodině. Díky tomu se dítě dostává dříve a na delší dobu než kdysi do intenzivní interakce s vrstevníky. Novodobá kriminologie zdůrazňuje, že kriminalita mládeže je páchána skoro vždy v partách, tedy v neformálních vrstevnických skupinách. Ve většině rodin však nepřináší příklon dítěte k vrstevníkům během dospívání rozchod s rodiči ani přetrhání vazeb k původní rodině. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 84)

Pro rizikovou mládež z disfunkčních rodin je vrstevnická skupina důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách, jež dětem poskytují přiměřenou míru podpory a vedle toho jim přiměřeně

vytyčují meze dovoleného chování. Vrstevnická skupina však není pro nikoho bezproblémovým zázemím. Tím spíše jim není pro mladé lidi, kteří vyrůstají bez rodičovského zájmu, bez jasných pravidel, ohrožované despotickým trestáním rodičů apod. I pro dítě vychované funkční rodinou představuje každá vrstevnická skupina více nebo méně stresující nárok - obstat v očích svých vrstevníků jako někdo, kdo je „v pořádku“, kdo plně sdílí její hodnoty. Nároky na konformitu jsou ve vrstevnické skupině mládeže obvykle vyšší než ve všech jiných skupinách. Zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh preferované hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, případně k práci, k rodičům, k penězům, k sexualitě, ke kouření, k drogám, k alkoholu atd. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 85)

Specifická subkultura - souhrn hodnot a vzorců chování, kterými se mládež odlišuje od většiny společnosti, především od „světa dospělých“, je tedy jedním z nejtypičtějších skupinových sociálních rysů mládeže. Jednotlivé subkultury mládeže jsou charakteristické např. provokativním oblečením, slangem, líčením, ale i chováním. Na každé střední škole lze narazit na někoho, kdo poslouchá punk, metal, řadí se ke skinheads anebo je nalíčen ve stylu gothic rocku, případně emo stylu.

Subkultury mládeže jsou často spojovány s rizikovým chováním, resp. sociálně patologickými jevy. Pojem riziko znamená pravděpodobnost, že dojde ke škodlivé události, která postihne buď jedince, nebo společnost. V tom lze spatřovat dvě základní roviny rizikovosti, které se odvíjejí od existence subkultur mládeže. První rovinou je vliv skutečnosti, že jedinec patří k určité subkultuře mládeže, což může (ale nutně nemusí) na něj mít negativní vliv. Druhá rovina se týká působení subkultur mládeže na společnost jako celek ve formě deviantního chování (např. vandalismus). Subkultura, či životní styl, jedince v mnoha případech nutí přijímat krajní (radikální nebo extremistická) stanoviska ke společnosti, ale i k jiným subkulturám. Některé subkultury mládeže se přímo programově vymezují oproti subkulturám jiným. V subkulturách mládeže působí vnitřní normy, které jsou v mnoha případech v rozporu s normami konvenční společnosti, přičemž tyto subkulturní normy u jednotlivých členů přímo podporují deviantní chování. (Smolík, 2010)

V důsledku působení subkulturní party se jedinec může dopouštět deviantního chování právě z toho důvodu, že mu subkultura zajišťuje:

1. potřebné prostředky (např. ideologické zázemí),
2. organizaci a koordinaci deviantních aktivit,
3. strukturuje svým způsobem volný čas,
4. strukturuje dělbu práce,

5. stanovuje roli v rámci subkulturní party,
6. chrání jedince před orgány sociální kontroly (před policií, soudy apod.). Tato forma pomoci může mít formu právní pomoci, finanční pomoci, solidarity apod. (Smolík 2010, s. 45)

Někteří autoři přímo definují část mládeže jako rizikovou. Labáth a kol. (2001) za rizikovou mládež považují dospívající, u kterých je následkem spolupůsobení více faktorů, zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti. Oblasti rizikového chování lze členit do několika skupin, přičemž jednotlivé skupiny rizikového chování se mohou vzájemně ovlivňovat:

- rizikové chování v oblasti zneužívání návykových látek (nikotin, alkohol, marihuana a další drogy)
- rizikové chování spjaté se sexuálním chováním (snižování věku zahájení sexuálních aktivit, promiskuita)
- rizikové chování v oblasti psychosociálního vývoje (např. zvyšování agresivity delikventního a kriminálního chování, sebepoškození, sebevraždnost). (Smolík 2010)

Rizikovým rysem při vytváření mládežnických subkultur je potencionální vznik patologické sociální adaptace v důsledku blokových aspirací. Takovým způsobem může vzniknout *několik typů subkultur*:

a) **konfliktní subkultura** – objevuje se především v oblastech s vysokou migrací obyvatelstva. Průvodními jevy je dezorganizace, anonymita, nízká sociální kontrola až anomie (rozklad soustavy individuálních i společenských hodnot). Mladí lidé z takových oblastí vytváří subkulturu zaměřenou na pouliční šarvátky, války gangů apod. V sociálním prostředí subkultury násilí jsou rvačky, krádeže a vraždy chápány jako nevyhnutelný výsledek souhry sil každodenního života, který je za hranicemi možností kontroly každého jedince. Stupňování násilí je u mládeže považováno za negativní stránku v procesu individualizace.

b) **rezignující subkultura** – tento typ vzniká zejména z mladých lidí, kteří propadli alkoholu či drogám. Drogová subkultura se podle Matouška (1998) nejčastěji skládá z mladých lidí, kteří neuspěli ani podle měřítek většinové společnosti, ani podle měřítek stabilizovaných vrstevnických skupin. Tento „dvojitý neúspěch“ z nich udělal outsidersy, ale tím, že společně vytvoří drogovou subkulturu se navzájem posilují. Typická je pro ně nadměrná konzumace alkoholu a jiných drog, sexuální promiskuita a nestandardní získávání prostředků na drogy (žebření, krádeže apod.)

c) **kriminální subkultura** – tato subkultura vzniká nejčastěji v nejorganizovanějších částech městských zón. Cohen (In: Ondrejko, 1998, 226-227) rozlišuje šest druhů delikventních subkultur:

- tzv. základní subkultura mládeže mužského pohlaví (vyskytuje se nejčastěji)
- konfliktně orientovaná subkultura, jako subkultura velkých organizovaných band
- subkultura drogově závislých
- subkultura „profesionálních zlodějů“ většinou 16-17 letých, u kterých převládá zločin motivovaný na aktuální užitek
- delikventní subkultura střední společenské vrstvy, která se vyznačuje problémy ve škole
- ženská delikventní subkultura, která se vyznačuje sexuálním chováním. (Jusko, 2009, s. 60-61)

Protože v poslední době stoupá počet těch, kdo přijímají rizikový způsob života, vzrostl i zájem o tento fenomén, který je často spojován se subkulturami mládeže. Soudobá medicína a psychiatrie hovoří o tzv. SRCH-D syndromu čili syndromu rizikového chování v dospívání, který může vést k nebezpečným trendům, jež mohou mít vliv na život jedince, případně vést k trvalým zdravotním následkům. Rizikové prvky vyplývající z členství v subkulturách jsou současnou mládeží bagatelizovány. Ochota připustit rizika spojená s členstvím v subkultuře je nepřímo úměrná přirozené snaze mladého člověka po osamostatnění se od institucionalizované konformity současného světa. Míra společenské akceptovatelnosti některých subkultur (mládeže) oficiálními institucemi (např. policií) je na druhou stranu přímo úměrná míře rizik, která jejich působení ve společnosti může vyvolat. (Smolík 2010, s. 48, in: Jusko 2007)

Masmédia a kriminalita mládeže

Záznamy o sociálních deviacích sahají až do mytických dob a tvoří neodmyslitelnou součást lidské civilizace. Díky masmédiím je veřejnosti sugerován dojem enormního nárůstu a všudypřítomnosti nejrůznějších úchylek, perverzí a zločinnosti. Ve skutečnosti jsou mnohé z nich virtuální povahy, neboť jsou výplody zvláštní obrazotvornosti určitých žurnalistů, spisovatelů a filmových tvůrců, zatím co o skutečných odchylkách a kriminálních činech se dozvídáme jen málo a zkresleně. Na ploché obrazovce ani v textu novinového

článek nelze nikdy předvést ani vyložit psychické abnormality, sociální patologie a deviace jinak než v podobě senzací a účelově upravených zkratk. (Jedlička kol. 2004, s. 12)

O vlivu médií, a zejména televize na socializaci dnešních dětí a mládeže ve vyspělých zemích nemůže být pochyby. Děti a dospívající mládež sledují televizi nejvíce ze všech médií. Čas, který věnují sledování televize, je v průměru delší než všechny jiné mimoškolní (příp. mimopracovní) činnosti, kterým se děti a dospívající mládež v naší kultuře věnují. Sledování televize dětmi a mladistvými má ve vyspělých zemích stále vzestupný trend. Výrazně klesl zájem o četbu novin a knih, o návštěvy výstav, divadel a galerií a také o aktivní sportování. Naopak mírně stouplo právě sledování televize a navštěvování klubů a diskoték. V televizním vysílání jsou pro mládež nejpřitažlivější filmy, programy zaměřené na populární hudbu, zábavné pořady a seriály. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 102)

Současné televizní programy, filmy, videohry i některé druhy hudebních produkcí jsou plné agresivity v podobě násilného chování. S ohledem na počet lidí, kteří sledují televizi a dobu, kterou sledováním tráví, je ve věci mediálního násilí nejvlivnější televize. Přestože televize vysílá řadu vzdělávacích programů, drtivou většinu doby, kterou děti a mladiství stráví před obrazovkou, sledují jiné než vzdělávací programy. Vliv televizního násilí je v různých obdobích vývoje člověka různý a závisí na době, po kterou děti a dospívající sledují televizi denně. Je prokázáno, že vliv televizního násilí naučí mládež agresivním postojům a způsobům řešení problémů a vnímavost vůči skutečnému násilí se sníží. U některých dospívajících se může podobně projevit i poslech některých druhů populární hudby a hraní počítačových her, které jsou založeny na násilí.

Mladiství sledují *hudební videoklipy* (např. MTV, Očko, Country Music Television apod.) Ve videoklipech se často objevuje násilí. Obětí násilí jsou muži i ženy, ale muži jsou častějšími pachateli. V řadě videoklipů je násilí spojeno s nošením zbraní, především v hudbě typu rap a rock. Dospívající mládež hromadně navštěvuje koncerty populární hudby a mnoho času stráví i jejich poslechem. Některé vývojové směry soudobé populární hudby, např. gangsta rap, heavy metal, death metal, funeral rock, se přímo zabývají sexualitou, drogami, smrtí a násilným chováním. Průzkumy, které byly provedeny v USA již v roce 1996 prokázaly, že poslech heavy metalu v průběhu dospívání poukazuje na pocit odcizení, zneužívání drog, psychiatrické onemocnění, riziko sebevraždy a různé druhy rizikového chování. (Koukolík, Drtilová 2008, s. 281)

Násilná trestná činnost je výsledkem celé řady příčin, ale mediální násilí je jednou z nich. Násilné televizní programy „vyučují“ neschopnost řešit problémy jinak než násilím. Násilné chování je ospravedlnitelné, protože „dobří“ násilím vítězí a „padouši“ jsou poraženi. V televizi se násilí předvádí bez odpovídajících důsledků. Ve skutečném životě bývá následkem těžkého násilí invalidita a smrt, kdežto pachatelé televizního násilí procházejí beztrestně ve většině pořadů, nezobrazuje se bolest a poškození oběti.

Není pochyb o tom, že zejména ve filmové produkci USA, která má vládnoucí postavení v evropských kinech i v televizním vysílání evropských stanic, je *zločinec nápadně často idealizován*. Každé vyprávění příběhu je v jistém smyslu legendou, pohádkou. Ve většině legend se střetávají pozitivní a negativní postavy reprezentující síly existující v lidském nitru. Příběhy, v nichž se hrdinou stává zločinec a vítězí buď nad jinými zločinci, nebo dokonce nad policií, soudci a celou tzv. spořádanou společností, jsou svědectvím o hluboké vnitřní rozpornosti civilizace, která se jimi nechává fascinovat. Na druhé straně jsou skuteční pachatelé aktuálně spáchaných trestných činů nezřídka líčeni jako bytosti téměř nelidské. Média referují o zločinnosti selektivně. Zdaleka nejvíce jejich pozornosti přitahuje násilná kriminalita. Tzv. kriminalita bílých límečků (daňové úniky, prohřešky proti hospodářským zákonům, korupce atp.), která společnost ekonomicky poškozuje více než kriminalita násilná, již pro média tak atraktivním tématem není. Atraktivní se stává, až když má přímou souvislost s politikou. Atraktivní není ani méně závažná a nenásilná kriminalita. Tyto druhy kriminality jsou málo dramatické, nudné. Média si tak sama podle nejkřiklavějších případů mohou konstruovat „vlny kriminality“, které vůbec nemusejí odpovídat standardním ukazatelům úrovně a rozsahu kriminality. (Matoušek, Kroftová 1998, s. 108)

Současné *násilí v televizních pořadech*, např. v televizním zpravodajství, je samoúčelné, protože nezobrazuje pochybnosti, utrpení, příčiny i důsledky takového chování, jako tomu je např. v televizním programu o holocaustu, který tím, co zobrazuje, se staví proti násilí. Bylo zjištěno, že aktuální předváděné násilí, jako je např. bodání do těla, má u dětského diváka mnohem menší citovou odezvu, než je např. pohled na zločincovu tvář doprovázený dramatickou hudbou.

Příčinnou souvislostí mezi mediálním násilím a kriminalitou mládeže se zabývali i výzkumníci v Japonsku, kde je mediálního násilí ještě víc než ve Spojených státech, ale míra násilného chování je v Japonsku nižší. Ukázalo se, že v japonských televizních filmech a ve videoklipech, zobrazujících násilí, je sice kladen důraz na reálné

tělesné utrpení, ale hrdinové příběhu bývají jeho obětí, nikoli jeho pachatelem. V amerických příbězích je to zcela opačně. (Koukolík, Drtilová 2001, s. 285)

Významnou roli hraje *internet*, který poskytuje více možností komunikace: webové stránky, blogy, přehrávání videozáznamů (např. nahrávky násilí ve škole, na zvířatech), nejrůznější internetová fóra apod. Internet se od ostatních médií odlišuje tím, že je všestranný, interaktivní a umožňuje vzájemnou komunikaci velké skupiny uživatelů. Zároveň umožňuje udržovat anonymitu. Internet se tak pro mnoho mladých lidí stává náhražkou skutečného života.

Masmédia ovlivňují osobnost člověka komplexně a ve všech jeho společenských rolích. Míra tohoto ovlivňování je však individuální. Nejvíce vlivu masmédií podléhají ti, kteří jsou na hranici (či za hranicí) sociální patologie, protože se častěji nacházejí v pásmu snížené intelektové kompetence a jsou i na nižší morální a estetické úrovni a nejmladší generace.

Negativní vliv masmédií na děti a mládež je nezpochybnitelný. Spočívá především v tom, že u dětí, kterým jsou předkládány hotové obrazy, nerozvíjí fantazii. Má vliv na šíření agresivity, protože děti napodobují to, co viděli v televizi (berou si z ní inspiraci). Divákům jsou předkládány kýčovitě pořady a zábava, což deformuje estetické cítění a vkus. Na sledování různých nekončících seriálů jsou lidé závislí, což jim ubírá volný čas a řada z nich se stává závislými na sledování těchto pořadů. To se však týká i internetu a jeho sociálních sítí, což je charakteristické právě pro mládež. U diváků a hlavně u mladší generace se snižuje citlivost, dochází k tzv. desenzibilizaci. Média předkládají jen určité zprávy, např. informují jen o negativních událostech, což vytváří atmosféru strachu a deziluzí.

Vzhledem k výchovnému působení masmédií na nedospělého jedince je třeba vzít v úvahu, že masmédia ovlivňují osobnost jedince komplexně a ve všech jeho společenských rolích. Míra tohoto ovlivňování je velmi individuální. Snadno a nejvíce masmédiím podléhají jedinci, kteří jsou na hranici (či za hranicí) sociální patologie, protože se častěji nacházejí v pásmu snížené intelektové kompetence a jsou na nižší morální a estetické úrovni. (Kraus 2001, s. 73)

Nezanedbatelnou *odpovědnost* vůči nejmladším generacím mají tedy vedle rodičů a učitelů i tvůrci televizního vysílání. Tuto odpovědnost by jim měli občané i jejich skupiny připomínat. Odpovědnosti se nemůže zbavit ani stát, tedy jím ustanovené orgány pověřené dohlížením nad médii. Nelze však předpokládat, že přísnější regulace

televize a jiných médií bude všelékem, který zbaví společnost vysoké úrovně kriminality mládeže. Pro rodiče je snadnější odsuzovat obsah televizního vysílání, než si vyčítat upřednostňování konzumní posedlosti před vztahovými potřebami vlastních dětí. I v pozici učitele je snazší obviňovat televizi, že kazí mládež, než uvažovat o individuálním přístupu k rizikovým žákům. Vliv médií na děti a mládež je bezesporu významný, ale mnohem větší význam má vliv živých lidí, se kterými mládež tráví čas. (Matoušek, Kroftová 1998)

2.4. Příčiny a specifika romské kriminality

Ve společnosti je velmi diskutovanou otázkou problematika páchání trestné činnosti romskou minoritou. Policejní statistiky svědčí o tom, že Romové páchají trestnou činnost častěji, než je obvyklé u majority a jiných minorit. Pro mnohé Romy trest není ničím odstrašujícím.

Kriminalita Romské minority je přímo úměrná koncentraci Romů v dané lokalitě, nezaměstnanosti Romů a nepřímo úměrná s jejich sociálně-kulturně-ekonomickým postavením ve společnosti a ekonomickou vyspělostí regionu, ve kterém žijí.

Kriminalita romské menšiny se vyznačuje následujícími znaky:

- začínají páchat trestnou činnost už v raném věku
- páchají trestnou činnost bez přípravy
- na jejich trestnou činnost má velký vliv alkohol a drogy
- nejčastějším druhem kriminality je majetková trestná činnost
- mají největší podíl na páchání mravnostní kriminality
- páchají trestnou činnost zpravidla ve skupinách
- formy, metody a způsoby páchání trestné činnosti jsou většinou přímočaré a jednoduché. (Kraus, Hroncová a kol. 2010)

Mezi povahové zvláštnosti romského etnika patří:

- *nízká sebekontrola* - Romové se v některých situacích neumí dostatečně ovládat, konají intuitivně, spontánně a v důsledku toho se potom dopouštějí neuvážených činů
- *strach* - je podmíněný generačně a osobními zážitky, skupinové prožívání strachu vyvolává soudržnost, ochranu vlastního společenství před majoritní společností
- *chápaní života s důrazem na společnost* - typický je pro ně smysl pro přítomnost, neplánují budoucnost, nemají zájem o to, co je čeká a proto se u nich vyskytuje menší smysl pro zodpovědnost, pro důsledky neuvážených činů
- *výchova k jiným hodnotám* - nemají vypěstované vnitřní zábrany páchat trestnou činnost, být ve vězení pro ně není žádná hanba

- *konflikt mezi rodovými zájmy a zájmy společnosti* - neposkytnout pomoc příbuznému třeba i při páchání trestné činnosti je pro Roma větší prohřešek než poškodit společnost
- *volný čas* - využívání volného času je problematické u nezaměstnaných a především u mladistvých Romů. Nuda, pocit bezvýznamnosti, ztráta pocitu spoluzodpovědnosti, to všechno jsou faktory, které se mohou výrazně podílet na vzniku kriminality.

Autoři Matoušek a Kroftová uvádějí tyto charakteristické znaky delikventně jednajících mladistvých Romů:

- velká rodina s mnoha sourozenci, s nízkým příjmem
- přeplněný byt, špatné hygienické podmínky, konflikty se sousedy v bydlišti
- mnoho rodičů negramotných, mnoho rodičů s nedokončeným základním vzděláním
- zanedbaná kontrola dětí
- výskyt opakované trestné činnosti u dospělých členů rodiny
- horší výsledky v inteligenčních testech
- záporný vztah ke škole, velké problémy s prospěchem i chováním
- příslušnost a asociálně jednající partě
- vyšší ukazatele agresivity a asociálních tendencí
- více neklidu, více špatných nálad, nižší sebevědomí
- neplánovaná trestná činnost, vysoký vliv příležitosti
- z provedení trestného činu je patrná vysoká potřeba vzrušení a vysoká potřeba ocenění skupinou, častý je vliv alkoholu.
(Matoušek, Kroftová 1998, s. 143)

Podobně jako romští pachatelé příliš neplánují samotné provedení trestného činu, neuvažují ani o jeho následném utajení a krytí. Typickou romskou „strategií“ je například nastrčení místo pravého pachatele osoby méně trestné - dítěte, mladistvého, těhotné ženy. To se týká především skupinové trestné činnosti, která je zaměřena např. na okrádání cestujících v hromadných dopravních prostředcích.

Je evidentní, že v etiologii romské juvenilní delikvence hrají rozhodující roli psychosociální faktory, zejména rodinné prostředí. Referenční skupinou, ze které získávají své sociální postoje, je romská rodina či klan, který se svým morálním kodexem často odlišuje od majoritního sociálního prostředí. Mnohé poruchy chování, jako jsou krádeže, loupeže a přepadávání, sexuální styky s nezletilými, nejsou považované za porušení interních sociálních norem, dokonce jsou někdy i pozitivně oceňované. (Kraus, Hroncová 2010, s. 56)

Trestná činnost Romů je nejčastěji zaměřena na členy majoritní společnosti. Rodinné vazby mezi romskými velkorodinami jejich členům většinou znemožňují kriminální chování vůči lidem vlastního etnika. Asociální projevy vůči Romům (především vlastní rodové skupiny) jsou hodnoceny výrazně přísněji než obdobné asociální činy zaměřené na příslušníky majority. Romský základní pocit, rozdělující lidi na vlastní a cizí, zde získává ve vztahu k majoritě až kriminogenní význam. Vlastní lidé jsou především ti Romové, u kterých je jedinec v bezpečí, kteří - aniž zvažují, zda je či není jejich příbuzný v právu při sporu s členy majority - jsou připraveni jej podpořit, přičemž podpora je poskytována v rozsahu od materiální pomoci (ukrytí lupu, poskytnutí možnosti ukrýt se) přes fyzickou pomoc či obranu romského účastníka („bratr se pral, tak jsem mu musel pomoci“) a přes křivou výpověď, často až k ochotě vzít na sebe důsledky trestného činu. (Kvasnička, 2006)

Některé trestné činy (zejména krádeží) páchané Romy doprovází míra vandalismu, který se údajně u pachatelů majority vyskytuje poměrně málo. Vedlejší škody způsobené vloupáním mnohdy mnohonásobně převyšují cenu zcizené věci a znamenají ve svém důsledku veřejné ohrožení. Jedná se zejména o krádeže barevných kovů, které jsou součástí elektrických vedení nebo drážních zařízení.

Říčan (2000) uvádí, že třetina až polovina vězňů v českých věznicích jsou Romové. Ve výchovných ústavech pro mladistvé je to ještě mnohem více. Romská komunita dnes většinou považuje za normální být uvězněn a nepokládá to za nic odsouzeníhodného. Pobyt ve vězení není pro Roma vždycky hanbou. Mladý muž, který ještě nebyl zavřený, je někdy považován za málo zmužilého.

Životní svět sociálně deprivovaných (vyloučených) romských lokalit tvoří v mnoha ohledech specifickou subkulturu majoritní společnosti, která jinak (či extrémněji) interpretuje její hodnoty a vytváří tak svět sám pro sebe, ve kterém se její příslušníci rodí, žijí a umírají, aniž by se kdy vymanili, nebo měli možnost vymanit z jejího rámce.

V rámci prevence kriminality romské populace je financována řada programů, které jsou spolufinancovány i Evropskou Unií. Jejich efektivita však nemůže být vyhodnocena, protože nesmí být sledována etnická příslušnost pachatelů.

Vzhledem k tomu, že v současné době se statistiky kriminality u romské populace neprovádějí, jsou poslední dostupné údaje tohoto charakteru z počátku devadesátých let minulého století. Je to především z důvodu diskutabilního zákazu vykazování romské kriminality ve statistických ročenkách, což bylo učiněno mimo jiné na základě intenzivního tlaku romských organizací.

3. CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH DRUHŮ KRIMINALITY MLÁDEŽE

V trestním zákoníku, zák. č. 40/2009 Sb., jsou trestné činy definovány ve zvláštní části. Trestného činu se podle platné judikatury dopustí trestně odpovědná osoba, která byla v době spáchání trestného činu příčetná. Řada trestných činů má jako znak základní skutkové podstaty určenou hranici škody, která je pro škodu nepatrnou stanovena částkou 5000 korun. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. je účinný od 1. ledna 2010. Až do jeho účinnosti platil trestní zákon č. 140/1961 Sb. Trestné činy, které byly spáchány před 1. lednem 2010, jsou posuzovány podle zákona dřívějšího. Podle nového zákona se postupuje tehdy, je-li to pro pachatele příznivější. V další části své práce, kde uvádím paragrafová znění konkrétních trestných činů, vycházím z trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

Kriminalita mládeže z pohledu sociologie však nezahrnuje jen taková jednání, která jsou postižitelná podle trestního zákoníku. Jsou to i jednání, která mohou mít znaky trestného činu v trestním zákoníku uvedeného, ale toto jednání nenaplnuje všechny znaky trestného činu, tak jak trestní zákoník vyžaduje. Přesto jde o jednání společensky škodlivá a nebezpečná (např. zneužívání návykových látek, prostituce).

Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatnit jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu (např. přestupkové řízení, řešení deliktu komisí péče o rodinu a děti pro závadové chování apod.).

Kriminalita mládeže je mimořádně závažnou skutečností, které je třeba věnovat náležitou pozornost. Některé projevy, které mohou být předzvěstí pozdějších významných sociálních selhání, se objevují už s nástupem dětí do školy. Často jde o problémy s přizpůsobením se povinností školní docházky i životu ve skupině vrstevníků. Postupně začíná růst důležitost part a různých vrstevnických skupin, které mohou usnadnit přechod jedince ke konzumaci alkoholu, drog a páčání trestné činnosti.

V rámci kriminality mládeže se mísí faktory typické pro poruchy chování v dětském věku s rysy typickými pro dospělou kriminalitu. Mladiství často používají nesmyslné násilí a vandalismus. (Gellertová, Boukalová a kol., 2006)

Kriminální jednání mladistvých můžeme rozdělit do následujících skupin:

- Kriminalita jako důsledek výchovy v rodině (např. neurotické prostředí, agresivita).
- Kriminalita jako účelové chování (účelová kriminalita je charakteristická pro jedince vzdělané, s dobrým sociálním postavením, pocházejících ze zdravého rodinného prostředí. Čím je pro něj cíl subjektivně důležitější, tím hůř odolává a tím pravděpodobnější je nečestné, podvodné anebo přímo kriminální jednání).
- Kriminalita jako důsledek přizpůsobení se skupině (u dětí a mladistvých má toto chování často podobu zkoušky odvahy. Z pohledu jednotlivce nejde o chování spontánní, které je výsledkem svobodné volby, ale vyplývá z tlaku sociální skupiny, ve které se tento člověk nachází).
- Kriminalita jako důsledek nevhodných strategií při zvládnání stresu (pokud nastane určitá situace, kterou daný člověk není schopen zvládnout anebo vyřešit, prožívá ji jako stresovou, cítí se frustrován a neví, jak by měl dál postupovat. U mladých lidí se zpravidla jedná o situace či problémy vztahové. Jedinec např. neumí přiměřeně vyjadřovat své city, prosazovat se ve vzájemném jednání, navazovat kontakty). (Čírtková, 1996)

3.1. Majetková kriminalita

Mezi trestné činy majetkového charakteru, kterých se dopouští mladiství pachatelé, patří krádež (§ 205), neoprávněné užívání cizí věci (§ 207) a poškození cizí věci (§ 228). Podle policejních statistik tvoří majetková kriminalita páchaná mládeží zhruba 1/3 všech objasněných majetkových trestných činů.

Motivací k páchání majetkové trestné činnosti bývá celá řada, zpravidla je to touha po dobrodružství, potřeba zahánět nudu, potřeba zviditelnit se před svými vrstevníky, touha vyrovnat se vrstevníkům. U mladistvých narkomanů je majetková kriminalita páchána převážně s úmyslem získat finanční prostředky na zakoupení drog. Nezřídka jde o mladého pachatele z nefunkční rodiny, kde některý z rodičů nebo oba nepracují a jsou závislí na alkoholu. V takových případech je kriminální čin zdrojem obživy pro celou rodinu.

Krádež

Krádež je jednání, kterým se pachatel zmocní cizí věci. mládež se nejčastěji dopouští níže uvedených typů krádeží:

- krádež prostá – jedná se o krádeže ve školách, na sportovištích, v klubech apod. a krádeže v obchodech. Pachateli bývají chlapci i dívky a jejich cílem zpravidla bývá získat předmět, který je pro ně nedostupný (elektronika, kosmetika, oděvy, obuv, ale i alkohol a cigarety). Do tohoto typu krádeží lze zahrnout i kapesní krádeže.
- krádež vloupáním je jednání, kterým se pachatel zmocní cizí věci po překonání určité překážky (např. zámek, petlice, okno apod.). Patří sem nejrozšířenější typ krádeží, kterých se mládež dopouští a to je vloupání do motorových vozidel. Jde o trestnou činnost, která je nejdostupnější a přitom nese nejmenší riziko odhalení. Přestože byly v mnoha městech nainstalovány pouliční kamery, stále je tato trestná činnost značně rozšířená. Mladiství pachatelé si tak obstarávají finanční prostředky na své záliby, alkohol, ale i drogy. Takto si mládež opatřuje peníze i vloupáním do kiosků, novinových stánků, zahradních chatěk apod.

Neoprávněné užívání cizí věci

- s vloupáním do vozidla souvisí i další druh kriminality, které se mládež dopouští a to jsou případy, kdy nejde jen o odcizení autorádia, či jiné věci z auta, ale cílem je samotný automobil, který po jeho použití nechá pachatel někde odstavený, protože jeho cílem je zpravidla „jen si zajezdit“ a nezřídká předvést se před kamarády. Mladistvý se tak vystavuje trestnímu stíhání za spáchání trestného činu neoprávněné užívání cizí věci (§ 207)

Poškození cizí věci

- poškození cizí věci (§ 228 trestního zákoníku) je jednání, kterým pachatel úmyslně poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc. V případě mládeže jde převážně o adrenalinovou záležitost, o vybití energie a negativních emocí, páchanou často pod vlivem alkoholu nebo drog. Pod tuto skutkovou podstatu spadá i sprejerství. Postih

writerů se výrazně zpřísnil novelou trestního zákona z roku 2001. Česká republika se tak rozhodla následovat státy (např. Německo), které takto tvrdá opatření přijaly již před několika lety.

***Příklad:** Lukáš P., student 1. Ročníku Obchodní akademie se za pomoci klíčů, které si nechal zhotovit, zmocnil vozidla svých rodičů a ve vozidle odcizil saxofon, který v bazaru prodal za cca 40.000 korun. Peníze použil pro vlastní potřebu a s vozidlem potom nechal jezdit několik svých kamarádů. Jeden z nich také vůz naboural.*
(Kriminalistický sborník, 2/2008, s. 53)

S růstem globální počítačové sítě se rozmohlo masové sdílení souborů a tím došlo k dalšímu druhu kriminality, která souvisí s internetem a to je porušování autorských práv (§ 270). Jde v podstatě o určitý druh **krádeže**, což si mladí lidé často neuvědomují. Jedná se o stahování hudby, filmů, software apod. Mládež argumentuje tím, že originální CD a DVD jsou drahé a pokud budou dostupnější za nižší cenu, nebude se tato nelegální činnost provozovat. V současné době již existují servery, ze kterých je stahování filmů, hudby i software legální, ale jen v případě, že stažené soubory příjemce použije pro vlastní potřebu. Pokud z nich pořizuje kopie, jak bylo ještě donedávna hojně rozšířeno, a ty dál distribuuje, ať již zdarma nebo za peníze, může být v případě odhalení trestně stíhán. To platí i v případě, že takové soubory sdílí pro další uživatele sítě.

3.2. Násilná kriminalita

Násilná kriminalita odráží způsob provedení činu, jehož následkem je poškození či zničení cílového objektu. Často je pojem násilí ztotožňován s pojmem agrese, proto se nejprve pokusím objasnit termíny agrese a agresivita: agresivitu lze chápat jako určitou dispozici k agresivnímu jednání, přičemž agrese je potom určitá forma chování, jejímž prvotním cílem je někomu záměrně ublížit, poškodit ho. Nemusí se jednat pouze o fyzickou agresi, stejně účinná, v některých případech i účinnější, je agrese psychická či verbální. (Gillernová, Boukalová a kol., 2006)

Objasněním termínu agrese se zabývají teorie agrese. Zmíním se o třech základních koncepcích:

- **Psychoanalytická teorie** – vyjadřuje agresivitu jako pudovou složku osobnosti, která je člověku vrozená. Přínosem

psychoanalytické teorie je její využitelnost při rekonstrukci motivace kriminálních činů. V soudní psychologii jsou některá psychoanalytická schémata využívána při psychologickém profilování.

- **Frustrační teorie agrese** – vychází z poznání, že agrese může být motivována jakoukoliv vnitřní potřebou, jejímuž uspokojení brání různé překážky. Tato agrese není člověku vrozená, ale vniká v procesu učení. Proto je ovlivnitelná.
- **Lernteoretická teorie** – vychází z behaviorismu, kde předpokladem je vliv prostředí. Podle této teorie vede cesta k pochopení motivace agresivních jedinců podrobným rozбором vlivů sociálního prostředí, které ovlivnily individuální vývoj osobnosti jedince.

Mezi násilné trestné činy, kterých se mladiství dopouštějí, patří:

- **Ublížení na zdraví** (§ 146) – dochází k němu při vzájemných potyčkách jak ve školách, tak při mimoškolních aktivitách. Tento trestný čin bývá spojován se šikanou, bývá jejím průvodním jevem.
- **Rvačka** (§ 158) – jde o vzájemné napadení více osob (např. fotbalové raudís), znepřátelené tábory (např. skinheads a anarchisti).
- **Loupež** (§ 173) – jedná se o případy, kdy pachatel, nebo skupina mladistvých pachatelů pod pohrůžkou bezprostředního násilí, nebo i s využitím násilí odcizí oběti věc, kterou má oběť při sobě (např. donutí pod pohrůžkou násilí vydat jízdní kolo, mobilní telefon, peníze, boty, šperky apod.).
- **Omezování osobní svobody** (§ 176) – bývá páčán ve skupině a často je dalším průvodním znakem šikany.
- **Znásilnění** (185) – zpravidla se jedná o případy na různých párty, kde se požívá alkohol a drogy. Případy, kdy mladistvý pachatel zaútočil na osamělou ženu, jsou ojedinělé. V takovém případě jde zpravidla o narušenou osobnost.

***Příklad:** Pan Oldřich žil v pečovatelském domě na sídlišti v Praze. Vzhledem ke svému zdravotnímu stavu se pohyboval pouze na invalidním vozíku. V dubnu 2007 se stal obětí obzvláště zavrženého činu. Vracel se domů z pošty, kde si byl vyzvednout peníze. Jednalo se o šest tisíc a byly to jediné peníze, které do konce měsíce spolu se svou partnerkou měli. Pana Oldřicha si už na poště vyhlédl sedmnáctiletý mladík, který jej cestou z pošty sledoval. Když*

pan Oldřich vjížděl do domu, kde bydlí, mladík na něj zaútočil. Postižený se začal bránit, když mladík řekl: „Hajzle, pusť tu peněženku“ a následně se mu podařilo peněženku z kapsy panu Oldřichovi vytrhnout. V tu chvíli přiběhli na místo dva zřízenci pečovatelské služby. Mladý pachatel se jim však vyškubnul a utekl ven do ulice. (Antl, 2007, s. 91)

Bylo zaznamenáno i několik brutálních vražd spáchaných mladistvými. Tohoto závažného trestného činu se často mladiství dopustili v prostředí rodiny. V rodinných vztazích hrají významnou roli emoce, společně sdílený prostor a čas. Pachatele vraždy rodičů lze podle Linedeckera (in Gillernová a kol., 2006, s. 70) zařadit do několika skupin:

- děti, které byly vystaveny týrání a sexuálnímu zneužívání rodiči,
- sociopatiční, citově chladní jedinci,
- duševně nemocní pachatelé (zejména jde o pachatele z okruhu psychóz)
- pachatelé majetkově motivovaných vražd rodičů,
- rituálně spáchané vraždy rodičů podmíněné příslušností pachatele k satanskému kultu.

Příklad: Šestnáctiletý student L. se rozhodl, že nechá usmrtit oba své rodiče. Dvěma vrstevníkům slíbil 100.000 korun, když se vraždy ujmu. Dospěl totiž k závěru, že jej rodiče omezují a že mu neposkytují tolik volnosti jako rodiče některých jeho kamarádů. Ve stejné době přestal mít zájem o studium a jeho studijní výsledky se rapidně zhoršily. Protože si netroufl čín spáchat sám, zkontaktoval mladistvého Š., který studoval na stejné škole ve vedlejší třídě. Věděl o něm, že patří k anarchistům a že vyvolává neustále nějaké potyčky. Mladistvý Š. byl ochotný čín udělat, ale s podmínkou, že si opatří pomocníka. Tím se potom stal student gymnázia J. V určený den se Š. společně s J. pomocí klíčů od L. dostali do bytu, kde schovaní čekali na příchod L. matky. Když L. matka přišla domů, tak ji brutálně napadli a ubodali. Měli potom ještě čekat na příchod L. otce, ale oba mladí lotři se přesvědčili, že zabít člověka není úplná hračka. Z bytu proto, ke zklamání L., po činu utekli. J. však ještě před tím sebral mrtvé ženě zlatou náušnici a zlatý prsten, které následující den prodal. Všichni tři pachatelé byli podrobena psychiatrickému vyšetření. U L. bylo zjištěno, že šlo egocentricky orientovanou osobnost, jakoby sociálně odpojenu a zaměřenou na prožitky osobní nedostačivosti, s nutností jejich kompenzace. Jeho hodnotová hierarchie byla postavena věcně na ziskových kritériích. Š. pocházel z úplné rodiny, ale otec byl často celé dny zaneprázdněn a na rodinu neměl čas. Znalci u Š. zjistili znaky

nezralé osobnosti s infantilními rysy, ale zároveň impulzivitu. Vedle toho se jevila schopnost bezohledně kalkulovat a bezcitně podnikat. J. pocházel také z úplné rodiny, která byla dobře situována. V závěrečném hodnocení znalce byl uveden anetický (bezcitný) defekt osobnosti J., na základě kterého byl schopen a ochoten přijmout účast na usmrcení rodičů L. Existence oběti a její zničení se u něj posunulo do podoby prostředku získat výdělek.

(Kriminalistický sborník, 3/2008, s. 56-58)

3.3. Drogová kriminalita

Toxikomanie patří mezi globálně rozšířené sociálně patologické jevy, které vyžadují systematické řešení. Současná úroveň poznání prezentovaná v odborné literatuře zdůrazňuje mnohokauzálnost příčin vedoucích ke vzniku, rozvoji a šíření sociálně patologických jevů, včetně drogových závislostí. (Niklová, 2009:8)

Nárůst počtu mladých lidí, kteří užívají drogy, je nevýraznější ve věkové skupině adolescentů, i když experimentování s drogami začíná často už v mladším školním věku. Děti a mládež v období puberty představují vzhledem ke specifikům jejich sociálního a psychického zrání velmi rizikovou sociální skupinu, které je třeba věnovat zvýšenou pozornost.

Rizikovým faktorem pro vznik závislosti mladistvého a s tím spojené kriminality je disfunkční rodinné prostředí. Existuje několik rizikových faktorů, které hrají významnou roli pro vznik toxikomanie u dětí a mládeže a to: výskyt závislosti u některého z rodičů, neexistence pravidel v rodině, nedostatek času na dítě, přehnaná přísnost a fyzické násilí v rodině, vysoká míra tolerance užívání alkoholu a drog atd. Pokud selže rodina, mladý člověk se dostává pod vliv vrstevnických skupin, které mívají vlastní pravidla, jejichž dodržování přísně vyžaduje a případné nedodržování trestá. Tyto skupiny mají na mladého člověka velmi často negativní, až destruktivní dopad. Nejčastější příčiny užívání drog středoškolskou mládeží je vliv party, touha vyzkoušet drogu a osobní problémy. Ve městech, především na sídlištích s velkým počtem obyvatel, které je typické vysokou mírou anonymity, nízkou mírou sociální kontroly, nedostatkem možností trávení volného času, to všechno může být podnětem ke konzumaci drog mládeží. (Niklová 2009, s. 37)

Trestná činnost mládeže se týká především trestných činů: přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu (§ 284) a nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku (§ 285). Jedná se o trestné činy související s výrobou a distribucí některého typu drog ve školách a na různých společenských akcích mládeže (např. diskotéky, různé párty, taneční kluby). Nejčastěji se jedná o marihuanu a různé taneční drogy. Distribuce drog bývá zpravidla velmi dobře organizována, a pokud je jako distributor vypátrán mladistvý, jde zpravidla o jeden z koncových článků rozsáhlé organizované skupiny. V případě trestné činnosti mládeže jde spíše o poskytování drogy kamarádů.

Pod vlivem alkoholu a drog se však mnohem častěji mládež dopouští trestných činů výtržnictví, ublížení na zdraví a poškozování cizí věci.

***Příklad:** Mladistvý Z.M. byl rozsudkem soudu uznán vinným trestnými činy ublížení na zdraví a ohrožení pod vlivem návykové látky, kterých se dopustil tím, že v obci V. ve směru jízdy na C. řídil v opilosti motocykl a na přímém úseku vozovky nepřizpůsobil rychlost jízdy svým schopnostem a nevěnoval se plně řízení, v důsledku čehož dostal na krajnici smyk a havaroval vpravo mimo vozovku. Srazil zde stojícího poškozeného A.S., který utrpěl zranění s délkou doby léčení a pracovní neschopnosti, která výrazně přesáhla dobu šesti týdnů. Podle lékařského vyšetření provedeného jednu hodinu po nehodě bylo v krvi obviněného zjištěno 1,15 promile alkoholu. (Jedlička a kol. 2004, s. 331)*

3.4. Trestné činy narušující lidské soužití

Šikana – tímto výrazem se souhrnně označuje opakované fyzické a psychické omezování, týrání, ponižování či zotročování v kolektivu. Dochází k ní ve všech věkových i sociálních skupinách, ale nejvíce je rozšířena právě mezi mládeží. Varianty šikany i metody šikanování jsou velice různorodé, vždy však má agresor nad obětí fyzickou či početní převahu. Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti. Nejčastěji se šikana mezi mládeží projevuje jako samoučelná agrese zaměřená na slabšího jedince. Převaha agresora spočívá buď ve větší fyzické, nebo psychické síle proti méně odolnému jedinci anebo ve větší početní převaze agresorů. Přestože je školní šikana známá asi jako škola sama, diskuse o šikaně započala až začátkem 70. let 20. století. Koncem minulého století se

začala objevovat šikana motivovaná sociálně-ekonomickými rozdíly mezi žáky a jejich rodinami (např. oblečení, mobilní telefony). Stále častěji se obětí šikany stávají učitelé. Řešení školní šikany má řadu překážek, mezi které lze zařadit chování učitelů i žáků. Mnohdy nebývá snaha odhalit šikana a signály, které se objevují, jsou přehlíženy, jak ze strany učitelů, tak ze strany spolužáků. Oběť se zpravidla o svých problémech bojí mluvit a zhoršení prospěchu či záškoláctví jsou prisuzovány jiné příčiny. Podle Koláře (1997) probíhá šikana ve školách v pěti stádiích. V pátém stupni ztrácejí agresoři veškeré zábrany a chtějí pouze provádět násilí, které považují za normální, dokonce za legraci. Tento pátý stupeň se objevuje spíše ve výchovných ústavech pro mládež. Při odhalení pachatelů šikany mohou být, podle závažnosti svého jednání, trestně stíháni za spáchání trestných činů vydírání, loupeže a ublížení na zdraví, případně jiného trestného činu, který souvisí s útokem na integritu člověka.

„Moderní“ obdoba šikany je kyberšikana. Jak jsem se zmínila již v první kapitole, mladiství pachatelé své protiprávní jednání ve formě narušování občanského soužití a poškozování majetku natáčejí na videa, která potom umisťují na příslušné stránky, které jsou veřejnosti volně dostupné. Protiprávního jednání, které si natáčejí, se zpravidla dopouštějí pod vlivem alkoholu nebo drog. Jedná se o různé formy napadání osob a ničení majetku. Mladiství pachatelé bez zjevných příčin a bez předchozího konfliktu úmyslně napadají neznámé osoby, týrají zvířata a nesmyslně a brutálně ničí cizí majetek (např. pouliční osvětlení, lavičky, zastávky MHD), což vždy jeden z nich dokumentuje.

Při odhalení pachatelů je jejich jednání kvalifikováno zpravidla jako **výtržnictví**. Jde však o trestnou činnost, která je neprobádaná a velice zarážející. Mládež je v dnešní době náchylná k přejímání negativních vzorců chování, zvláště masových mediálních prostředků. Podstatným faktorem je možnost negativní chování pomocí v současné době již pro všechny dostupných technologií zaznamenat (např. fotoaparáty mobilních telefonů, digitální fotoaparát) a pořízený materiál snadno prezentovat pomocí internetu.

***Příklad:** Začátkem roku 2005 byl Policejnímu prezidiu ČR zaslán podnět k prošetření jednání skupiny mladíků, kteří se dopouštějí brutálního napadání občanů a toto své jednání natáčejí na videokameru a poté umisťují na internetové stránky. Provedeným šetřením bylo zjištěno, že jde o skupinu mladíků, kteří se pojmenovali Plameňák gang, a baví se tím, že fyzicky napadají bezdomovce, staré a fyzicky slabší občany, svou činnost natáčejí a umisťují na webových*

stránkách. Všechny videozáznamy opatřili názvem, psaným komentářem, ve kterém popsali obsah nahrávky, a přezdívkami účastníků nahrávky. Všichni mladiství byli podrobeni znaleckému zkoumání znalci z oboru zdravotnictví, ale nebyly zjištěny žádné skutečnosti vybočující z normy. Mladiství pachatelé shodně uváděli, že byli motivováni zábavnými šoty, které vysílal hudební kanál MTV. Tento původní motiv přerostl postupem času v agresivní projevy. Všichni obvinění byli studenty středních škol a pocházeli z dobře situovaných rodin. Až na jednu rodinu, kde byla matka samoživitelka, se jednalo o rodiny kompletní.

(Kriminalistický sborník, 1/2008, s. 20-21)

4. ANALÝZA PŘÍPADŮ KRIMINÁLNÍHO JEDNÁNÍ

4.1. Projekt

V předchozí části své práce jsem popsala kriminalitu mládeže a její příčiny teoreticky. Pro lepší pochopení tohoto problému jsem zvolila metodu případové studie. Případová studie je obecně charakterizována jako detailní studium jednoho nebo několika málo případů. Tato metoda umožňuje zachycení složitosti, detailů, vtažů a procesů, které probíhají v daném mikroprostředí. Na rozdíl od statistického šetření, které shromažďuje relativně omezené množství dat od mnoha jedinců nebo případů, se metoda případové studie snaží o zajištění velkého množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. Jde v ní o zachycení složitosti zkoumaného případu, o popis vztahů. Analýzou případů trestního jednání konkrétních mladistvých pachatelů jsem se snažila, v kontextu s teoretickými znalostmi, najít možné příčiny, které vedly k jejich delikventnímu jednání.

Případová studie je jednou z metod kvalitativního výzkumu. Kvalitativní výzkum není statistickou metodou, nezabývá se numerickým šetřením, nýbrž interpretací sociální reality. Kvalitativním výzkumem se netestují hypotézy. Jeho cílem je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím a vytvoření nového porozumění. Posláním kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v sociální situaci. (Disman, 2007)

Ve své práci jsem se proto věnovala případům konkrétních mladistvých pachatelů. K realizaci svého záměru jsem provedla

analýzu dokumentace - vyšetřovacích spisů, které mi byly zapůjčeny Službou kriminální policie a vyšetřování Obvodního ředitelství Praha II, a obsahovaly případy trestných činů (provinění), kterých se mladiství dopustili v obvodu Prahy 2 a Prahy 5. Jednalo se o případy krádeží, poškození cizí věci a ublížení na zdraví. Dále mi byly zapůjčeny vyšetřovací spisy Službou kriminální policie a vyšetřování Krajského ředitelství hlavního města Prahy, kde se jednalo o zvlášť závažné trestné činy, a to pokus vraždy a dokonanou vraždu. Všechny analyzované případy byly náhodně vybrané kauzy z posledních let.

Podle závažnosti činu obsahovaly spisy různé množství osobních dat a výpovědí, proto jsem neměla ke všem pachatelům stejné množství informací. Každý spis obsahoval záznam o zahájení úkonů trestního řízení, kde byl podrobně popsán skutek, kterého se mladistvý dopustil, dále spisy obsahovaly protokoly o výpovědích pachatele (pachatelů), poškozených, svědků, případně rodičů. Některé spisy dále obsahovaly zprávu orgánu pro sociálně právní ochranu dětí a mládeže, eventuelně zprávu školy. V závažnějších případech byl vypracován znalecký posudek z oboru psychiatrie a psychologie.

Ve vyšetřovacích spisech, které mi byly zapůjčeny, jsem zaměřila především na sociální aspekt případu a snažila jsem se o získání co největšího množství informací, které se týkaly života mladistvých - jejich rodinného prostředí, zdravotního stavu, zájmů a podobně. Analýzou každého případu, na základě svých poznámek, jsem následně vytvořila případovou studii sestávající z popisu skutkového děje, osobní a rodinné anamnézy, případně zdravotního stavu. V závěru každé případové studie jsem dle získaných informací odpověděla na některou z výzkumných otázek, které jsem si položila na začátku výzkumu. Nebylo možné zodpovědět u každého případu všechny otázky, protože jsem neměla k dispozici obsahově totožné množství dat. U všech případů však bylo možné zabývat se sociálním prostředím, ze kterého mladiství pachatelé vzešli. V celkovém souhrnu jsem otázky zodpověděla podle nejčastěji se vyskytujících podobností v jednotlivých případech.

Ze zkušenosti policistů i ze statistických údajů vyplývá, že nejčastějšími trestnými činy, kterých se mladiství dopouštějí, je krádež prostá, krádež vloupáním, poškození cizí věci, výtržnictví a ublížení na zdraví. Jednotlivé případy jsem tedy za sebou řadila dle jejich závažnosti. Přesto, že nejzávažnějším trestným činem je vražda, uvedla jsem jako poslední případ týrání matky, neboť se jej dopustil mladistvý recidivista, jehož delikventní jednání a jeho příčiny jsem popsala v předchozích dvou případech (případ 4 a 10).

Cílem mého výzkumu bylo najít možné příčiny, které vedly k delikventnímu jednání mladistvých. Tohoto cíle jsem se snažila dosáhnout nalezením odpovědí alespoň na některé z následujících otázek:

- 1) Jaký mělo na delikvenci mládeže vliv rodinné prostředí.
- 2) Jaký měl vliv zdravotní stav a osobnost mladistvých.
- 3) Jak delikventní chování mládeže ovlivnil alkohol a drogy.
- 4) Jakou roli sehrála parta.

4.2. Případové studie

KRÁDEŽ

Případ 1. (2010)

Eva L. (1994) se opakovaně dopustila trestného činu **krádeže**, když: v prvním případě společně s dvěma staršími kamarádkami (1992) odcizila kabelku, a ve druhém případě společně se svou mladší sestrou Angelikou (1997) okradla muže na ulici.

K prvnímu incidentu došlo na autobusovém nádraží Florenc v Praze. Eva a její dvě kamarádky obstoupily ženu, která obsluhovala veřejné toalety u vestibulu. Zatím, co dívky se ženy ptaly na autobusová stání, Eva jí ve chvíli její nepozornosti odcizila kabelku, která ležela na židli ve služební místnosti. V kabelce byly doklady, finanční hotovost a mobilní telefon. Celková škoda přesáhla částku 10.000 korun. Poškozená žena věc ihned oznámila policii, která podle popisu dívky zadržela nedaleko místa činu, když se snažily prodat mobilní telefon v bazaru. Kabelku s doklady hodily do popelnice.

Několik dní po předchozí události byla Eva se svou mladší sestrou na Karlově náměstí, kde na ulici přistoupila k muži a nabízela mu sexuální služby. Protože šlo o romské dívky, muž začal mluvit anglicky, aby působil jako cizinec. Slyšel, že si mezi sebou stále říkaly „peněženku“. Dívky jej obcházely, živě gestikulovaly, smály se a v tom mu starší z nich vytáhla z náprsní kapsy u košile tisícikorunovou bankovku. Chytil ji za ruku, ale vysmekla se mu a obě dívky se daly na útěk. Dostihl je v boční ulici, kde Eva bankovku odhodila na chodník. Policejní hlídce, kterou muž přivolal, potom Eva tvrdila, že si dotyčný všechno vymyslel. Později řekla, že peníze vzala její mladší sestra.

Obě dívky (Eva a Angelika) a jejich další tři sourozenci pocházejí ze sociálně slabé romské rodiny. Otec má sníženou způsobilost k právním úkonům. Pobírá invalidní důchod. Matka dříve pracuje příležitostně jako uklízečka. Nad Angelikou byl nařízen soudní

dohled, protože nenavštěvovala řádně školu a její rodiče se školou ani se sociální institucí nespolupracovali. Totéž se týkalo i dalších sourozenců, proto byli jejich rodiče opakovaně policií řešeni pro ohrožování mravní výchovy mládeže. Eva je nejstarší, základní školu ukončila v roce 2009, ale nebyla přijata do odborného učiliště. Je vedena v evidenci pracovního úřadu, ale dosud nikde nepracovala.

V popsaném případě se objevily určité charakteristické znaky, které jsou typické pro páchání trestné činnosti mladistvých Romů, zejména ze sociálně slabých rodin. Eva se podílela na skupinové trestné činnosti, následně do dalšího deliktu zapojila i svou mladší sestru, kterou nakonec sama označila za pachatelku, protože věděla, že sestra nebude vzhledem ke svému věku potrestaná. Dívky pocházely z velké rodiny s nízkým příjmem. Rodiče měli jen základní vzdělání, u otce se rozvinula demence způsobená závislostí na alkoholu. Oba rodiče hrubě zanedbávali výchovu a péči o děti. Vzhledem k zanedbané výchově v rodině dívky postrádaly základní sociální znalosti, nenaučily se smyslu pro zodpovědnost. Neměly morální zábrany k delikventnímu jednání.

KRÁDEŽ

Případ 2. (2010)

Mladistvý narkoman František F. (1994) se opakovaně dopustil trestného činu **krádeže** tím, že:

- po překonání zámku vlezl do světlíku, odtud vylezl na balkón a poté strhl a odcizil 4 metry měděného okapového svodu,
- z vnitrobloku rekonstruovaného domu odcizil 7 metrů měděného okapového svodu,
- překonal oplocení a vnikl do areálu Sběrných surovin, odkud odcizil hliníkové součástky,
- v hotelu využil nepozornosti personálu a z recepce odcizil příruční pokladničku s finanční hotovostí.

Výše uvedenými útoky způsobil škodu cca 14.000 korun.

Ze znaleckého posudku z oboru psychiatrie a psychologie vyplývá, že František byl v době zadržení téměř 3 roky uživatelem tvrdých drog a stal se tak osobou závislou. Netrpěl psychózou ani psychopatií, ale jeho osobnost se vyvíjela disharmonicky, byl impulsivní a sociálně nepřizpůsobivý.

František vyrůstal v úplné rodině se čtyřmi sourozenci. Jeho matka pracovala jako kuchařka, otec byl dělník. V mládí byl Františkův otec několikrát soudně trestán, hodně pil. Základní školu absolvoval František bez problémů. Po ukončení základní školy začal studovat

na středním odborném učilišti potravinářském v oboru řezník. V prvním pololetí nebyly zaznamenány výraznější problémy, ale ve druhém pololetí se jeho docházka i prospěch tak výrazně zhoršily, že na konci školního roku byl pro hrubé porušení kázně vyloučen.

František sám přiznal, že od 14 let začal užívat drogy. Nejprve občas kouřil marihuanu, později začal užívat pervitin a stal se závislým. Krást začal, když potřeboval peníze na drogy. Potřeboval 500-2000 korun denně. Doma mu peníze odmítli dávat. Kradl drobné drogistické zboží a kosmetiku, které za polovinu ceny prodával vietnamským prodejcům. Pro opakované krádeže byl opakovaně podrobován pohovorům se sociální pracovníci, opakovaně mu byly prováděny testy na detekci drog, ale nic nepomohlo. Při posledním zadržení byl umístěn do psychiatrické léčebny na detoxikační oddělení. On sám o sobě tvrdil, že je hodný, ale venku (mimo léčebnu) ho už nic nebavilo. Nikdy nenavštěvoval žádné zájmové kroužky. Ve svém volnu chodil ven s kamarády. Občas, aby si vydělal nějaké peníze, pracoval jako brigádník na stavbě. Tvrdí, že kdyby věděl, jaké následky budou mít drogy, nikdy by s nimi nezačal.

Přestože František pocházel z úplné rodiny, je zřejmé, že rodinné prostředí bylo disharmonické. Jeho rodiče měli jen základní vzdělání, čemuž odpovídalo jejich zaměstnání s nízkým příjmem a časté ekonomické problémy. Šlo o velkou rodinu (František měl čtyři sourozence), otec hodně pil. Ekonomické problémy, alkoholismus otce, nedostatek rodičovské lásky a pozornosti věnované dětem, to všechno vytvářelo stresující prostředí. František hledal únik z tohoto prostředí zpočátku v partě kamarádů. Osobnostně byl disponován k tomu, že byl snáze ovlivnitelný, nebyl vychován k tomu, aby měl respekt a zábrany před užíváním návykových látek. Pohyboval se v prostředí, kde společně s kamarády začal experimentovat s drogami, na kterých se stal závislý. Vzhledem k tomu, že Františkova matka se starala o jeho čtyři další sourozence, nezaregistrovala počáteční příznaky Františkovy závislosti. Pouze mu odmítala dávat peníze. Později byl František v podstatě „ponechán svému osudu“. Nemá žádnou kvalifikaci, protože ze školy byl vyloučen. Přestože ví, že drogy mu komplikují život, nemá dostatečnou motivaci a pevnou vůli, aby se závislosti zbavil. Pro zbavení se závislosti nemá ani v rodině dobré zázemí. Snazším způsobem je pro něj páchání trestné činnosti, kterou si opatřuje prostředky na zakoupení drog. V této fázi je příčinou recidivy drogová závislost.

KRÁDEŽ A PORUŠOVÁNÍ DOMOVNÍ SVOBODY

Případ 3. (2010)

Zdeněk B. (1993) byl opakovaně trestně stíhán pro trestné činy **krádeže a porušování domovní svobody**, kterých se dopustil tím, že:

- z kadeřnictví odcizil volně položenou peněženku s hotovostí a platebními kartami
- na studentské koleji z neuzamčeného pokoje odcizil kabelu, ve které byl občanský průkaz, platební karta a notebook
- v restauraci odcizil z kabely uložené na podlaze v neuzamčené kanceláři tašku, ve které byl občanský průkaz, kreditní karta, finanční hotovost a další věci. Při odchodu s taškou byl zadržen.

Zdeněk žije v rodině se svým biologickým otcem a jeho družkou. Má staršího bratra a tři nevlastní sourozence. Se svou biologickou matkou kontakt neudrhuje, za svou matku považuje otcovu družku. Otec pracuje jako dělník, matka je v domácnosti. Rodičům byly opakovaně vypláceny dávky státní sociální pomoci. Dříve Zdeňkova rodina bydlela v Kladně, z ekonomických důvodů se později přestěhovali do Prahy k příbuzným otcovy družky. Zdeňkův starší bratr již byl také řešen pro trestnou činnost.

Při výslechu Zdeněk přiznal, že občas kouří marihuanu a vyzkoušel i pervitin, ale myslí si, že rodiče o drogách nevědí. Závislý není, jen to vyzkoušel. Rodiče možná tuší, že občas kouří. Mrzí ho, že se odstěhovali z Kladna, protože přišel o kamarády. Škola jej nebavila, tak se po ukončení základní školy přihlásil na úřad práce, ale po čase byl vyloučen, protože nenastoupil do žádného zaměstnání. Na nátlak rodičů, protože „nadávali“, se přihlásil na odborné učiliště. Učí se v oboru čalouník, ale nebaví ho to. Nemá žádné zájmy, nesportuje. Ve volném čase sleduje televizi, DVD, rád hraje počítačové hry. Kromě zjištěných případů se přiznal i k dalším krádežím. On sám údajně neví, proč krade. Prý převážně z nudy.

Zdeňkova rodina je sociálně slabá. Jde o velkou romskou rodinu, která žije v domě společně s dalšími příbuznými. Zdeňkův starší bratr již byl také řešen policií pro majetkovou trestnou činnost. Je zřejmé, že Zdeněk považuje trestnou činnost za formu zábavy a normální způsob trávení volného času, když tvrdí, že krade převážně z nudy. Jde o přístup odpovídající mentalitě Romů. Zdeněk nemá smysl pro zodpovědnost, neuvažuje reálně o své budoucnosti.

KRÁDEŽ A PORUŠOVÁNÍ DOMOVNÍ SVOBODY

Případ 4. (2010)

Marián E. a David O. (oba 1993) se společně s již plnoletou Jarmilou S. (1991) dopustili spáchání trestného činu **krádeže a porušování domovní svobody**, když se vloupali do zahradní chatky v obci Lipence. Nejprve vyvrátili část plaňkového plotu, potom rozbili okno předsíně a vnikli dovnitř. Následně chatku prohledali a odcizili vzduchovku, alkohol, spací pytel a nějaké oblečení. Obyvatelé obce viděli, jak někdo vynáší věci z domku ven, proto zavolali policii. Oba mladíci a dívka byli zadrženi při činu. Hodnota odcizených věcí byla asi dva a půl tisíce korun. Náklady na opravu poškozeného plotu a zařízení byly necelé tři tisíce korun.

Marián řekl, že jeli za kamarádem, který bydlí za Prahou, ale protože jim ujel autobus, další jel až za hodinu, přšelo a byla jim zima, tak se chtěli někam schovat. Mysleli si, že chatka je opuštěná, protože majitel údajně zemřel. Hledali prý jídlo a pití, ale našli pouze vzduchovku a alkohol. Mariánova matka na informaci o tom, čeho se dopustil její syn, zareagovala tak, že škodu hned uhradila.

David vysvětloval vloupání do chatky stejně jako Marián. Tvrdil, že si mysleli, že dům je opuštěný, že se chtěli najíst a ohřát. Když se o události dozvěděla Davidova matka, dostal od ní vynadáno. S úhradou škody mu nepomáhala.

Jarmila uvedla, že následovala kamarády, kteří ji přemluvili, ačkoli věděla, že by to dělat neměli. Její trestní stíhání bylo vedeno odděleně, protože v té době byla již dospělá. Za vloupání do chatky byla podmíněně odsouzena.

Marián žije se svou matkou (1973), která je v invalidním důchodu, protože onemocněla roztroušenou sklerózou. Svého biologického otce nezná. V domácnosti s nimi již několik let žije matčin druh, se kterým si však Marián nerozumí. Marián řekl, že jej nikdy nepovažoval za autoritu, protože je na matku hrubý. Již v předškolním věku byl Marián v péči psychologa pro špatnou adaptabilitu v neznámém prostředí - vztekal se, byl agresivní, jindy zase úzkostný. Výchovné problémy se objevily i na základní škole. Matka tvrdila, že to bylo způsobeno problematickým vztahem Mariána s třídním učitelem. Marián je podle ní bezproblémový. Po ukončení základní školy začal studovat na odborném učilišti - obor zednické práce. První ročník s menšími problémy kázeňského charakteru ukončil a měl i docela dobré známky. Potom měl vážnou dopravní nehodu, když na motorce nedal přednost v jízdě. Jeho matka požádala o přerušování studia, protože byl několik měsíců v nemocnici. Po prázdninách měl začít znovu studovat druhý ročník. Škola Mariána nebaví, nesportuje, nemá žádné koníčky.

David žije jen s matkou, jeho otec zemřel. Nemá žádné sourozence. Po ukončení základní školy se začal učit automechanikem. Ačkoliv má prospěch slabý, protože mu učení nejde (zjištěna dysgrafie a dysortografie), kázeňské problémy nemá. Na škole jej baví praxe v autoservisu. David hraje rád počítačové hry a ve volném čase chodí ven s kamarády.

Oba mladíci pocházeli z neúplných rodin. Marián svého biologického otce neznal, matčina partnera za autoritu nepovažoval. Mariánova matka zřejmě nejen vzhledem ke svému onemocnění, ale také vzhledem k jeho osobnosti Mariána, na jeho výchovu nestačila. Jisté je, že v popsaném případě Mariánova matka podpořila jeho nezodpovědnost tím, že za něj škodu uhradila. Více se k jeho osobnosti vyjádřím v případě pokusu vraždy, jehož byl iniciátorem.

David má nižší intelekt, je snadno ovlivnitelný. Vzhledem k tomu, že žil jen s matkou a protože mu chyběl mužský vzor, nechal se ovlivnit dominantním kamarádem.

POŠKOZOVÁNÍ CIZÍ VĚCI

Případ 5. (2010)

Šimon B. (1993) byl obviněn ze spáchání trestného činu **poškození cizí věci**, jehož se měl dopustit tím, že zábavní pyrotechnikou poškodil krycí fólii přetlakové tenisové haly, když hodil petardu na ochrannou krycí fólii a ta během své aktivace ve výšce 7 metrů způsobila na několika místech vypálené díry. Takto vznikla škoda ve výši 250-300 tisíc korun.

Šimon byl na místě zadržen společně se svým mladším kamarádem Petrem M. (1995). Oba zadržel správce haly, který přivolal policejní hlídku. Šimon k věci uvedl, že se šel s kamarádem podívat na fotbalový trénink, ale fotbalové družstvo trénovalo jinde, tak potom s Petrem seděli na lavičce u haly a povídali si. Žádné petardy prý neměli. Vyloučil, že se popsaného skutku dopustil a řekl, že si správce haly všechno vymyslel.

Petr potvrdil, že byl u haly s kamarády, protože jeden z nich tam měl mít fotbalový trénink, ale když tam přišli, zjistili, že trénink probíhá jinde. Přiznal také, že Šimon měl nějaké petardy, které odpaloval, ale zároveň dodal, že z druhé strany haly byl někdo další, kdo také petardy odpaloval a podle Petra to byla právě ta neznámá osoba, která petardu hodila na halu. Petr se cítil dotčen, že je správce chytil a zavřel do kumbálu, dokud nepřišla hlídka policie. Tvrdil, že on žádné petardy neodpaloval, nic neudělal a nemá důvod, aby se někomu za něco omlouval.

Šimon má dva starší sourozence, pochází z úplné rodiny, oba rodiče jsou zaměstnaní. Otec je nevlastní, ale Šimon jej údajně respektuje. Matka uvedla, že se synem žádné problémy nemají, netoulá se, jen učení mu nejde. Ze zprávy sociálního odboru jsem však zjistila, že Šimon je v evidenci veden již několik let z důvodu výchovných problémů ve škole. Potíže s jeho chováním se objevily již na základní škole. Vůči spolužákům i učitelům byl vulgární, někdy až agresivní. Měl špatný prospěch. Od dětství byl v evidenci psychologické poradny. Byla mu diagnostikována hyperaktivita. Po ukončení základní školy začal navštěvovat odborné učiliště - obor zednické práce. Jeho školní výsledky byly i zde velice slabé a učitelé si stěžovali na jeho chování a docházku. V době poškození tenisové haly byl pro opakované absence ze školy podmíněně vyloučen. Rodiče synovu absenci omlouvali, se školou začali spolupracovat až v době, kdy Šimonovi hrozilo vyloučení.

Petr žije s oběma rodiči, oba pracují jako živnostníci. Nemá žádné sourozence. V evidenci sociálního odboru je od roku 2009 z důvodu podání vysvětlení ve věci házení kamenů na vlak. Petr je mezi svými spolužáky známý jako velký fanoušek fotbalové Sparty. Sám uvedl, že jeho největší zálibou je fotbal, knihy o válkách a o Hitlerovi. Ze zprávy školy vyplynulo, že Petr má rasistické sklony a podle některých pedagogů je velmi obtížný žák. Jeho matka je však přesvědčená, že její syn nemá s poškozením haly nic společného.

Šimon se k poškození haly nepřiznal, po celou dobu tvrdil, že se ničeho nedopustil. Popíral, že petardu odpálil, ačkoliv Petr uvedl pravý opak. Jelikož nebylo jednoznačně prokázáno, zda a který ze dvou účastníků skutečně petardu odpálil, byl Šimon obžaloby zproštěn. Petr v době incidentu nedovršil patnáctý rok. Věc s ním byla projednávána na sociálním odboru, kde uvedl, že se ničeho nedopustil a nemá se proč a za co omlouvat.

Petr žije v úplné rodině. Jeho rodinné prostředí se jeví jako bezproblémové. Z vyjádření matky však lze usuzovat, že má přehnané ochranářské sklony a podporuje Petrovo nezdravé sebevědomí. Petr se jeví jako extrovertní osobnost. Je k sobě nekritický, neuznává běžné autority, je přehnaně sebevědomý. Inklinuje k agresivitě a extremismu. Tomuto osobnostnímu zaměření odpovídají jeho zájmy.

Šimonovo rodinné prostředí se také jeví jako bezproblémové. Jedná se však o jedince nezdrženlivého a impulsivního. Má nižší intelekt, je nezodpovědný, má sklony ke lhaní.

POŠKOZOVÁNÍ CIZÍ VĚCI

Případ 6. (2011)

Tomáš E. a Jakub M. (oba 1995) se dopustili trestného činu **poškození cizí věci**, když v dubnu poškodili na sídlišti několik laviček. Škoda, kterou způsobili, překročila částku 5000 korun.

Tomáš se k činu doznal. K incidentu uvedl, že s Jakubem a dalšími dvěma dívkami seděli venku na lavičce a povídali si, když po chvíli se s Jakubem „nějak rozdováděli“ a začali po lavičkách skákat a kopat do nich, až se jim podařilo ohnout opěradla. Také přiznal, že před jejich útokem lavičky poškozené nebyly. Někdo je asi viděl, protože po chvíli přijela městská policie. Mrzí ho to, co udělali. V následujícím dnu chtěl lavičky sám opravit a dát do původního stavu, ale nešlo to.

Jakub potvrdil výpověď Tomáše. Uvedl však, že si hned uvědomoval, že by to neměli dělat a říkal Tomášovi, ať toho nechá. Mrzí ho to. Místo, kde k incidentu došlo, se vyhýbá. Od té doby tam nebyl.

Tomáš i Jakub studují na střední škole. Tomáš navštěvuje střední odbornou školu stavební, pochází z úplné rodiny. Jakub studuje střední uměleckou školu. Pochází také z úplné rodiny. Oba jsou bezproblémoví žáci, neužívají žádné návykové látky.

Z výpovědi hlídky městské policie vyplynulo, že když přijeli na místo, seděli na lavičce dva chlapci a dvě dívky a tvářili se, že se jich to netýká, že o ničem neví. Mysleli si, že je nikdo neviděl. Později se mladiství k činu přiznali. Škodu oba mladíci uhradili.

Rodinné prostředí obou mladíků bylo bezproblémové. Žádný z nich neměl kázeňské problémy ve škole. V popsaném případě se jednalo o zřejmou mladickou nerozvážnost. Přemíra energie a demonstrace síly před dívkami zřejmě způsobily, že Tomáš strhnul k destruktivnímu jednání i Jakuba. Oba si následky svého jednání uvědomovali. Způsob jejich vypořádání se s deliktem byl však odlišný. Zatím, co Tomáš chtěl následky svého činu odstranit, Jakub trpěl výčitkami svědomí a vnitřnímu studu, proto se místu činu vyhýbal. Příčinou Tomášova jednání byla dle mého názoru jeho extrovertní, bezstarostná osobnost. Jakub byl snáze ovlivnitelný, byl citlivější a měl větší morální zábrany k takovému jednání.

VÝTRŽNICTVÍ A POKUS TĚŽKÉHO UBLÍŽENÍ NA ZDRAVÍ

Případ 7. (2011)

Robert G. (1996) se dopustil trestného činu **výtržnictví a pokusu těžkého ublížení na zdraví**. Případ se stal nedaleko školy, kterou on, i jeho oběť - poškozený Karel B. (1997) navštěvovali.

Při cestě ze školy Robert chytil zezadu Karla za krk a strčil jej na plot vedle chodníku. Potom Karla udeřil pěstí do břicha a do hlavy, a když Karel upadl a zůstal ležet na zemi, ještě do něj začal kopat. Mimo jiných částí těla kopl Karla i do břicha. Kolemjdoucí žáci se snažili Robertovi v jeho jednání zabránit, ale protože si na něj sami netroufali a sami se báli napadení, šli věc oznámit do školy. V tu chvíli se na ulici objevili i další lidé, proto Robert přestal Karla napadat, nechal jej ležet na zemi a utekl.

Když se začal incident prošetřovat, Karel uvedl, že neví, proč jej Robert takto surově napadl. Karel byl ve škole nový. Když se objevil ve třídě, Robert se jej hned zeptal, jestli se umí prát. Karel se nechtěl nechat zahanbit, tak se s Robertem popral, ale nechtěl v tom pokračovat. Robert jej stále napadal, chtěl jej strčit i pod jedoucí tramvaj. To už Karel nevydržel a svěřil se své matce a zároveň to řekl i třídní učitelce. Robertovu chování se proto začala ve škole věnovat větší pozornost. Karel si myslí, že to byl důvod, proč jej Robert napadl tak brutálně.

Jinou verzi uvedl Robert, který tvrdil, že Karel obtěžoval dívky ve škole a protože to nemá rád, „dal mu za vyučenou“. Výpovědi několika dívek tuto Robertovu verzi vyvrátily.

Robert pochází z úplné rodiny, má dva bratry. Matka je v domácnosti, otec pracuje jako technik Pražských služeb. Jedná se o romskou rodinu. Mezi Robertovy záliby patří taneční kroužek, účastní se různých zájmových akcí. V době incidentu navštěvoval devátý ročník základní školy. Po prázdninách nastoupil ke studiu na odborné učiliště. Již v dětství byl veden v evidenci klinického psychologa pro emoční potíže ve školním prostředí. Měl sklony ke zkratkovitému jednání, lehce se nechal rozčítit. Na druhou stranu byl přecitlivělý a jevil známky sebepoškozování, což potvrzovalo, že sám nebyl se sebou spokojený. Už na základní škole byl větší a silnější než jiní spolužáci a proto když se chtěl před nimi předvést anebo si vybit vztek, tak je napadal. Potíže s Robertem začaly i na odborném učilišti, kam nastoupil po prázdninách. Ze zprávy třídního učitele vyplynulo, že se Robert ke spolužákům i k učitelům choval od začátku nevhodně - vyvolával spory, byl arogantní, rád se hádal. Když jej vyučující napomenul, dělal si z toho legraci anebo se urazil. Stávalo se, že se dostal do afektu a na pedagoga začal zvyšovat

hlas. Při sporech se spolužáky byla jeho obranou i fyzická agrese (facky). Matka Roberta před orgány sociální péče i na policii nevybíravým způsobem kritizovala postup školy. Vyučujícím dávala za vinu, že k incidentu došlo, protože podle jejího názoru je to starostí školy, co její synové dělají, když jsou ve škole, a to i mimo budovu školy. Při jednání se státními orgány byla velice vulgární a hrubá.

Robert pochází ze sociálně slabé romské rodiny. Rodiče mají základní vzdělání, matka nepracuje. Zřejmě díky disharmonické výchově a osobnostním dispozicím je Robert psychicky nevyrovnaný, impulsivní a má sklony ke zkratkovitému jednání. Při řešení konfliktů používá naučený vzorec chování - vulgaritu a fyzické násilí. Používá stejné metody obrany jako jeho matka, byť k takovému chování není osobnostně disponován. To je zřejmě důvod, že sám se sebou není spokojen, trpí vnitřním neklidem a sebepoškozuje se.

VÝTRŽNICTVÍ A TĚŽKÉ UBLÍŽENÍ NA ZDRAVÍ

Případ 8. (2011)

Šestnáctiletý Pavel T. se dopustil trestného činu **výtržnictví a těžkého ublížení na zdraví** tím, že rozbitou lahví způsobil v obličeji poškozenému Jiřímu N. (1995) řeznou ránu o délce 12 cm.

K incidentu došlo v parku, kde Pavel s dalšími kamarády seděl na lavičce a popíjel lahvové pivo. Na jiné lavičce seděl poškozený Jiří. Pavel tvrdil, že iniciátorem konfliktu byl Jiří, kterého do té doby neznal, protože se na něj divně díval. Pavel na něj tedy začal pokřikovat, jestli má s něčím problém. Jiří se zvedl a šel směrem k Pavlovi, který také vstal a šel Jiřímu naproti. Stále na Jiřího něco pokřikoval, načež mezi oběma došlo ke slovní potyčce. Pavel měl v ruce láhev od piva, kterou Jiřího udeřil do hlavy. Láhev se při nárazu do hlavy rozbila a při další ráně způsobil Pavel Jiřímu v obličeji řeznou ránu. Když Pavel uviděl, co Jiřímu způsobil, z místa utekl.

Takto popsany děj potvrdili i Pavlovi kamarádi, kteří byli na místě. Uvedli, že celý incident vznikl z banality.

Pavel byl podroben vyšetření klinického psychologa, který u něj nezjistil žádnou psychózu ani psychopatickou vadu. Zjistil však, že Pavel je lehce labilní, nezdrženlivý a nezodpovědný extrovert. Není závislý na alkoholu ani na drogách. Při vyšetření se choval vstřícně a kultivovaně, působil až dětským dojmem. K události uvedl, že v době činu měl vypito jedno pivo, které vypil u babičky. Z další láhve upíjel v parku. Ví o sobě, že když si dá dvě piva, tak už se mu motá hlava. Občas kouří, ale žádné drogy neužívá, protože je pro něj odstrašující,

když vidí, jak jsou na tom narkomani, kteří chodí po ulici. Nikdy nic podobného neudělal, nemá ve zvyku se prát. Řekl, že to, co se stalo, jej velice mrzí, že nechtěl Jiřímu ublížit. Pavel pochází z úplně rodiny, nemá žádné sourozence. Otec i matka jsou obchodníci. Otec je nevlastní, ale Pavel má k oběma velmi dobrý vztah. Základní školu absolvoval se slabším prospěchem. Má poruchu dyslexie a dysgrafie. Po ukončení základní školy začal studovat na středním odborném učilišti v oboru číšník, ale nebavilo jej to a nechal toho. Potom nastoupil na soukromou ekonomickou školu, ale měl tam problémy s prospěchem a byl vyloučen. Nyní studuje na obchodním učilišti s maturitou. Matka i nevlastní otec byli událostí šokováni. Jeho jednání omlouvali a obhajovali jej.

Pavel je jedináček, pochází z úplně rodiny. Jeho rodinné prostředí se jeví jako bezproblémové, byť určité skutečnosti nasvědčují tomu, že jeho rodiče jsou ve výchově příliš benevolentní a nedůslední. To zřejmě způsobuje Pavlovu emoční labilitu. Ačkoliv Pavel není osobnostně disponován ke zvýšené agresi, je impulsivní a nezdrženlivý. Pod vlivem alkoholu ztratil veškeré zábrany a neváhal proti soupeři použít fyzické násilí, byť si zřejmě neuvědomil, jaké může mít úder následky. Velké intenzitě jeho agresivity nasvědčuje fakt, že protivníka udeřil opakovaně. Svědčí to o jeho nezodpovědnosti, stejně jako skutečnost, že po útoku z místa činu utekl. Kromě alkoholu byl zřejmě příčinou Pavlova útoku i fakt, že Pavel nebyl na místě sám a přítomnost kamarádů v něm vyvolávala větší pocit síly a bezpečí.

VRAŽDA

Případ 9. (2008)

Václav M. (1992) byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody za spáchání trestného činu vraždy, když v srpnu 2008 úmyslně škrcením usmrtil svoji o rok mladší kamarádku Adélu. Zároveň mu bylo uloženo ochranné ústavní psychiatrické léčení.

K tragické události došlo u lesa nedaleko vesnice, kde byl Václav u rodičů Adély na chatě. Václav sám zavolal na linku rychlé záchranné pomoci a uvedl, že „udělal strašně špatnou věc - omylem uškrtil přítelkyni... Prosil, aby si pospíšili...“ Jako první byl na místě řidič střediska záchranné služby. Václav mu připadal normální, bez zmatků a emocí, nechoval se agresivně. Lékařka, která prováděla oživování, uvedla, že dívka po jejich příjezdu nedýchala. Oživovali ji asi 40 minut. Václav byl po celou dobu klidný a pak rozpačitě sdělil, že se škádlili a „pak už neví“.

Ve své výpovědi Václav k události uvedl, že v době incidentu znal Adélu asi 4 roky. Seznámil je její starší bratr. Během roku před tragédií spolu několikrát chodili a zase se rozešli. Den před osudnou událostí opět vztah navázali. V podvečer se s Adélou procházel po okolí vesnice. Povíдали si o všem možném a potom, když se vraceli domů, trochu se pošťuchovali. Adéla najednou zakopla a začala padat. On se jí snažil zachytit, ale ona upadla na záda. Chtěl jí pomoci vstát a „dál už si nic nepamatuje“. Vzhledem k závažnosti činu byl Václav podroben psychiatrickému a psychologickému vyšetření. Znalci u něj nezjistili poruchy vnímání ani epileptickou aktivitu, které by mohly mít vliv na zapamatování děje. Nezjistili žádné příznaky duševní choroby. Psychologickým vyšetřením byl zjištěn nevyrovnaný intelektový výkon a absence některých vědomostí a znalostí, které jedinec získává výchovou a učením. Nic z toho však nemělo vliv na zapamatování děje, jehož byl Václav aktérem. Teprve po půl roce od události při opakovaném vyšetření Václav uvedl, že když Adéla upadla, tak mu začala nadávat, že je to jeho vina. Chtěl ji zvednout, ale ona mu dala ránu do brýlí a „sestřelila“ mu je na zem. Následně se rozpovídal o tom, že je na brýle hodně háklivý, protože když mu je někdo zničil nebo poškodil, tak mu rodiče nadávali nebo něco zakázali. Proto, když mu Adéla „sestřelila“ brýle, byl na ni naštvaný a přestal se ovládat. Dříve to prý neřekl, co se stalo, protože se bál reakce rodičů. Přiznal, že dříve byl doma fyzicky trestán, třeba když měl zničené brýle nebo přinesl poznámku, nebo za pozdní příchody. Václav měl hlavně obavu, aby se rodiče nedozvěděli, co k události vypověděl.

Psychologickým vyšetřením znalci u Václava zjistili poruchy chování a emocí. Uvedli, že je jedincem se zvýšenou afektovou pohotovostí, u kterého dochází k rychlému navození afektů, a to především afektu vzteku s následnou agresí. Znalci shodně uvedli, že pobyt mladistvého Václava na svobodě je nebezpečný pro možnost opakování agresivního chování ve stresových situacích. Zároveň uvedli obavu z možné resocializace, neboť tuto prognózu zhoršovala nepřítomnost upřímné lítosti, nespolupráce na objasnění projednávané věci, blokování podstatných informací a nedostatečně tlumená agresivita ve stresových situacích. Dále byla u Václava zjištěna dysortografie, dysgrafický charakter písma, lehká forma dyslexie, zvláštnosti v pocíťovaných emočních vazbách a zvýšené egocentrické osobnostní rysy. Od začátku základní školy navštěvoval pedagogicko-psychologickou poradnu, protože u něj byla zjištěna lehká mozková dysfunkce.

K rodinné anamnéze Václava jsem dále zjistila, že otec byl vyučený zámečnický, ale pracoval jako úředník u městské policie. Matka pracovala jako prodavačka. Měl dvě starší sestry, obě studovaly.

Rodina žila společně v městském bytě. Václav si s otcem moc nerozuměl. Charakterizoval jej jako cholerika, který se lehce rozčílí a v dětství jej i bil. S matkou Václav vycházel lépe. Oba rodiče si tragickou událost nedokázali vysvětlit. Podle nich byl Václav normální kluk v pubertě. V době spáchání činu navštěvoval odborné učiliště, kde se učil v oboru elektrikář. Školní výsledky měl slabé, škola jej nebavila. Tvrdil, že by nejraději chodil na vojenskou školu, ale rodiče s tím nesouhlasili.

Rodiče a bratr Adély Václava dobře znali. Měli ho za hodného kluka, i když trochu podivína. Otec Adély si vzpomněl, že několikrát viděl, že se jeho syn s Václavem z legrace rvali. Když to přešlo k naštvání a syn třeba utíkal, tak Václav na něj zezadu skákal a chytal ho tzv. do kravaty. Totéž uvedl i bratr Adély. Všimli si také, že byl Václav alergický na to, když se někdo dotknul jeho brýlí.

Václav pochází z úplné rodiny. Je nejmladší ze tří sourozenců. Rodiče, především otec, byl zřejmě příliš přísný. Václava za případné prohřešky fyzicky trestal. Václav měl slabošskou povahu, otce se bál. Spouštěcím mechanismem jeho jednání byla hádka, při které se dívka dotkla předmětu (brýlí), který měl Václav ve svém podvědomí zafixován jako nedotknutelný. Věděl, že poškození brýlí bude znamenat trest od rodičů. To, v kombinaci s osobnostními charakteristikami způsobilo, že ztratil kontrolu nad svým chováním. Václav měl sklony jednat ve vypjatých situacích agresivně. Byl egocentrický, sám k sobě nekritický, vinu přičítal vždy jiným. Jeho sebeobraz neodpovídal realitě. Václavovy osobnostní dispozice byly navíc ovlivněny ambivalentní výchovou. To, co mu nedovolil otec, dovolila mu jeho matka. Přesto se domnívám, že hlavní příčinou Václavova jednání byla jeho osobnost a bylo jen otázkou času, kdy se obdobným způsobem zachová.

POKUS VRAŽDY

Případ 10. (2010)

Mariána E., Romana K. a Oldřicha B., všichni narozeni v roce 1993, byli obviněni ze spáchání trestného činu (provinění) vraždy ve stádiu pokusu, kterého se dopustili tím, že krátce po půlnoci, po požití alkoholu, násilím vnikli do bytu, kde se zdržovala poškozená Jarmila S. (1991), kterou bezprostředně po vniknutí do bytu Marián v koupelně ohrožoval nožem tak že jej přiložil na její hrdlo s výhružkami: „zabiju tě, udala si nás, půjdem si kvůli tobě sednout“. Když se jí po chvíli podařilo utéct do ložnice, přiběhl za ní Marián s Romanem a začali ji

bít pěstmi. Potom jí Marián začal rdousit a až když upadla do bezvědomí, zasáhli její kamarádi.

Jarmila v bytě bydlela se souhlasem svého kamaráda Jakuba. Kromě ní a Jakuba byla v době incidentu v bytě ještě její kamarádka Klára s přítelem Michalem. Společně slavili narozeniny Jarmily. Jarmila a její kamarádi popisovali událost totožně. V době, kdy mladíci vnikli do bytu, byla Jarmila v koupelně a sprchovala se. Ostatní už se chystali spát. U domovních dveří zazvonil zvonek, tak šel Jakub otevřít. Když otevřel, byli tam mladíci, které do té doby neznal. Jeden z nich do něj strčil takovou silou, že upadl na zem. Hned se začali ptát po Jarmile. Jarmila uslyšela nějaký hluk, tak se oblékla a otevřela dveře koupelny. Hned se za ní vrátil Marián, který jí začal nadávat a vyhrožoval jí zabitím. Jarmila věděla, že výhrůžka souvisela s tím, že jako svědek vypovídala na policii ve věci odcizení věcí z bytu jejich prarodičů. Snažila se proto Mariána slovně uklidnit. Při opětovném přiložení nože na krk, se jí podařilo instinktivně strčit pod nůž ruku. I když si ruku poranila, podařilo se jí vytrhnout ze sevření, odstrčit Romana a Oldřicha, kteří Mariána slovně podporovali, a utekla do ložnice, kde se schoulila na posteli a plakala. Tam za ní však znovu vběhli Marián s Romanem a začali jí bít pěstmi a při tom jí slovně uráželi hrubými a vulgárními výrazy. Potom jí Marián začal rdousit a neustále jí nadával, že je udala. Oldřich na něj křičel, ať toho nechá, že se nechce dostat do kriminálu. Když Jarmila upadla do bezvědomí, zasáhli její kamarádi, protože měli strach o její život. Sami se však báli napadení. Když chtěla Klára zavolat policii, ostatní jí to rozmluvili, protože by z toho byl velký malér. Situace se na chvíli uklidnila, ale po nějaké době znovu Jarmilu napadl v obývacím pokoji Roman, který se jí snažil kopnout do břicha. Na nohou měl těžké vojenské boty. Rány se jí podařilo vykrýt rukama, na kterých se jí později objevily modřiny. Potom odešla do kuchyně, kam za ní přišel Oldřich. Ptal se jí, zda je v pořádku a zda nepotřebuje pomoc. Snažil se jednání svých kamarádů omlouvat a vysvětloval jí, že je to všechno za to udání. Když do kuchyně přišli Marián s Romanem, Oldřich ji z ničeho nic před nimi udeřil dvakrát pěstí do obličeje tak silně, že se ještě udeřila o zeď. Znovu zdůraznili, že je to odplata za její udání a všechny přítomné upozornili, že pokud něco oznámí, tak si je najdou. Potom z bytu odešli. Jarmila vyčítala svým kamarádům, že se jí hned nezastali a všechno nechali zajít tak daleko. Oni jí na to odpověděli, že mají z kluků strach.

Jarmila se obávala uskutečnění výhrůžek, proto nic neoznámila. Až v souvislosti s jinou prověřovanou věcí, kde jako agresor opět vystupoval Marián a Jarmila byla předvolána jako svědek, teprve když se dozvěděla, že ohrožován nožem byl i Jakub, přičemž útok měl být

namířen i na jejího přítele, se kterým začala chodit tři dny po svém napadení, teprve potom policii všechno vypověděla.

Z lékařského posudku z oboru zdravotnictví vyplývá, že poranění, která Jarmila utrpěla, lze považovat ze soudně-lékařského hlediska za vážnou poruchu zdraví a že mechanismem, kterým byla napadena, mohlo dojít k jejímu usmrcení.

Marián nejprve využil svého práva a k věci nevyprávěl. Později přiznal, že v bytě byli, ale údajně byli pozváni na oslavu narozenin. Konflikt mezi ním a Jarmilou měl vzniknout tím, že v minulosti s Jarmilou chodil a ona mu byla nevěrná.

Roman uvedl totéž s tím, že když nějaký kluk, kterého neznal, otevřel dveře bytu, tak do něj Marián omylem strčil. Marián prý jen neodhadl svoji sílu. Více k incidentu neřekl a odůvodňoval to tím, že byl v podnapilém stavu a na nic dalšího nepamatuje.

Oldřich popřel, že do bytu, kde došlo k incidentu, vnikli násilím. Zároveň popíral, že s Romanem Mariána podporovali v tom, aby Jarmile ubližoval. Spíše se jej prý od takového jednání snažili odradit. Připustil, že on sám ji také jednou udeřil, ale jen trochu. Rozhodně prý „nevezala druhou o zed“.

Jarmila podrobně popisovala, jak ji Marián napadl a vyčítal jí, že je udala. Věděla, že se jednalo o její svědeckou výpověď ve věci krádeže televize v bytě její babičky. Kluci ji k tomu údajně přemluvili. Televizi prodali a peníze si rozdělili. Jarmila se potom styděla jít domů. Když to babička zjistila, krádež oznámila, ale potom nedala souhlas s trestním stíháním své vnučky.

V době incidentu žil Marián v jedné domácnosti se svou nemocnou matkou (1973), která trpí roztroušenou sklerózou, a jejím partnerem. Matka vystřídala několik partnerů, s tím posledním žila devět let, až do vánoc 2010, kdy společnou domácnost opustil. Hodně pil a matku fyzicky napadal. Marián tvrdil, že jej nikdy nepovažoval za autoritu a neměl ho rád.

Již v raném dětství byl Marián podroben psychologickému vyšetření na žádost dětské lékařky, která uvedla, že situace v rodině Mariána je velmi neuspořádaná a je třeba ji urychleně řešit. Bydlel s matkou a psychicky nemocným a konfliktním bratrem. Jeho matka byla velice labilní, nejistá a bezradná. Marián byl střídavě hyperaktivní, zakřiknutý, nevladatelný a někdy až agresivní. Jako příčinu tehdy odborníci uvedli lehkou mozkovou dysfunkci. S adolescencí se začalo jeho chování zhoršovat. Byl spíše uzavřený, společnost vrstevníků vyhledával mezi jedinci stejného ražení. Mezi spolužáky se nedokázal začlenit. Po ukončení základní školy začal docházet na odborné učiliště - učil se na zedníka. Jeho chování ze strany učiliště a spolužáků bylo charakterizováno jako agresivní a někdy až nenávistné.

Nerespektoval autority, byl drzý, na napomenutí či rady nereagoval, ignoroval je. Sám sebe však hodnotil v superlativech, byl sebevědomý. Jeho sebehodnocení neodpovídalo realitě. Jakékoliv pochybení popíral, odmítal o něm mluvit nebo je bagatelizoval. Jednoznačně a vědomě zkresloval realitu. Jeho intelekt měl dostatečný potenciál na to, aby odlišil, co je a co není pravda. Ke své matce měl zvláštní, rozporuplný vztah. Na jedné straně tvrdil, že ji má rád a pomáhal jí, na druhou stranu vůči ní neskrýval svou agresivitu a byl na ni hrubý.

Ze spisového materiálu jsem dále zjistila, že se Marián ztotožňoval s extrémistickými pravicovými skupinami, ačkoliv na přímý dotaz toto popíral. Neuznával sociální normy, nedodržoval školní a učební povinnosti, neuznával autoritu, měl sklon ke zvýšené konzumaci alkoholu. Nad spáchaným činem neprojevil lítost. To všechno svědčí pro nepříznivou prognózu jeho vývoje do budoucnosti.

Marián měl již v době spáchání činu kriminální minulost. V červenci 2010 byl vyšetřován policií pro krádež v bytě a poškozování cizí věci. V říjnu 2010 bylo proti němu zahájeno přestupkové řízení, když měl v areálu dětského domova na zdejší klienty pokřikovat různé nadávky a zvedáním pravé ruky napodoboval nacistický pozdrav. V listopadu 2010 byl opět řešen pro podezření ze spáchání porušení domovní svobody a krádež. V době vyšetřování napadení Jarmily byl obviněn ze spáchání trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, protože opakovaně fyzicky napadal svou matku.

Mariánova matka uvedla, že její syn velmi trpí její nemocí. Podle ní byl vždy normální bezproblémový kluk, ale potíže nastaly, až když se seznámil s Jarmilou. Jarmila údajně vše oznámila ze zhrzené lásky. Dále Mariánova matka uvedla, že Marián nikdy neměl zájem o jakékoliv hnutí, „skiny“ apod., ale jeho známý Roman ano, proto měl Roman na Mariána špatný vliv.

Romanovi rodiče se rozvedli, když mu byly 2 roky. Matka se znovu provdala. Jejího partnera Marián považoval vždy za svého otce a respektoval jej. Biologický otec o Romana nejevil zájem. K jeho osobě bylo zjištěno, že byl v minulosti několikrát soudně trestán.

Roman se učil na zedníka, stejně jako Marián. Byli spolužáci. Na praxi patřil Roman k lepším žákům. Spolužáci ho však „nebrali“. Netajil se sympatiemi k hnutí Skinhead. Chodil do školy pouze v maskáčových kalhotách, mikiny či trička měl s obrázky orlice, fašistickými nápisy, nosil kanady apod. Až po důrazném upozornění školy, že páchá trestnou činnost, přestal toto oblečení nosit. I tak ale chodil s vyholenou hlavou. Ve 2. ročníku zameškal tolik hodin, že nebyl klasifikován a dostal třetí stupeň z chování a podmíněně byl ze školy vyloučen. Potom se jeho docházka zlepšila, ale jeho zájem o práci byl nulový.

V březnu 2011 byl Roman trestně stíhán, protože jinému se zbraní vyhrožoval usmrcením a to takovým způsobem, že to v dotyčném vzbudilo důvodnou obavu o život. Roman k tomu uvedl, že chtěl jen postrašit kluka, který vyhrožoval jemu a jeho známé. Vypil asi 4 piva a nějaké panáky, ale opilý prý nebyl. Byl v náladě a to mu dodalo kuráž, aby na toho kluka „vystartoval“.

Roman je extrovertně zaměřená osobnost. V situacích hlubokého emočního vypětí anebo po požití alkoholu neumí korigovat své emoce a chování rozumem a dopouští se agresivního jednání. Potom svého jednání lituje. Realitu záměrně zkresluje, protože má sklony ke lhavosti.

Romanova matka uvedla, že jej zná asi nejlépe a proto ho může hodnotit kladně. Dle jejího vyjádření s ním nikdy nebyly vážnější problémy. V souvislosti s požíváním alkoholu u něj nikdy nezaregistrovala násilné nebo agresivní chování. Není jí známo, že by měl zájem o nějaké závadové hnutí, jen se oblékal do maskáčů, trochu jako skin. O věci, pro kterou byl Roman stíhán, nevěděla.

Oldřichovi rodiče se rozvedli, když mu bylo 12 let. Oldřichův biologický otec hodně pil a často matku fyzicky napadal, protože mu nadávala, že pije. K otci si Oldřich dobrý vztah nevytvořil. Matka si po rozvodu našla nového partnera, ke kterému si Oldřich vytvořil dobrý vztah.

Na základní škole se Oldřich učil podprůměrně, dvakrát mu hrozilo propadnutí. Po skončení základní docházky nastoupil do učebního oboru automechanik. Měl drobné disciplinární přestupky. Ke své povaze uvedl, že jen tak něco ho nerozhodí. Dělá si ze všeho legraci. Ke svým špatným vlastnostem zařadil to, že lže rodičům.

Struktura jeho osobnosti je stejně jako u Mariána a Romana jednodušší, méně diferencovaná. Také Oldřich má osobnost extrovertně zaměřenou. Je společenský, hovorný bezstarostný. Oldřich však není agresivní, ačkoli v minulosti sympatizoval s extremistickým hnutím Skinhead. Rád se účastní akcí fanoušků fotbalové Sparty. Souvisí to s tím, že chce někam patřit, někam se začlenit, kde by měl určité zázemí. Přestože se sám agrese bojí, vybírá si kamarády a skupiny, které se agresivně chovají, protože mu svým způsobem imponují. Oldřich autority uznává a respektuje. Motivací k jeho jednání, které se týkalo napadení Jarmily, byl alkohol a způsob chování ostatních.

Oldřichova matka uvedla, že s ním nikdy výraznější problémy nebyly. Příležitostně jej viděla v podnapilém stavu, ale nikdy nezaregistrovala zvyšující se agresivitu. Podle ní má na něj negativní vliv Marián, kterého zná a jeví se jí jako nevyrovnaná osobnost. O projednávané věci se dozvěděla už od Oldřicha. Jarmilu viděla

jednou, když ji syn přivedl domů a představil ji jako svou kamarádku. Dobrý dojem na ni neudělala, vypadala jako narkomanka. Syn ji však ujišťoval, že narkomanka není. Oldřichova matka je přesvědčena, že její syn úmyslně Jarmilu neuhodil.

Rodiče Jarmily se rozvedli, když jí bylo 5 let. Jarmila neví, kolik let má její otec, ani jaké má vzdělání. Naposledy jej viděla před sedmi lety, když je přijel navštívit. Otec se jí jevil jako velmi společenský, bylo jí s ním dobře, mrzelo ji, že se rodiče rozešli. Po rozvodu žila matka s přítelem, kterého si Jarmila oblíbila, ale po několika letech se rozešla i s ním a matka potom partnery často střídala. Poslední z nich Jarmilu bil. Začal mlátit i matku, která jeho chování dodnes trpí, protože se jej bojí. Na základní škole měla Jarmila problémy s učením, protože jí moc nešlo. Měla tam ale hodně kamarádek a cítila se tam dobře. V té době ji osahával matčin druh, ale bála se to matce říct. Když to řekla babičce, ta jej vyhodila z domu. Když bylo Jarmile 15 let, soud svěřil jí i její nevlastní sourozence do výchovy babičce, protože matka nebyla schopná se o ně postarat. Babičku má Jarmila ráda, protože se o ni stará a nechce, aby dopadla jako její máma. Po skončení základní školy se začala učit v oboru zahradník - aranžér. Školu však z důvodu velké absence nedokončila.

Analýzou spisové dokumentace jsem dále zjistila, že Jarmiliny intelektové schopnosti se pohybují v pásmu podprůměru a celkově že je jedincem dispozičně podprůměrně vybaveným, až slaboduchým. Je extrovertním, společenským typem. V době vyšetření však byla stále ještě sociálně méně zralá, místy infantilní a naivní. Podle znalců vedlo snížení intelektových schopností do pásma hlubšího podprůměru (slaboduchosti) ke snížení přirozených obranných mechanismů. Jarmila věci a děje příliš hluboce neprožívá, ale nemá sklony k pozměňování, ke zveličování či dokreslování prožitého. Znalci nezjistili, že by Jarmila chtěla obviněným z nějakého důvodu záměrně ublížit anebo se pomstít.

Všichni hlavní aktéři vyrůstali v disharmonickém prostředí. Na spáchání trestného činu se však podílely i jejich osobnostní rysy a jednání v partě.

Mariánova matka byla samoživitelka a navíc měla sama zdravotní potíže, které se zhoršovaly. Byla psychicky labilní a nevyrovnaná. Kromě Mariána vychovávala ještě druhého, psychicky nemocného syna. Vystřídala několik partnerů, s posledním udržovala vztah několik let, ale šlo o problematický vztah, protože ji její partner bil. Marián měl emoční potíže již od dětství. Trpěl lehkou mozkovou dysfunkcí a hyperaktivitou. V kombinaci s nevyhovující výchovou se psychické problémy Mariána zhoršovaly a jeho negativní osobnostní rysy se

zhoršovaly. Mariánovy osobnostní charakteristiky jej předurčovaly k násilnému jednání - byl egocentrický, nesebekritický, nedůvěřivý, neuznával autority. Neuměl navazovat kvalitní přátelské vztahy, byl samotářský a vnitřně rozporuplný. Svého jednání se dopustil společně s dalšími dvěma mladíky, kdy však nešlo o pravé kamarádství, ale spíše potřeboval podporu svého ega.

Oldřichovi rodiče se rozvedli z důvodu otcova alkoholismu a fyzickému násilí, které otec směřoval proti matce. K rozvodu došlo, když měl Oldřich 12 let, to znamená, že tyto problémy již dostatečně dobře vnímal. Konfliktní rodinné prostředí bez disciplíny bylo zřejmě příčinou jeho následných problémů ve škole. Oldřichovi imponovaly silné agresivní osobnosti, přestože se sám agrese bál. Jeho osobnost byla jednodušší, byl extrovertně zaměřen. Sám by zřejmě Jarmilu neuhodil, ale protože „patřil do party“, chtěl být loajální. Nemohl se předvést jako slaboch.

Romanovi rodiče se také rozvedli, ale bylo to v době, kdy byl Roman ještě hodně malý a tuto situaci zřejmě nevnímal. Nového partnera matky respektoval a považoval za svého otce. Roman sympatizoval s hnutím Skinhead, jehož názory a ideologie nekorespondují s hodnotami a normami uznávanými v naší společnosti. Proto si Roman hledal kamarády obdobného ražení. Přestože jemu osobně Jarmila nic neudělala, z pohledu své ideologie ji považoval za nepřítel a neváhal proti ní použít násilí.

Pro mladé lidi z disfunkčních rodin, kteří vyrůstají bez rodičovského zájmu, je přítomnost a podpora vrstevníků důležitější než pro ty, kteří jsou svou rodinou podporováni. To se projevilo především u Mariána, který vyžadoval, aby jeho kamarádi sdíleli jeho názory a jednání. Oldřich byl ovlivněn jednáním svých kamarádů natolik, že chtěl obstat v jejich očích a tím, že Jarmilu udeřil, chtěl zapůsobit jako někdo, kdo je „v pořádku“, kdo plně sdílí její hodnoty.

TÝRÁNÍ OSOBY ŽIJÍCÍ VE SPOLEČNÉ DOMÁCNOSTI

Případ 11. (2011)

Mariánova matka (1973) na svého syna na jaře loňského roku sama podala trestní oznámení, protože už nedokázala déle snášet jeho agresivní chování. Marián byl hlavním aktérem předchozího deliktu - pokusu vraždy. Jeho matka jej udala poté, co jí při hádce přibouchl prsty do dveří tak silně, že jí zlomil několik prstů na pravé ruce. Nechal ji plačící doma a odešel. Matka poprosila o pomoc známou, která ji přemluvila, aby věc oznámila. Až když věc oznámila, vyšlo najevo, že Marián ji fyzicky i psychicky týral několik měsíců. Choval

se tak od té doby, co se z bytu odstěhoval její bývalý partner. Chodil domů častěji podnapilý a jeho agresivita vůči ní se stupňovala. Vulgárně ji oslovoval, nadával jí, občas do ní strčil, takže upadla. Bylo pro ni obtížné vstát, protože vzhledem ke svému onemocnění - roztroušené skleróze, používá chodítka, o které se musí při chůzi opírat. Dlouho nechtěla nic oznámit, protože se cítila trapně. Marián byl obviněn ze spáchání provinění týrání osoby žijící ve společné domácnosti. Krátce na to byl vzat do vazby v souvislosti s předchozím případem.

Marián popřel, že matku dlouhodobě napadal. Tvrdil, že se k ní tak choval její partner, ačkoli věděl, že v době, které se oznámení týkalo, s nimi už její partner nežil. Nechtěl však přiznat, že se obdobným, ještě brutálnějším způsobem, k matce choval sám. Ve své výpovědi své jednání omlouval, když uvedl, že matka byla vzhledem ke zhoršujícímu se zdravotnímu stavu náladová, a když se její partner od nich odstěhoval, obrátila svou pozornost na něj. Proto začal chodit do hospody a domů se vracel až večer, zpravidla pod vlivem alkoholu. Potom se choval agresivněji. Když byl dotázán na to, proč matce nepomohl, řekl, že matka má známou, která jí pomáhá a od něj že žádnou pomoc nepotřebuje. Neprojevil lítost nad zraněním, které matce způsobil.

Když byl Marián obviněn ze spáchání trestného činu pokusu vraždy a byl umístěn do vazby, jeho matka začala jednání svého syna omlouvat. Tvrdila, že za jeho stupňující se agresivitou byl alkohol, on sám prý není hrubý. Dávala vinu sobě, že je často náladová a vyvolává hádky. Připomněla, že když na ni byl hrubý její bývalý partner, tak se jí Marián zastával. Stupňující se problémy připisovala také tomu, že se Marián seznámil s Jarmilou, která na něj měla špatný vliv. Nakonec vzala souhlas s trestním stíháním svého syna zpět.

Mariánova matka vykazuje znaky syndromu „týrané ženy“. Zvykla si na to, že ji bil už její bývalý partner a ona neuměla změnit přístup ke svému synovi. Sama se obviňovala z toho, že je příčinou jejich sporů. Marián byl osobnostně disponován k agresivnímu jednání a tuto negativní vlastnost své osobnosti umocňoval konzumací alkoholu, ve kterém hledal únik z neutěšené reality. Přístup matky k jeho násilnému jednání však ještě oslaboval jeho pocit viny a lítosti. Své chování považoval za přiměřené a svým způsobem za normální. Choval se tak, jak to dříve viděl u svého otčima, ačkoliv jej za to kdysi odsuzoval. Jeho chování převzal za své. Rodinné prostředí, ve kterém Marián vyrůstal, bylo od počátku problematické. Mariánovy osobnostní dispozice k násilnému chování (impulzivita, agresivita) umocnily dlouhodobé sociální problémy, ve kterých vyrůstal.

SHRNUTÍ

Cílem mého výzkumu bylo u analyzovaných případů odpovědět na otázky:

- 1) Jaký mělo na delikvenci mládeže vliv rodinné prostředí.
- 2) Jaký měl vliv zdravotní stav a osobnost mladistvých.
- 3) Jak delikventní chování mládeže ovlivnil alkohol a drogy.
- 4) Jakou roli sehrála parta.

ad 1) Na základě provedeného výzkumu je možné konstatovat, že ve většině případů, které jsem analyzovala, pocházeli mladiství delikventi ze sociálně slabých, disfunkčních rodin.

ad 2) V různé míře byla u mladistvých pachatelů zjištěna dyslexie a dysortografie, dále hyperaktivita a ve dvou případech, u Mariána a Václava, kteří byli nejagresivnější, byla v dětství zjištěna lehká mozková dysfunkce. Většinou se jednalo o jedince nezodpovědné, kteří neuznávali autority, byli nezdrženliví, impulzivní, arogantní. Jednalo se zpravidla o extrovertní osobnosti se sklonem k egocentrismu. U většiny pachatelů se objevily emoční potíže již v dětství. Na vzniku agresivního chování se ve značné míře podílel sklon k podrážděnosti, náchylnost k přecitlivělým reakcím, nenávistné postoje, tolerance vůči násilí, strach z trestu a podobně. V různé míře se tyto vlastnosti objevily u všech aktérů násilných trestných činů.

ad 3) V analyzovaných případech byly drogy příčinou majetkové trestné činnosti (případ 2). Alkohol se výrazně podílel především na páchaní násilné trestné činnosti a to nejen u jedinců se sklony k agresivnímu jednání.

ad 4) Vliv společného jednání se nejvýrazněji projevil především v případě napadení Jarmily, ačkoliv i vloupání do chatky provedla parta mladistvých. Provedenou analýzou lze potvrdit, že i jedinci, kteří se agrese bojí, se v partě a pod vlivem alkoholu mohou násilí dopustit.

Údaje, které by mohly vést k identifikaci osob popisovaných v analyzovaných případech, zejména jejich jména, názvy míst a jiné, byly z pochopitelných důvodů změněny anebo vynechány.

4.3. Poznatky z rozhovoru se sociální pracovnící

Jelikož jsem se chtěla o delikvenci mládeže dozvědět více, než jen z trestních spisů, které jsem studovala, učinila jsem to prostřednictvím rozhovoru se sociální pracovnící - kurátorkou mládeže Obvodního úřadu v Praze 2. Mým cílem bylo zjistit, z jakých rodin nejčastěji pocházejí mladiství, jejichž problémy následně řeší odbor sociálně právní ochrany dětí. Z rozhovoru vyplynulo, že se v posledních letech kriminalita mladistvých v obvodu Prahy 2 snížila, což souvisí s privatizací domů a bytů a následně deregulovaným nájemným. Sociálně slabé rodiny se z centra města odstěhovaly a tím se snížila i majetková kriminalita páchaná mladistvými. Analýzou předložené písemné dokumentace jsem zjistila, že nejčastější problémy, které v poslední době kurátorky mládeže řeší, je záškoláctví a experimentování s drogami. Jako problematické se objevují smíšené rodiny, ve kterých je jedním z rodičů cizí státní příslušník. Objevují se rodiny ekonomicky dobře prosperující, ale rodiče nezvládají výchovu, jsou bezradní, jak mají nastavit pravidla, aby je jejich děti respektovaly. Problematické jsou dále rozvedené rodiny, kde je aplikovaná střídavá péče rodičů. Rodiče spolu nekomunikují a každý nastaví jiná pravidla, čemuž se děti umí přizpůsobit a využívají skuliny ve výchově.

ZÁVĚR

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma *Kriminalita mládeže a její příčiny*, abych tuto problematiku lépe poznala a porozuměla teoriím, které se příčinami delikvence mládeže zabývají. Poznáním jejich příčin lze tomuto negativnímu jevu do určité míry předcházet.

Přestože kriminalita mládeže v posledních letech klesá, je obecně známou skutečností, že vzrůstá její brutalita a agresivita. Agresivita provází lidskou společnost od jejího vzniku. Do jisté míry je nezbytně nutná, protože jde o prostředek, kterým si jedinec zajišťuje své místo uvnitř společnosti. U různých lidí se však agresivita projevuje různě a velmi závisí na kulturních vlivech a na výchově. Zátěžovými a krizovými situacemi prochází téměř každý. Patří prostě k životu a je nepravděpodobné, že by se jim dalo zcela vyhnout. To, co lidi odlišuje při úspěšném vyrovnávání s nastalými problémy, je určitá strategie, způsob zacházení s vlastními silami a nabízenými možnostmi. Dlouhodobé těžkosti, psychické strádání a nezpracované krizové situace mohou vyústit nejen do neurotických či psychosomatických onemocnění, ale končí rovněž poruchami socializace, delikvencí a nežádoucím osobnostním vývojem. Zásadní vliv na formování osobnosti dítěte má rodina. Pokud neplní svoji funkci, dítě zpravidla strádá a prožívá zklamání. Takový jedinec může mít problémy s orientací v mezilidských vztazích, pochybuje o svých schopnostech. V nefunkční rodině se dítě nenaučí přijímat odpovědnost za své chování, vytváří si svůj vlastní svět hodnot, a protože mívá zpravidla negativní životní zkušenosti, může se u něj vyvíjet nenávist a agresivita.

K nezdravému psychosociálnímu vývoji nedochází jen v rodinách kriminálních, alkoholických, narkomanů a lidí, kteří nemají zájem pracovat, ale i v rodinách, které se navenek jeví jako uspořádané, ekonomicky zajištěné. Jsou to však rodiny, ve kterých chybí láska a bezpečí, výchovu provází nedůslednost a nezdravé ochranářství. Pro děti, které vyrůstají v citově deprivovaném rodinném prostředí, bývá často jedinou nadějí škola. Záleží potom na konkrétním pedagogovi, jak dokáže s jedincem z takového prostředí komunikovat a zda mu dokáže pomoci a nasměrovat jej k takovému životnímu stylu, který je pro něj žádoucí. To se týká především učňovských škol, na kterých se pohybuje největší podíl žáků, u nichž je zvýšené riziko k sociálně patologickému chování. Proto je třeba negativním důsledkům výchovy předcházet včasnou prevencí.

Projektů, které se zabývají prevencí kriminality mládeže je celá řada. Jedním z nich je projekt nazvaný Systém včasné intervence, který se začal realizovat od roku 1999. Tento systém byl vytvořen odborem prevence kriminality Ministerstva vnitra. Jedná se o projekt,

který je zaměřený na odklon dítěte od kriminální kariéry za pomoci cíleného realizování preventivních aktivit směřovaných na děti, které jsou v péči oddělení sociálně-právní ochrany v dané lokalitě. Aktivity by měly být zaměřeny na období před spácháním trestného činu. V tomto systému by měly vykonávat systematickou a kontinuální práci s kriminálně rizikovými dětmi, jejich rodinami a komunitou orgány sociálně-právní ochrany dětí, Policie České republiky, obecní policie, soudy, státní zastupitelství, Probační a mediační služba, úřady práce, zdravotní, školské orgány a nestátní neziskové organizace.

Cílem projektu je monitorovat problémy v regionu, koordinovat aktivity subjektů péče o ohrožené děti, vytvořit strategii ochrany ohrožených dětí a mládeže v regionu, optimalizovat nabídku sociálních služeb. Téma k řešení je např. prevence záškoláctví, výskyt drog, kriminalita a sociopatologické jevy u mládeže, podávání alkoholických nápojů nezletilým, volnočasové aktivity dětí, ovlivňování vzniku sociálního bydlení pro rodiny s dětmi aj.

V roce 2011 bylo do projektu zapojeno cca 30 měst a obcí, ve kterých žije cca 25% obyvatel České republiky. Projekt se potýká s řadou problémů. Jedním z nich je lidský faktor, kdy je třeba změnit myšlení řady pracovníků, aby přešli od kontroly (represe) k prevenci. Dalším problémem je finanční náročnost projektu, velké nároky na technické a administrativní zabezpečení. Probační programy, které by mohly být do systému zapojeny, jsou nerovnoměrně rozmístěny.

Výše uvedené aktivity jsou zcela jistě prospěšné, avšak evidentně nejsou dostačující. Myslím si, že stále se věnuje větší pozornost represí, než prevenci a že v řadě lokalit jsou rodiny, potažmo děti, které jsou na okraji zájmu společnosti. Nevytváří se podmínky pro volnočasové aktivity těchto dětí, kterými se potom stávají „dětí ulice“ se všemi negativními projevy. Potíž je v tom, že kvalitní preventivní práce vyžaduje určité finanční a lidské zdroje, které více než dříve, na takového aktivity chybí.

Ve své práci jsem se zabývala příčinami kriminality mládeže. V průběhu studia tohoto jevu jsem dospěla k názoru, že ze všech možných příčin, které tento patologický jev způsobují, je nejvíce zastoupena příčina sociální - tedy prostředí, ve kterém jedinec žije a vyrůstá a to je zpravidla rodina. Myslím si, že tato příčina je nejsnáze ovlivnitelná prevencí.

Anotace

Hana Zimová, *Kriminalita mládeže a její příčiny* (diplomová práce), Universita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií, Brno 2012.

Kriminalita mládeže a její příčiny je fenomén, kterým se zabývá celá řada autorů různých oborů, ať už sociologů, psychologů, právníků atd. Stejně, jako se mění doba, mění se i mládež a tedy i kriminalita, které se mládež dopouští. Proto je třeba poznat příčiny, aby bylo možné snáze tomuto negativnímu jevu předcházet. Práce nazvaná *Kriminalita mládeže a její příčiny* je určitou sondou do tohoto problému. Cílem práce bylo teoreticky popsat a prostřednictvím případových studií objasnit některé příčiny, projevy a důsledky kriminality této specifické věkové kategorie.

Klíčová slova: mládež, mladistvý, delikvence, kriminalita, pachatel, prostředí, výchova, osobnost, agresivita.

Annotation

Hana Zimová, *Juvenile delinquency and its causes* (diploma thesis), Tomas Bata University in Zlín, Faculty of Humanities, Institute of Interdisciplinary Studies, Brno, the 2012th

Juvenile delinquency and its causes is a phenomenon which is engaged in many different disciplines of authors, both sociologists, psychologists, lawyers, etc. As well as the changing times, changing also youth crime and, therefore, which the youth committing. Therefore it is necessary to know the cause, to make it easier prevent this scourge. The work, entitled *Juvenile delinquency and its causes* is a probe into the this problem. The aim was to describe theoretically and through the case studies to explain some of the causes, manifestations and consequences of crime this specific age group.

Keywords: youth, juvenile, delinquency, criminality, offender, environment, education, personality, aggressivity.

Resumé

Práce nazvaná „Kriminalita mládeže a její příčiny“ je rozdělena do čtyř kapitol. Úvodní kapitola se zabývá vymezením pojmu mládež, charakteristikou mládeže jako specifickou věkovou kategorií a vysvětlením pojmu kriminalita a delikvence. V první kapitole jsou také uvedeny specifické znaky kriminality mládeže ve vztahu ke kriminalitě dospělé populace a druhy kriminality, které jsou pro ni charakteristické. Ve druhé kapitole jsou popsány teoretické příčiny delikvence mládeže z pohledu biologie, psychologie a sociologie. Závěr této kapitoly je věnován specifikům romské kriminality. Ve třetí kapitole jsou popsány vybrané druhy kriminality mládeže s uvedením charakteristiky její nejčastěji se vyskytující trestné činnosti, kterou je zejména majetková kriminalita, násilné trestné činy, drogová kriminalita, výtržnictví a šikana. Čtvrtá kapitola formou případových studií analyzuje konkrétní případy kriminálního jednání mladistvých. Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit možné příčiny, které vedly k páčání trestné činnosti konkrétní jedince.

Seznam použité literatury:

- ANTL, M.**, *Radí/Jak na gaunery*, Prostor: Praha 2007, ISBN: 978-80-7260-180-6
- BARGEL, M., MÜHLPACHR, P. a kol.**, *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*, Brno: IMS 2010, ISBN: 978-80-87182-12-3
- ČÍRTKOVÁ, L.**, *Policejní psychologie*, Support: Praha 1996, ISBN: 80-902164-0-4
- DISMAN, M.**, *Jak se vyrábí sociologická znalost*, UK v Praze, Karolinum: Praha 2007, ISBN: 978-80-246-0139-7
- FISCHER, S., ŠKODA J.**, *Sociální patologie*, Praha: Grada, 2009, ISBN: 978-80-247-2781-3
- GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol.**, *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*, Karolinum: UK v Praze 2006, ISBN 80-246-1293-3
- HAVRDOVÁ, E.**, *Tvorba a realizace projektů prevence kriminality mládeže*, Centrum pro veřejnou politiku, Praha 2007, ISBN: 978-80-239-9950-1
- CHROMÝ, J.**, *Kriminalita páchaná na mládeži*, Linde: Praha 2010, ISBN: 978-80-7201-825-3
- JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J., NĚMEC, J., PILAŘ, J.**, *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, Themis: Praha 2004, ISBN: 80-7312-038-0
- JUSKO, P.**, *Sociální práce s mládežou a sociálnopatologické javy*, Banská Bystrica: UMB pedagogická fakulta 2009, ISBN: 978-80-8083-705-1
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J.**, *Vzpoura deprivantů - nestvůry, nástroje, obrana*, Galén: Praha 2006, ISBN: 978-80-7262-410-2
- KRAUS, B.**, *Základy sociální pedagogiky*, Portál: Praha 2008, ISBN: 978-80-7367-383-3
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et. al.**, *Člověk-prostředí-výchova*, Paido: Brno 2001, ISBN: 80-7315-004-2
- KRAUS, B. et. al.**, *mládež a její svět na přelomu století*, Paido: Brno 2006, ISBN: 80-7315-125-1
- KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol.**, *Sociální patologie*, Gaudeamus: Hradec Králové 2010, ISBN: 978-80-7435-080-1
- KVASNIČKA, P.**, *Romská kriminalita - její příčiny, specifika a profil pachatelů*, Bakalářská práce, UTB ve Zlíně, Zlín 2006
- LABÁTH, V. a kol.** *Riziková mládež. Možnosti potencionálních zmien.* Praha: SLON (in: Smolík, J. 2010)
- MACEK, P.**, *Adolescence. Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících.* Praha: Portál, 1999, ISBN: 80-7178-348-X (in: Kraus B. 2006)
- MARTÍNEK, Z.**, *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, Grada: Praha 2009, ISBN:978-80-247-2310-5

- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.,** *Mládež a delikvence*, Portál: Praha 1998, ISBN: 80-7178-226-2
- MUNKOVÁ, G.,** *Sociální deviace*, Karolinum: UK v Praze 2004, ISBN:80-246-0279-2
- MÜHLPACHR, P.,** *Sociopatologie*, Brno: MU pedagogická fakulta 2008, ISBN: 978-80-210-4550-7
- NIKLOVÁ, M.,** *Prevenca drogových závislostí v školskom prostredí*, Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici 2009, ISBN:978-80-8083-783-9
- NAKONEČNÝ, M.,** *Základy psychologie*, Praha: Akademia 1998, ISBN: 80-200-0689-3
- PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B.,** *Psychologie dítěte*, Portál: Praha 2001, ISBN: 80-7178-608-X
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. A MAREŠ, J.,** *Pedagogický slovník*, Portál: Praha 1998 (in: Kraus B., 2006)
- ŘÍČAN, P.,** *S Romy žít budeme - jde o to jak*, 2. vyd., Portál: Praha 2000, ISBN: 80-7178-410-9
- SEJČOVÁ, Ľ.,** *Mrvnostná tretná činnosť páchaná mládežou a na mládeži v SR*. In: *Mládež a spoločnosť*, 1997 (in: Kraus, B., Hroncová, J. 2010)
- SEKOT, A.,** *Sociologie v kostce*, Paido: Brno 2002, ISBN: 80-7315-021-2
- SMOLÍK, J.,** *Subkultury mládeže – uvedení do problematiky*, Grada: Praha 2010, ISBN: 978-80-247-2907-7
- URBAN, L., DUBSKÝ J.,** *Sociální deviace*, Příbram 2008, ISBN: 978-80-7380-133-5
- VEČEŘA, N., URBANOVÁ, M.,** *Sociologie práva*, Plzeň 2006, ISBN: 80-86898-72-5
- ZIMOVÁ, H.,** *Aktuální fenomény agrese*, Bakalářská práce, PA ČR, Praha 2005

Časopisy:

Kriminalistický sborník, KÚ Praha Policie ČR, ročník LII, číslo 1/2008, 2/2008 a 3/2008

Internetové zdroje:

<http://portal.gov.cz> - rubrika Zákony: Trestní zákon, Trestní řád, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

<http://www.epravo.cz/top/clanky/vladni-navrh-zakona-o-odpovednosti-mladeze-za-protipravni-ciny-a-o-soudnictvi-ve-vecich-mladeze-a-o-zmene-nekterych-zakonu-duvodova-zprava-20827.html?mail>

<http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/socialnepatologickejevayejichprevence/delikvenceakriminalita/29549.aspx>

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, ISBN:978-80-7338-079-3, www.kriminologie.cz

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Šikana>

www.zskompe.cz/files/530_Socialne_patologicke_jevy.doc

http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_37_1.pdf

http://www.viod.cz/editor/assets/download/prezentace_maresova_1.pdf

www.mvcr.cz/soubor/system-vcasne-intervence-pps.aspx

Vyšetřovací spisy pro případovou studii poskytla Služba kriminální policie a vyšetřování Obvodního ředitelství Policie ČR, Praha II a Služba kriminální policie a vyšetřování Krajského ředitelství Policie ČR hl. m. Prahy

Slovník cizích slov, kolektiv autorů a konzultant, Těšínská tiskárna, Český Těšín 1998, ISBN: 80-90-1647-8-1